Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

JOHN F. EKVALL

På rejse med danske digtere

På rejse
med
danske digtere

JOHN F. EKVALL

På rejse med danske digtere

DANSKE SKRIBENTERS FORLAG
KØBENHAVN 1971

Forord

Geografisk har Danmark altid ligget så langt nordlig i den europæiske yderzone, at vor land har været afsondret fra et naturligt samkvem og en direkte kulturforbindelse med de folk, der havde taget ophold i de sydligere liggende lande.

Efter i tusind år at have levet som omvandrende jægere kom der nogle fremmede op til Danmark og viste vore forfædre nogle nye livsformer og dermed andre sæder og skikke.

Med indvandrere og driftige handelsmænd kom bronze – og jernalderen til landet. Vi fik nye redskaber, bedre boliger og herved en helt anden måde at udfolde os på.

Gennem påvirkninger udefra blev efterhånden hele vort adfærdsmønster forandret så meget, at vor egen tilværelse og dermed vor egen historie begyndte at tage form.

Hvis man ser bort fra den tid, der fortaber sig i det forhistoriske, så begynder vor sikre viden om Danmark, og om hvad vore forfædre har foretaget sig, med hvad Saxo skriver.

I 1100 tallet begynder han møjsommeligt at skrive sin fortids og sin samtids historie ned i sit store værk Gesta Danorum.

Heldigvis bliver han gennem de snart tusind år, der er gået, efterfulgt af et væld af andre skribenter, der tålmodigt har sat sig som mål at fortsætte med at skrive videre på vort lands historie. Og det har man så fortsat med helt op til vore dage.

Men foruden disse flittige historieskrivere, så har en lang række af andre danske personligheder med hjerte og ånd fortsat arbejdet som digtere og skribenter. Ofte under store afsavn. Gennem deres skrifter har de bragt kulturens fakkel et stykke videre. Det har formet sig, som et slags åndeligt stafetløb, der har knyttet forbindelse fra slægtled til slægtled.

Hvert lille afsnit, som de har beskæftiget sig med kan selvfølgelig ligesom det er skrevet, læses stykkevis og delt. Men ubevist er det formet således, at de hver for sig, når de lægges sammen, er med til at danne et samlet hele.

Nemlig hele vor egen digterkunst eller vor danske litteraturhistorie, som den har udfoldet sig gennem tiderne.

Den tanke, som danner grundlaget for denne bog, er på trods af titlen »På rejse med danske digtere« ikke et forsøg på disse få sider at fortælle om alle vore digtere og forfattere og slet ikke alle de rejser, som de har foretaget sig. Og det er endnu mindre et forsøg på at give en sammenhængende litteraturhistorie i forbindelse med digterrejser.

Ideen er ganske enkelt den at fortælle lidt om nogle ganske få af de danske digtere, der har har rejst udenlands, og så måske fremdrage nogle enkle træk som ikke er almindelig bekendt i forbindelse med deres rejser.

»Wenn jemand eine Reise tut, so kann er Was verzählen«, stod der i Voss almanak 1 1786. Og det har mange digtere gjort. De har fortalt om mange af de ting, som de mente andre burde vide noget om. Hver gang de vendte hjem fra udlandet, så bragte de som regel noget nyt og spændende med sig hjem. Det de fortalte om eller skrev om, blev som regel »noget« som ganske umærkeligt gled ind i vor hverdag, og som tid efter anden blev et led i vort eget adfærdsmønster. Det er, hvad der kan siges om den ting, og hermed ønsker vi Dem så en god rejse med nogle danske digtere.

Forlaget.

Når man har valgt som emne at skrive om nogle af de oplevelser og noget af det udbytte, som danske digtere har haft som følge af, at de rejste ud i verden, melder der sig straks en række spørgsmål, der kan være svære at besvare.

Først og fremmest dette: Hvor skal man begynde, og hvor skal man ende?

Skal man tage det helt fra begyndelsen, må det blive med de tålmodige forfædre, der møjsommeligt sad med hammer og mejsel og ristede runer og dermed en fortælling ind i den hårde sten. Men så bør man vel også slutte med vore nutidige forfattere. Dem, der sidder i en superjet på jordomrejse og lynhurtigt stenograferer alle de mange indtryk ned, som vælter ind over dem som en endeløs strøm af ufordøjede oplevelser.

Stenaldermandens fodtur, nogle få kilometer bort fra bopladsen, har i sin tid nok været mere spændende end flyverejsen fra verdensdel til verdensdel er i dag.

Man kan let komme i tvivl om, hvor man skal begynde, og hvor man skal ende. Men når man har truffet sit valg og fastslået en eller anden form for begrænsning, så melder der sig straks et nyt problem, og det næste spørgsmål bliver da: Hvor meget skal man tage med af dette enorme materiale? Det vokser pludseligt op foran en som et mægtigt bjerg. Og så står man der ved bjergets fod og spørger sukkende sig selv: Hvor meget kan man egentlig være bekendt at springe over.

Afgørelsen kan være svær at træffe, for det meste af det materiale, som man har fået samlet sammen, synes at være så uhyre interessant. Ikke mindst synes man, at det emne, som man netop i øjeblikket sidder og beskæftiger sig med er uhyre betydningsfuldt. Denne bestemte

forfatter og hans specielle oplevelser, som man nu sætter sig ind i, de må da være de mest spændende.

Når man er kommet så langt i sin tvivl og sine usikre overvejelser, så opdager man, at man med dette emne faktisk sidder midt i et stort dilemma, fyldt med et væld af problemer. Men her gælder det om at vise sig som en modig mand, der ikke er bange for at træffe sit valg. Det tror jeg, man bedst gør ved at se bort fra alle de gængse og engang vedtagne former. Man skal ikke tænke så meget på, hvordan man bør skrive, eller hvordan andre har skrevet litteraturhistorie. Idéen, der på grund af disse overvejelser kommer til at danne grundlaget for, hvorledes denne bog bør skrives, bliver derfor den ganske enkle, at det bare gælder om at gå i gang med stoffet og med frisk mod skrive løs af karsken bælg.

Det sker i dette tilfælde ved dristigt at gå løs på emnet og slå an med første linie på første side og så håbe på, at det, man vil fortælle samt udtryksmåden må blive så interessant, at læserne vil følge med et stykke hen ad vejen. Og selvfølgelig håber man inderst inde allerhelst på, at bogen må blive så interessant, at læserne vil følge med helt til afslutningen på sidste side.

Når dette er fastslået, og da vi jo skal begynde et sted, så kan man måske passende vælge at skrive om klerken Saxo Grammaticus, der i en klostercelle i Sorø sad og skrev Danmarks krønike. Dette værk, der blev grundstenen for al vor nationale littteratur.

Begynder man her, så kan man vel ikke, bortset fra runerne, komme ret meget længere tilbage i tiden. Og ikke nok med det. Den bog, som Saxo Grammaticus sad og skrev, blev en meget betydningsfuld bog. Uden overdrivelse en uvurderlig overlevering af vor middelalderlitteratur. Den giver os ikke blot et godt indblik i Danmarks fortid, den er samtidig en god forudsætning for, at vi nutidsmennesker overhoved får mulighed for at forstå, hvad der egentlig skete i Danmark i den ældre middelalder.

Men, når man som en begyndelse vælger at nævne Saxo og den krønike, han skrev, så står man straks overfor den næste store vanskelighed. Og det bliver at skulle fortælle læserne noget fornuftigt, og helst også noget sandfærdigt, om denne berømte mand.

Uanset, hvordan man bærer sig ad, bliver det i alt fald meget svært at forklare blot den enkle ting: Hvem forfatteren Saxo egentlig er. Hele hans herkomst og fortid kan vi kun gætte os til, for den ligger faktisk godt gemt, skjult af fortidens mørke.

Mange dygtige forskere har i årenes løb kastet sig over studiet af Valdemarstidens Danmark. Men trods ihærdig eftersøgen og meget kendskab til det, der skete på den tid, har de alligevel ikke kunnet afsløre Saxos identitet.

Det eneste, man faktisk med sikkerhed ved om Saxo - eller Sakse - (selv om hans navn er der uenighed) - er, at han må have været en mand af høj byrd. Hans far og farfar ved man, har således tjent Valdemar den Store som befalingsmænd i nogle af hans krige.

Foruden at være vor første historieskriver ved man også, at Saxo må have været en dygtig latiner, der talte andre sprog end det nordiske. Desuden kan man fastslå, at han må have haft et indgående kendskab til sin egen tid og ikke mindst til de forudgående slægtsleds oplevelser. Han har med andre ord været en lærd mand. Men hermed ophører faktisk også vor viden om den berømte Saxo.

Saxo, der som den første forfatter har været travlt beskæftiget med så indgående at fortælle os om Danmarks historie, har været mærkelig tavs med at give bare nogle enkelte oplysninger, der kunne fortælle noget om ham selv.

På dette punkt har han holdt sig meget klædeligt, men desværre uhyre beskedent tilbage.

Det eneste, man med sikkerhed ved, foruden det allerede nævnte, er, at han var ven med biskop Absalon og ofte ledsagede ham på de mange rejser, som Absalon foretog.

At Absalon som den første danske rejste til Paris med kun det formål at studere, kan få os til at tro, at han også på denne specielle rejse havde taget Saxo med sig.

Medens Absalon som bekendt efter sin hjemkomst blev en travlt optaget mand, der brugte sin erhvervede viden til at udvikle sig ikke blot som gejstlig, men også som hærfører og statsmand, så anvendte Saxo al sin viden og flid på at udvikle som som skribent.

På denne omtalte rejse, der gik gennem Tyskland og Frankrig, havde

Saxo fået rig lejlighed til at stifte bekendtskab med de mange skrevne kilder, som han stødte på i de klostre, hvor man overnattede eller ligefrem boede i længere tid.
Det var noget helt andet, han her blev præsenteret for, end de korte og knappe meddelelser om Vikingetidens åndsliv og digtning, som han kendte fra runestenindskrifterne.
Her fik han lært, at der i håndskrifterne fandtes en prosa, der ikke blot var en simpel meddelelse, der kun fortalte om de hårde kendsgerninger. Her fik han øje på og sindet opladt for et poetisk sprog og en verseteknik, der i al sin enkelhed sprang frem som et selvstændigt værk, formet af en digters eller en skjalds evner og fantasi. Han mødte her en historisk-kronologisk ordning af en række begivenheder, der blev sammenstykket til en fortløbende skildring eller en slags historie.
Det var for ham noget helt nyt.
Det var særlig de skrifter, som Saxo fandt i Frankrig, der dengang var den store fornyer af de europæiske åndsliv og kultur, der fik vakt hans historiske interesse. Der er ingen tvivl om, at mødet med denne nye kultur sikkert betød et brud både for Absalon og Saxo. De så, at der her fandtes noget andet end den specielt lukkede tilværelse, hvori man dengang levede i det afsides beliggende Norden. I alt fald kan man tydeligt spore, at denne rejse blev en første indvielse til det store vesteuropæiske kulturfælleskab som sidenhen, ikke mindst i kraft af Saxo og Absalon, skulle brede sig også til Danmark.
Med stor interesse har Saxo siddet i de forskellige biblioteker og studeret de mange håndskrevne bøger. Med stigende undren har han læst de illuminerede, håndskrevne sider, der så tydeligt har fortalt ham om tidligere tiders historie. Det har virket så overvældende, at han er blevet grebet af den tanke, at han burde tage hjem til Danmark og gøre ligeså, ved simpelthen at skrive Danmarks historie.
Hans rejser til udlandet, som vi desværre ikke ved ret meget om og næsten kun kan gætte os til, har åbnet hans øjne og sind for den store værdi, der lå i, at vort land, ligesom det store udland, også fik en selvstændig litteratur.
Der er ingen tvivl om, at Saxo har skrevet sin Danmarkshistorie, ikke

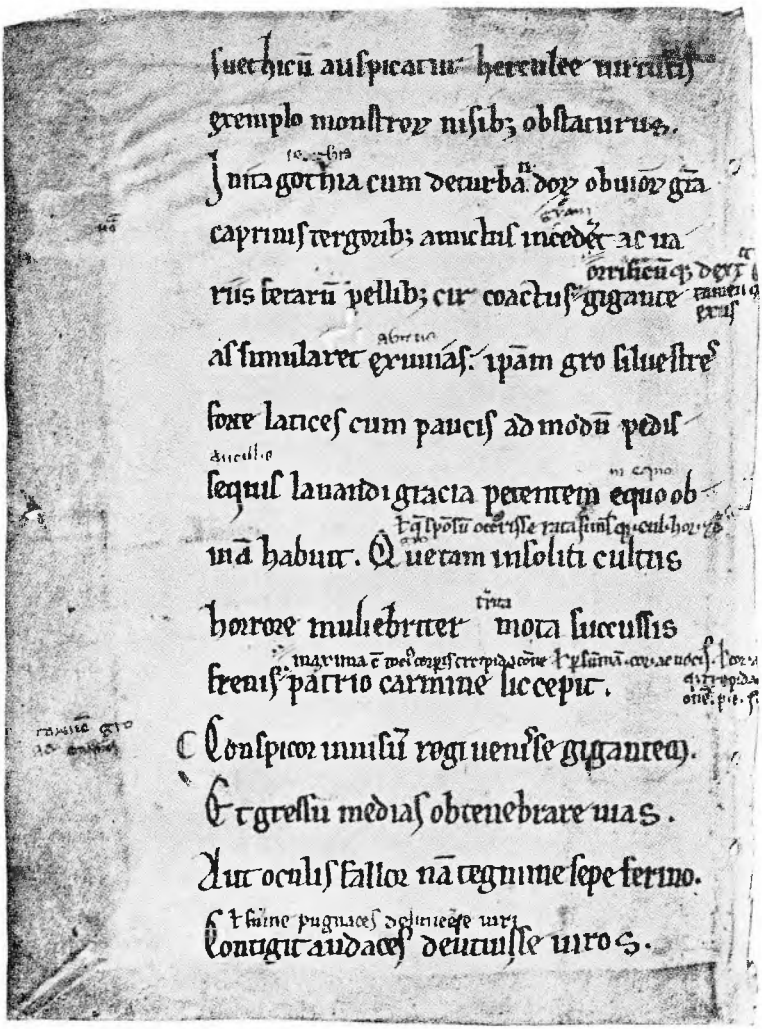

Saxos originale litterærere værk har haft en så ublid skæbne, at det næsten er totalt forsvundet. Den her viste gengivelse er en del af hans originale manuskript, oven i købet med Saxos egne rettelser indfojet i manuskriptet. Denne del af hans manuskript blev fundet i byen Angers i Frankrig i 1863, hvor bladene var indlagt som fyld i bindet til en ældre bog.

blot med de udenlandske skrifter som forbillede, men også i fuld bevidsthed om, at han hermed løste en meget stor og meget vigtig opgave. Han vidste lige så sikkert, at han herved ikke blot ville give os en litteratur, som kunne danne en begyndelse, men samtidig give sit land, d.v.s. alle os, der er kommet efter Saxo, en grundbog, som vi kunne bygge videre på.

Man kan derfor fastslå, at uden hans rejser til udlandet ville hans Danmarks historie ikke være blevet skrevet. I alt fald ville den ikke være blevet skrevet på det tidspunkt og på den måde, som Saxo gjorde det.

Et bevis for, at denne historieskrivning er påvirket af udlandet, ligger i, at man med sikkerhed ved, at både Absalon og Saxo med stor interesse og meget indgående har læst de to romerske forfattere, Justinus og Valerius Maximus håndskrifter. Endvidere har forskere gennem mange eksempler kunnet fastslå, at Saxo har benyttet disse to håndskrifter som direkte forbilleder, da han gik i gang med udarbejdelsen af sin Danmarkshistorie.

Herved skulle det så være godtgjort, at Danmarks første forfatter gennem sine rejser og det han så er blevet påvirket og inspireret til at udføre det store værk, som han senere nedfældede i skriftlig form og gav titlen: Gesta Danorum.

Men Saxo gik med sit skriveri endnu videre. Han ville ikke kun være historiefortæller. Han begyndte ganske vist sit arbejde som forfatter ved at genfortælle de myter og sagn, der var knyttet til fortiden. Men heldigvis for os, så nøjedes han ikke kun med at gengive de historier og fortællinger, som han havde fået fortalt, og som byggede på overleveringen og på den mundtlige tradition. Han arbejdede samtidig helt målbevidst, på samme måde som en moderne journalist gør det i dag. Det vil sige, at han helt korrekt nedskrev sin samtids skildring. Uden overdrivelse kan man sige, at han har givet os en nøjagtig øjenvidneberetning af det, der skete omkring ham. Som en referent ville gøre det i dag, gengav han alt det, som optog ham og hans samtid. Når vi derfor læser hans krønike, så vælder gennem denne velskrevne genfortælling hans tids dagligliv frem for vort indre blik. Og det sker med samme styrke, som vore efterkommere

vil opleve, når de om nogle år vil læse en avis, der gengiver vore dages begivenheder. Dette bør vi være Saxo taknemmelig for.

Eftertidens forskere har nemlig på grundlag af de skildringer, som Saxo har givet os kunnet øse af det stof, som man øser af en sprudlende kilde. På forskellig måde har de sidenhen oversat og bearbejdet dette materiale, så det kunne danne grundlaget for vor Danmarkshistorie.

For dette at vide noget om, eller rettere kende lidt til vor fortids historie, det er en værdi, som vi til daglig let overser og måske slet ikke tillægger nogen større betydning.

Med kendskab til historie menes i dette tilfælde et vist fond af viden om det, der ligger forud for vor tid. Både det, der skete i oldtiden og middelalderen, altså i de rigtig gamle dage, men også en vis viden eller måske mere klar fornemmelse af det, der er sket af nyere dato, ja helt op til vore dage.

Historie vil altså ganske enkelt sige, det kendskab eller den viden vi besidder om noget af det, der er sket før os. En del af det kan synes uendeligt fjernt og føles som noget, der ikke angår os, men det er nu alligevel noget, der i høj grad kommer os ved.

Sagen er vel i korthed den, at hele vor nutid bygger på vor fortid. Vor tids mennesker må, selv om vi i dag lever og bor i et moderne samfund og for en stor del beskæftiger os med en indviklet og meget avanceret teknik, alligevel indrømme, at vi til daglig i høj grad er omgivet af de forudgående slægters frembringelser. Med vor moderne viden og den hastige udvikling, som vi oplever i denne tekniske tidsalder, kan det være svært at indrømme, at vi har noget med fortiden at gøre. Men for en stor del er det dog alligevel vore forfædres gader og veje, vi i dag går rundt på, og mange steder er det også deres huse og byer, vi bor i.

Det er desuden meget af deres kunst og viden, deres skove og agre, deres håndværk og samfundspolitik og mange andre ting som vi – deres efterkommere – har overtaget og nu bygger videre på.

Traditioner som at fejre jul og fastelavn, holde barnedåb og bryllup er også et arvegods fra vore forfædre som vi stadigvæk værner om.

Følelsen af, hvad man kan og måske særligt, hvad man ikke kan være bekendt at gøre, og fornemmelsen af, hvad man må og igen særligt, hvad man ikke må, har som oftest rødder, der går meget langt bagud i tiden. For at kunne leve på den rigtige måde i dette adfærdsmønster og med den rigtige baggrund at kunne gå ind i denne tankegang og livsførelse er det nødvendigt at man forstår noget af vor brogede fortid. Samtidig med dette giver denne viden os tillige en større chance for at kunne leve med i eller bedre forstå lidt af vor lige så brogede fremtid.

Man må derfor være glad for, at mænd som Absalon og Saxo på deres lange udenlandsfærd ikke blot nøjedes med at sætte sig ned i klostrenes dybe vinkældre og der i muntert lag gav sig til at skåle med de glade klosterbrødre.

Heldigvis opsøgte de også de lærde gejstlige rundt omkring i domkapitlerne, og man ved, at de to danske rejsende i særlig grad fordybede sig i bogsamlingerne og den håndskriftsproduktion, som var knyttet til de fleste af bibliotekerne. Her fik de et klart indblik i og lærte de nye åndelige strømninger at kende, som skulle komme til at præge fremtiden.

Efter at Saxo var vendt hjem og omkring år 1200 havde nedsat sig i Sorø, var noget af det første, han foretog sig, derfor at starte en litteraturproduktion af ren praktisk art. Systematisk, eller vel nærmest kronologisk, gav han sig til at optegne alle de hændelser, han havde hørt tale om og alle dem, der fandt sted umiddelbart omkring ham fra dag til dag. Med dette flittige livsværk blev han ved, indtil hans livsdag var slut og pennen blev slået ham af hånden.

Men deldigvis havde han haft lærlinge, der stod parat og kunne træde til, hvor han holdt op.

De fleste skribenter var munke, knyttet til de katolske klostre, der lå spredt ud over landet som åndelige oaser. I de trange celler sad de bøjet over pergamentet og formåede gennem deres indsats at lyse op i middelalderens dybe mørke. Generation efter generation fortsatte flittigt med pennen af fylde de mange håndskrifter til en broget blanding af skrifter, der i dag fortæller os om alt muligt.

Rundt omkring i arkiver og biblioteker finder man lange rækker af

arkivsager og levnedsbeskrivelser. Man han studere nekrologer og forordninger. Finde frem til praktiske oplysninger i datidens læge- og urtebøger eller fornøje sig med de primitive digte, der fylder side efter side i denne righoldige litteratur. Et væld af bøger, breviarier og håndskrifter, hvoraf heldigvis en stor del trods ild og anden ødelæggelse endnu eksisterer og opbevares som rige klenodier.
Men lad dette nu være nok selv om det kunne være fristende at skrive meget mere om Saxo og de første skribenter.

Folkeviserne

Fra disse skribenter er springet ikke så stort til en anden litteratur, der også fik stor betydning for den menneskelige og kulturelle udvikling, der i de følgende århundreder fandt sted i vort land. Det er vore folkeviser, der tænkes på, og som man kan sige omfatter hele den middelalderlige visedigtning.
Denne digtning opstod på det tidspunkt, hvor kommunikation så at sige befandt sig på overgangen fra den mundtlige til den skriftlige form. Emnerne, som man behandler i viserne, har som regel deres udgangspunkt i de hændelser, der skete i dagligdagen, og som af en eller anden grund satte sindene i bevægelse.
Dramatiske hændelser var der dengang nok at øse af. Vold og drab hørte til dagens orden, eller rettere uorden. Manglede man, trods disse spændende muligheder, alligevel rigtige hændelser at skrive om, stod digterne dog ikke rådvilde. Så tyede man bare til overtroen eller lod fantasien spille for at få stof, der kunne bruges.
Hvad folkevisen angår, har forskere bevist, at man her står overfor en fælles europæisk kultur, der først på et sent tidspunkt kom til Danmark. Vejene fra kulturlandene til Norden var ofte både lange og trange.
Historisk har man fastslået, at traditionen oprindelig stammer fra Middelhavslandene. Herfra er viserne med vandrende sangere eller troubadurer fulgt med op over Europa, hvor de omkring det tolvte-trettende århundrede kom til Danmark.

Man kan ligeledes tydeligt påvise, at der i mange tilfælde har været en både tekstmæssig og melodimæssig forbindelseslinje mellem de enkelte landes folkeviser. På trods af sprogbarrierer og andre vanskeligheder kan man møde hele viser, hvor både motiv, tekst og strofe i mere eller mindre god oversættelse er vandret uændrede fra land til land.
Ved denne påvirkning af fælleseuropæisk vandregods er vi her i Danmark kommet i besiddelse af en stor og overordentlig værdifuld litterær skat, som består af over fem hundrede viser.
Her står vi altså igen overfor en stærk åndelig påvirkning, der er kommet til os udefra, og som bearbejdet har formået at sætte sit præg på vor danske litteratur. Så meget desto kraftigere virkede denne påvirkning, fordi folkevisen gennem hele middelalderen blev den alt beherskende kunstform. Overalt både i slot, hytte og vrå blev der sunget folkeviser. Folkevisen overtog helt historiefortællerens og udtrykformidlingens rolle på en og samme gang. Men desuden blev folkeviserne et middel, hvormed man kunne få mulighed til at give udtryk for en både værdifuld og seriøs digtning, ligesom den mere folkelige tone i de primitive viser her fandt sin udtryksform. Folkevisen har derved i det store og hele givet os et meget rigt, men samtidig også et meget broget billede af datidens litteraturudfoldelser.

I dag er der sikkert mange, der undrende vil spørge, hvad en folkevise egentlig er for noget. De kan måske heller ikke vide, hvad den oprindelig har været brugt til, eller hvilken betydning og værdi den har haft for datidens mennesker. For normalt er folkeviser jo ikke sådan noget man daglig går rundt og synger.
Det vil i alt fald være meget forståeligt, hvis et sådant spørgsmål kan fremkomme i vor tid, hvor vi daglig bombarderes med et verdensomspændende nyhedsstof, der spredes gennem radio, TV, dag- og ugeblade. På en helt naturlig måde boltrer vi os også i bøger og tidsskrifter, der vælter ind over os i en stadig stigende strøm. Alt dette sker samtidig med, at vi selv flyver og farer rundt til alle dele af verden og personligt oplever meget af det, der er værd at opleve. Foruden alt dette, så deltager vi tillige i en bunke andre sensationelle og

VIII.

1. Islands Konning lader bygge et Skib / saa nær ved Islands side: Oc der det gamle Raad vaar død / der gick de Suenne til Quide. Der de finge Fred / vdi Haffuet vd / da seyle de Normend.

2. Rosmer løber i Haffuet vd / oc monne min Kaanst icke due: Alle de Skib velte hand til Grund / de vaare vel Siu sinde Tiue.

3. Alle da siuncke de erlige Kongens Mend / ia huer oc en for sig: Foruden hin vnge Aller Kongens Søn / hand fant den liden grøn stig. Hand

Denne tekstside af Anders Sørensen Vedels Folkeviser fra 1591 er et af de få litterære mindesmærker, som Danmarks middelalder har sat sig. I den mørke middelalder havde åndslivet ikke nogen synderlig stor udstrækning, hverken i dybden eller i bredden. Åndskulturen overlevede fortrinsvis ved hjælp af mundtlig overlevering.

spændende ting, der fuldstændigt fylder det meste af vor dag og forsåvidt også det meste af vor nat med personlig deltagelse og aktivitet.

Men på folkevisens tid. Det var i middelalderen, eller indtil ca. år 1500. Da havde folkevisen sin berettigelse og en umådelig stor betydning, ikke blot for det enkelte menneske, men også for samfundet som helhed. Men for at kunne forstå det må vi lige kaste et blik tilbage på, hvordan man levede livet på den tid.

Ganske vist havde Danmark i nogle år været samlet som et rige under flere konger, men dette forhindrede ikke, at der mellem kongerne og borgerne ofte havde været strid og splittelse. Man ynder med fuld ret

at kalde tiden for »den mørke middelalder«. Og det er egentlig en god betegnelse, for mørke og mørkets magter rådede overalt både ude og inde.

Sygdom, ulykke og død, der vældede ind over landet med en vældig kraft kunne man ikke gøre meget ved, for det troede, man skyldtes enten djævelens ondskab eller Guds vrede. En hærgende pest som bortrev tusindvis af mennesker, tog man derfor som et udslag af Guds straf eller som en følge af et eller andet trolddomsværk. Havde man indsigt i den sorte magi, så kunne man forudsige, når den slags ting ville ske. Og var man særlig dygtig, kunne man måske ved mystiske besværgelser afvende skæbnen og få djævelen til at afstå fra sit ødelæggelsesværk.

Dygtighed hentyder i dette tilfælde ikke så meget til hekse og alkymister, men derimod til fornuftige folk der trods overtro og mørke kunne se, der måtte være en forbindelse mellem årsag og virkning. Men sådanne dygtigheder, som man vel nok respekterede, men inderst inde alligevel var bange for fik som regel ikke lov at praktisere ret længe. Første gang, det gik galt for dem, endte de gerne efter en pinefuld proces som en brændende fakkel på et offentligt bål.

Så var det tillige ufredstider med usikre forhold, der rådede. Fred og fordragelighed mellem landene eller mellem de enkelte landsdele kendte man ikke rigtigt til. Der var vold og slagsmål og soldater, der stod på vagt overalt, for alle var faktisk altid på den ene eller den anden måde i krig med alle. Sådan var den barske hverdag. Men romantiske sagn, heltekvad og stærkt pyntede fortællinger kan let give os et forkert eller fordrejet billede af tiden.

I vore historiebøger læser vi mest om kongerne og de store herremænd, og de havde det som regel ganske godt. Vi hører knapt så meget om den jævne borger eller den fattige håndværker. Det vil sige om ham, der fjælede sig i en ussel og uhygiejnisk rønne efter en anstrengende og udmarvende arbejdsdag. Om ham og forsåvidt også om hende, der dagligt måtte leve på en kost, der lå langt under sultegrænsen, om dem hører vi af en eller anden grund aldrig noget. Bylder og sår har dækket deres udpinte legemer, og de har faktisk kun kunnet leve videre af den simple grund, at de ikke vidste, de

altid havde vaklet langs gravens rand og i mange år havde levet som dødsmærkede mennesker.
Der var ingen lov eller ret, der beskyttede disse stakkels indvider mod den hårde og uretfærdige overmagt, der helt havde dem i sin vold. Men det var som sagt kun den ene part, ganske vist langt den største part af landets borgere, der levede på denne måde.
Den anden part, de kongelige, adelige og meget rige borgere, dem, som vi i historietimerne altid hørte så meget om, de levede til gengæld i pragt og herlighed. De fik hver dag god og rigelig mad. En middag kunne bestå af op til tyve retter, så det største problem for dem var nok, hvordan man fik spist op. De gik klædt i silke og fløjl og nød livet så godt, de nu kunne.
Som man ser, var der også dengang forskel på folk. Men nogle fællestræk var der dog mellem disse to stærkt adskilte grupper af mennesker. Et af fællestrækkene var som nævnt, at der herskede en vanvittig overtro og en dybtliggende angst for, ikke blot hvad morgendagen, men også hvad den næste time ville bringe. Et andet fællestræk var, at begge parter var mere eller mindre stedbundne. Der, hvor man blev født, blev man som regel boende til man engang døde. Så enkelt var det. At rejse bare for sin fornøjelses skyld var dengang ganske utænkeligt.
En rejse fra Malmø til Ribe var f. eks. i 1503 en meget vovelig færd, der krævede månedslange forberedelser og kostede det meste af en formue.
Sture Pedersen, der i 1517 var med til at afsætte Gustav Trolle, har i et brev, dateret i 1503, fortalt, hvordan en sådan rejse gik for sig. Det var et foretagende, der krævede indsigt og mandsmod, af et anseligt format. Alene det udstyr og det mandskab, man dengang skulle bruge for at gøre sig håb om at kunne gennemføre turen, virker ikke bare overvældende, men direkte forbavsende.
Man kan roligt sige, at der i dag kræves meget mindre, både mandskabs- og udstyrsmæssigt for at kunne bestige Himalaya, end der dengang blev krævet af salig hengangne Sture for at rejse til Ribe. Og så har turen til Ribe for ham endda været forbundet med flere strabadser og større risiko end Sir Hillarys tur i 1953 til Himalayas top.

Når forskellen fremhæves så stærkt, er det for at give et lille billede af, hvor mørk den mørke middelalder egentlig var og tillige fortælle lidt om den baggrund, som datidens folkeviser havde at virke på.
Nu ligger det desværre sådan, at mange moderne mennesker aldrig har haft lyst eller lejlighed til at gennemlæse nogle af vore folkeviser, og det er egentlig en skam. Det kan kun kraftigt anbefales, hvis De en dag får tid, mod og lejlighed dertil, så und Dem selv den fornøjelse at stifte bekendtskab med denne litteratur. Sæt Dem hen i ro og mag og læs en enkelt eller et par af de fem-seks hundrede gamle danske folkeviser, som endnu er bevaret.
Virkningen af denne læsning kan blive af meget stor værdi, særlig hvis De har fantasi og evne til fuldstændig at opfatte folkevisen i den ånd, hvori den er skrevet. Det tror jeg sker bedst ved, at man først og fremmest i sind og tanke forsøger at gå tilbage til den tid, da visen blev skrevet. Det vil sige, at man må prøve på at glemme alt det moderne, der findes omkring en. Prøv dernæst på at læse folkevisen, ikke som en sang, men som en slags budbringer, der i den uoplyste tid eller i den middelalder, som lige er omtalt, bragte et budskab fra menneske til menneske. Har man denne evne, vil folkevisen pludselig træde frem i et helt andet lys. Så bliver den nemlig til en spændende historie, der i en bunden form fortæller om, hvordan man levede livet. Den beskriver nogle af de dramatiske handlinger, der blev udspillet mellem mennesker, dengang sværdet sad løst i skeden, og den rå magt havde det afgørende ord i enhver sag.
Visernes indhold kan være meget varierende, selv om kærlighed og utroskab, mord og svig er nogle af de mest fremherskende emner. I nogle af viserne mærker man, at den generationskløft, som vi taler så meget om i dag, samt andre af vore nutidige daglige problemer også var anliggender, som dengang optog mennesker og prægede dagliglivet i middelalderen.
Mange af viserne er ofte skrevet i et knudret sprog og kan virke monotone med de uendelig lange rækker af gentagelser. Men heldigvis har dygtige sprogfolk »oversat« eller omskrevet dem til nutidsdansk, så mange af folkeviserne er trykt pånyog udgivet som moderne bøger. Disse bøger kan lånes på bibliotekerne, og gør De det, kan jeg

love Dem, at De vil komme til at opleve en både spændende og morsom læsning.

Efter folke-, ridder- og historievisens tid skete der i Danmark såvel som i det øvrige Norden et nyt litterært opsving. Det var den katolske kirke og dens ihærdige præster, der nu trådte ind i manegen og især kom til at gøre sig gældende med en storproduktion inden for den religiøse literatur. Også her kan man tydeligt se påvirkningen fra udlandet som en af afgørende faktor, der kommer til at præge den danske udvikling.
Ved gennemgang af denne nye litteratur kan man ikke undgå at se, at vi i Danmark stod på bar bund og uden erfaring måtte benytte os af indflydelsen udefra. Årsagen til dette litterære opsving og denne udenlandske påvirkning var meget indlysende. Det skete fordi man i forbindelse med de forskellige katolske ordners indtog i Danmark samtidig startede en kraftig propaganda, der kom til at virke på en meget bred basis. Det gjaldt jo om at få alle omvendt eller med på spøgen så hurtigt som muligt, og hertil indså man klart, at bøger og det skrevne ord kunne bruges som en uvurderlig hjælp.
Derfor blev bogfremstillere, d.v.s. forfatterne og de, der var beskæftiget med møjsommeligt at sidde og nedskrive side efter side, et meget anset folkefærd. Det, at skrive bøger, var noget af det fornemste, man på den tid kunne gøre. Det var ikke blot de lærde munke, men også klostrets højeste embedsmænd, abbederne og proirerne, der med iver deltog i dette arbejde. I hvert eneste kloster ud over hele landet sad der således en stor skare af mænd, der med nidkærhed og flid dyrkede dette litterære arbejde. Man skrev og skrev, eller rettere afskrev og afskrev, idet man som regel havde de udenlandske bøger som forbilleder til de bøger, man udgav. Man kalder de fleste af disse smukke bøger, der blev fremstillet i klostrene, for »de gyldne bøger«. Det er med en vis ret, man bruger denne titel, for bøgerne man fremstillede var meget skønne. Men de gyldne tider varer som bekendt ikke evigt. Engang må de høre op, og det skete også her.
Årsagen hertil var, at efterhånden som den katolske kirke gennem sit forfald gik sin opløsningstilstand i møde, så ophørte også, lidt

efter lidt, den endeløse strøm af gejstlig litteratur at rinde. Følgen heraf blev, at folks interesse for religiøse litteratur og dermed den bogproduktion, som man havde her i landet, ganske langsomt ændrede karakter.

Den sociale og økonomiske fremgang, der fandt sted i forbindelse med den stigende oplysning, bevirkede endvidere, at nye og helt andre kredse af befolkningen nu pludselig trådte frem både som producenter, men endnu mere som aftagere af de nye bøger, man fremstillede.

Nu var det helt andre emner, der trådte i forgrunden, og som man blev interesseret i at stifte bekendtskab med. Man var blevet træt af læse de mange bods- og straffeprædikener, som kirken og klostrene uden ophør havde udgivet. De mange religiøse fortællinger og krøniker kunne ikke længere vække interesse. Man ønskede nu først og fremmest at læse noget mere spændende og livligt stof. Derfor blev man interesseret i en litteratur, der både kunne more og oplyse. Men også på andre områder var der en udvikling i gang. Der var ved at blive ro og orden i landet, hvilket bevirkede, at man blandt andet fik travlt med at fremstille lovhåndbøger, der nu blev en virkelig handelsvare. Skånske, sjællandske og særlig jysk lov blev således, hvor mærkeligt det end kan lyde, regnet for datidens »bestsellers«.

De protestantiske opbyggelses- og andagtsbøger, altså en slags provobøger, der kom samtidig med reformationen og afløste den katolske litteratur, var der ligeledes et godt salg i. Og så kan man konstatere, at næsten ligesom i vore dage, var også læge- og kogebøger dengang en stensikker forlagssucces.

Her omkring år 1500, hvor bogtrykkerkunsten var ved at vinde frem, kom der for alvor rigtig gang i bogproduktionen. Det ses måske bedst deraf, at de første bøger, der udelukkende havde et skønlitterært indhold, altså en slags romaner, begynder at dukke op på markedet.

På Det kgl. Bibliotek findes der nogle oversatte ridderromaner, som et tydeligt bevis for, at man allerede på den tid havde både sans og lyst til at beskæftige sig med en ren underholdningslitteratur.

Også ved denne litteratur er det værd at bemærke den udenlandske påvirkning. Mange af de bøger, man udgav, var enten direkte afskre-

¶ Post dies vero quadra
ginta quinqꝫ filii eius occi-
derunt regem ⁊ reuersus to
bias in domum suam om-
nisqꝫ facultas restituta ē ei.
¶ Post hoc vero cum es-
set dies festiuus domini ⁊ fa
ctum est prandium bonum
ī domo tobie Dixit filio suo
vade ⁊ adduc aliquos de tri
bu nostra timentes deum vt
epulent̄ nobiscū. ¶ Cūqꝫ
abstiisset reuersus nūciauit
vnū ex filiis isrl̄ iugulatū ia
cere in platea. Statimqꝫ ex
iliens de accubitu suo relin-
quens prandium ieiunus ꝑ
uenit ad corpus: tollensqꝫ
illud portauit in domum su
am occulte vt dum sol occu
buisset caute sepeliret eum.
¶ Cumqꝫ occultasset cor-
pus manducauit panem cū
luctu ⁊ tremore. Cum autē
occubuisset sol abiit ⁊ sepe-
liuit corpus. Memorans
illum sermonem quem dix-
it dominus per amos pro-
phetam Dies festi vestri cō
uertentur in lamentacōnem
⁊ luctum ¶ Arguebāt au-
tem eum omnes proximi sui
dicentes. Iam hui⁹ rei cau
sa interfici iussus es: ⁊ vix
effugisti mortis imperium.
⁊ iterum sepelis mortuos.
Sed tobias plus timens de
um q̄ regem rapiebat cor-
pora occisorū ⁊ occultabat
eos in domo sua ⁊ mediis
noctib⁹ sepeliuit ea ¶ Cō-
tingit autem quadaꝫ die fa
tigatus fuissꝫ a sepultura ve
niēs domum iactasset se iux
ta parietem ⁊ obdormissꝫ ex
nido hyrundinum dormiē
ti illi stercora inciderent su
per oculos ei⁹ fieretqꝫ cec⁹.
Tu autem domini miserere
Sabbato secundo ad vesperas
Benedictus. Responsoriū. Be-
nedixit te dominus. Ympnus.
Olur beata trinitas. Vnciculus.
Vespertina oracio ascendat.
Aū O adonay dn̄e deus mag-
ne ⁊ mirabilis qui dedisti salu-
tem manu femie exaudi preces
seruorum tuorum ¶ Ad matuti
nas vt̄s ¶ Lectio prima.
Arpharat itaqꝫ rex
medorum subiu
gauerat multas gentes suo
imperio ⁊ ipse edificauit

Side af Breviarium Ottoniense, som er den første bog, der er trykt i Danmark af Johan Snell i 1482. Den næste bog, som blev trykt, handler om tyrkernes belejring af Rhodos og var altså direkte »importeret« fra udlandet.

vet eller på anden måde temmelig groft kopieret fra udenlandske forbilleder. Den udenlandske indflydelse på dansk litteratur er måske ikke så mærkelig, for de første danske bogtrykkere, Johan Snell og Steephans Arndes, kom indvandrende sydfra.

Da Danmark dengang var at regne som et slags U-land, er det naturligt, at disse udenlandske bogtrykkere foruden deres viden om bogtrykkunst også havde bragt deres bogtrykpresse og sats med sig fra deres hjemland. Når de havde gjort det, er det jo nærliggende at antage, at de også samtidig har medbragt nogle idéer om, hvilke bøger de ville trykke. De vidste vel hjemmefra, hvad der kunne blive en slags succes og har så medbragt nogle udenlandske manuskripter, der oversat til dansk kunne danne et økonomisk grundlag for deres førstee produktion, før de gik igang med de mere tvivlsomme danske forfattere.

Med renæssancen, med oplysningen, med bogtrykkunstens opfindelse og alt det andet nye og spændende, der skete på den tid, begyndte der samtidig en helt ny periode for landet som helhed og dermed også for den danske litteratur.

Som følge af den udvikling, der fandt sted, skete der et kraftigt gennembrud for dansk åndsliv med det resultat, at der parallelt hermed kunne spores et kunstnerisk opsving.

Fra alle de sydlige lande væltede der efterhånden, foruden mange andre kunstgenstande, også en bunke overdådigt udstyrede bøger ind over Danmark. Det var bøger, der også i indhold gik helt nye veje og bl. a. fortalte om de nye videnskabelige landvindinger, der var sket ude omkring i verden.

Det var en helt ny form for litteratur, man her blev stillet overfor og en litteratur, som ganske simpelt vækkede de danske forskeres og videnskabsmænd op til dåd.

Det blev af mange opfattet som en udfordring, der måtte animere til at vise, at inden for videnskaben kunne Danmark også være med. De dygtigste og mest vågne af vore lærde tog udfordringen op og ville gerne prøve på at manifestere, at noget lignende både ville og kunne de også lave.

Her ser man igen en impuls, der kommer udefra. Som en fængende

gnist giver denne impuls det lykkelige resultat, at et bål herved bliver antændt, så det flammer og lyser op. Enigt samledes de mange gode kræfter sig om at løse denne store opgaver i fællesskab.
En række rige mæcener stillede sig bag vore hjemlige forskere og støttede dem i deres bestræbelser for at skabe det helt ekstraordinære.

Tycho Brahe

Her skal blot nævnes en af de forfattere, der gav sig i kast med at skrive om den videnskab, han beskæftigede sig med, og som ved sin indsats skaffede Danmark den største hæder og berømmelse. Det var astronomen Tycho Brahe. Ved sin utrættelige søgen opdagede han, gennem sin selvkonstruerede stjernekikkert, ikke blot nye stjerner. Gennem sin forskning og videnskabeligt arbejde blev han samtidig grundlæggeren af den moderne astronomi. I stilhed sad han på sit Uranienborg og arbejdede med de naturvidenskabelige tanker, der er knyttet til til stjernehimlen og det uendelige univers.
Nu kan man sige, at alt det, som han havde beskæftiget sig med, for hans vedkommende i bogstaveligste forstand var sket om natten eller i alle fald i dybeste mørke på øen Hven ude i Øresund. Alt, hvad han derovre havde gået og foretaget sig, var vel også forblevet som en slags lokal viden. Eller måske nærmere en viden, der fortsat i endnu mange år ville ligge godt gemt i det dybeste mørke, hvis han ikke havde offentliggjort sine iagttagelser og opdagelser. Men det gjorde han. Han skrev en bog og på denne måde lod han andre lærde ud over Europa få del i hans viden og indsigt.
Det blev ganske vist kun til en meget lille bog, »De Nova Stella«, som udkom i København i 1573. Men jeg forsikrer for, at det ikke var bogens størrelse, der betød noget i denne forbindelse. Det var indholdet, det kom an på. Det var de tanker og opdagelser, som han havde nedfældet på papiret, der afslørede en ny astronomisk viden, som man ikke havde kendt til før. Da bogen udkom, vakte den derfor ganske berettiget en enorm opsigt ud over hele Europa. Danmark havde med denne bog bevist, at man også her havde en videnskabsmand af det helt store format.

Og jeg kan betro dem, at interessen for denne lille bog er ikke dalet med årene. Tværtimod. Hvert eneste af de 16-18 eksemplarer, der endnu findes bevaret, bliver betalt med mange, mange gange deres vægt i guld, når de ved enkelte lejligheder tilbydes på en meget eksklusiv bogauktion.

Når man nu i store træk ser på den danske bogproduktion, som vi har præsteret gennem tiderne, så møder man, foruden et væld af bøger, selvfølgelig også en enorm mængde af forfattere, der hver for sig med større eller mindre held har erhvervet sig ære og fortjeneste.

Mange af dem har været banebrydende, og på mange felter har de skrevet om emner, som ingen andre har skrevet om eller taget under behandling før dem. Men lige så sikkert er det, at de fleste af disse dygtige og måske engang berømte mænd med tiden umærkeligt er forsvundet bort i glemselens mørke. Stille er de gledet ud af vor bevidsthed og er fortonet bort i det ubekendte intet, hvorfra de engang kom. I dag erfarer man ofte, når man tilfældig støder på deres glorværdige navne og genopdager deres strålende indsats, at de uden nogen har lagt mærke til det, ganske langsomt uden protest engang er blevet begravet dybt nede i den altopslugende forglemmelse. Det kan være tragisk at konstatere dette. Men sådan er spillets regler, og selvfølgelig er det bedst, at det går sådan.

Hvad skulle vi dog gøre med alle de mange navne på berømte mennesker, der har levet gennem tiderne. Nogle af dem må fra tid til anden forsvinde for at give plads til nye og andre navne. Hvis de alle blev hængende, ville alt ende i kaos. Man må nøjes med at være berømt og feteret ud over alle grænser i en årrække og så affinde sig med at blive glemt ganske kort tid efter.

Heldigvis indtræffer både berømmelsen og glemslen som regel først efter man er død og borte. I alt fald tør jeg godt vove at fremføre den påstand, at fra min synsvinkel at se, så er der kun fire eller måske højst fem eller seks af de mange danske forfattere, vi har haft, der har opnået en virkelig holdbar international berømmelse. Hermed mener jeg, de har erhvervet sig en berømmelse, der ikke svinder bort, men som har holdt sig, og som stadig vil holde sig på toppen gennem tiderne.

En af de første danske mænd, der med sit litterære arbejde har ydet sit land den største ære og berømmelse, er Tycho Brahe. På dette træsnit, der er udført på hans slot Uranienborg i 1592, ser man den danske videnskabsmand i al sin magt og vælde.

Jeg er heller ikke bange for at påstå, at efter mit skøn så har jeg allerede nævnt et par af disse forfattere, og det må først være Saxo Grammaticus.
Ham vælger jeg, ikke mindst ud fra den betragtning at hans litterære arbejde var det første danske værk, som opnåede internationale udbredelse, og som gjorde, at Danmark og de danskes bedrifter blev kendt langt uden for landets grænser. En sådan indsats, som Saxo hermed udførte, går ikke så let i glemmebogen.
Den næste forfatter af internationalt format må blive Tycho Brahe, som her desværre kun blev ganske kort omtalt.
Dernæst kommer, stadig efter min mening, Niels Steensen og så selvfølgelig H. C. Andersen, og som femtemand måske Søren Kierkegaard. Men dette er som sagt mit syn eller rettere min vurdering af denne sag. Andre vil muligvis i stedet for den buket, jeg har nævnt, møde op med helt andre navne som deres favoritter. Som f. eks. Holberg, Bartholin, Ørsted eller de ville måske endda nævne nogle af vore endnu mere moderne forfattere.
Måske kan man mene og sige, at min vurdering er forkert, og måske kan man med lige så stor ret sige, at den kan være rigig. Det er vel et spørgsmål om indstilling og temperament og noget, som kun tiden og andre kan afgøre.
Det er forsåvidt også uden betydning i denne forbindelse. Sagen er ganske enkelt den, at jeg af en eller anden grund, da jeg sad og skrev om Tycho Brahe, pludselig fik lyst til at drage en sammenligning mellem ham og nogle af vore andre danske skribenter. Måske kom denne lyst netop, fordi hans navn og hans indsats, som mange af os i dag har glemt, pludselig ved gennemgangen af hans liv lyste så mægtigt op. Lysten kan også være inspireret af den kendsgerning, at man, når man sådan i al stilhed sidder og tager et overblik over dansk litteratur, så opdager man ofte nu pludselig, at noget af det, som i årevis har været gemt, nu pludselig overraskende glimter frem af mørket. Herved erfarer man så det sørgelige, at gemt skal opfattes som ensbetydende med, at det gemte desværre også kan være glemt.
Og det er synd. For flere af disse forfattere er stadigvæk værdifulde

nok til at blive mindet og læst. Men sådan er vel udviklingens lov eller livets gang. De gamle forsvinder og nye dukker op.
Mange af de øjnefaldende succesforfattere, som vi kender i dag, dem der skriver så strålende og taler så glimrende, eller i at fald så højt, at man næsten får ondt både i øjne og ører, de vil antagelig også blive glemt, og det kan godt være, at denne glemsel indtræffer allerede før blækket på deres sidst skrevne manuskript er tørt.
Andre skribenter derimod, og her tænker jeg på flere af dem, som i mange år har hvilet i gravens mørke eller dem, der i dag sniger sig så underligt stille og ubemærket omkring, de vil derimod leve videre i deres værker og stadig fortsætte med at leve i bedste velgående i endnu masser af år.

Nicolaus Steno

En af disse skribenter er Niels Steensen (1638–86), hvis navn efter datidens mode blev latiniseret til Nicolaus Steno.
Da Steno var en ganske ung mand, kastede han sig over studierne af de moderne naturvidenskaber, der i disse år brød sejrrigt igennem.
Tycho Brahe og andre videnskabsmænd havde med deres skrifter vakt et mægtigt røre blandt de unge studerende. Det er derfor ikke mærkeligt, at Steno allerede, da han i 1656 blev immatrikuleret på Københavns Universitet, havde besluttet at ville gøre nogle alvorlige forsøg på at træde i Tychos fodspor.
Starten til hans videnskabelige karriére var ellers på grund af ydre forhold vanskelig nok. Man havde haft pest og ufred, og umiddelbart efter hans optagelse på universitetet begyndte en udmarvende krig mod Sverige. Det var den krig, der kulminerede med stormen på København, natten mellem den 10. og 11 februar 1659. Når dette tidspunkt særligt fremhæves, er det, fordi man ved, at blandt de unge målbevidste studenter, der stod vagt på Københavns Vold og i nattekulden kæmpede så tappert mod den kampvante fjende, var også den unge Steno. Han var altså pludselig blevet soldat i stedet for student.
Selv om det akademiske liv måtte ligge stille under denne krig og de

vanskeligheder, der fulgte med livet i en belejret by var store, så blev Steno af den grund ikke modløs eller tabte sit høje mål af syne. Det mål, han havde sat sig, var intet mindre end at skrive en bog, der på samme måde som den, Tycho Brahe havde skrevet, ville være af et sådant indhold, at den kunne være med til at kaste glans over Danmarks navn. Det var noget, der på det tidspunkt kunne være ret påkrævet.

Chr. IV's glorværdige regeringstid hørte fortiden til. Danmark var ophørt med at være en Østersømagt, og med landets finanser stod det galt til. Kort sagt, som stormagt var vi ved at gå bag af dansen og kunne ikke længere imponere nogen ved at rasle med sablerne eller skramle med pengekassen.

Skulle vi gøre os gældende overfor de store nationer, måtte det blive indenfor helt andre områder end dem, vi var vant til at udfolde os på. Krig og soldater var nu ikke rigtig i vælten, men lige som slået lidt ud af kurs.

I en tid, hvor mænd som Newton fødtes og Gallilæi døde, skete der så store ændringer i livsopfattelsen, at det nu blev videnskabsmændene, der stod parat til at overtage de glorier, som hidtil havde strålet omkring generalernes og admiralernes hoveder og heltegerninger.

Så snart fredelige forhold igen var indtrådt, forlod derfor Steno sin fødeby København, som han så tappert havde forsvaret, og rejste til Holland. På den tid var Holland alle de videnskabelig studerendes store mål. Det var dertil, man rejste, når man ville følge med tiden. I Amsterdam gik Steno straks i gang med de anatomiske undersøgelser, som han ikke havde mulighed for at gennemføre i København.

Det varede ikke længe, før hans studier gav resultat. Som den første i verden fandt han frem til tåre- og spytkirtelens vigtige funktion i den menneskelige organisme. Herom skrev han en sensationel afhandling. Med en utrolig energi fortsatte han derefter sine studier på universitet i Leiden, hvor han klarlagde flere interessante opdagelser i forbindelse med hjernen og vore sanseorganer.

Nu må man imidlertid ikke tro, at Steno dag efter dag kun sad i det mørke laboratorium og med en blodig dissektionskniv forsøgte at afvriste naturen nogle af dens mange hemmeligheder. Nok var han

en alvorlig arbejdende videnskabsmand, men alligevel langt fra kedelig. Sammen med danske og hollandske venner foretog han således flere studierejser, hvor han studerede alt andet end den menneskelige anatomi.
En sommer tilbragte han således hos en marskbonde, der boede ved kanalerne langs med Zuidersøen. Her hos denne landmand studerede han menneskers håbløse kamp for at bevare deres dyrebare jord overfor det altopslugende hav.
Året efter tog han til Belgien, hvor han ligeledes havde et bestemt mål, idet han i Antwerpen med stor interesse i dagevis sad og studerede, hvorledes pumpeanlægget arbejdede på et stort bryggeri. Mange har sikkert troet, at den ensomme dansker var på vej til at blive tosset.
Igennem breve til hjemmet erfarer man, at det ikke kun var på disse rejser han var optaget på helt andre arbejdsområder, end dem han til daglig beskæftigede sig med. Noget der i høj grad forundrede alle hans venner for ikke at sige hele hans samtid. Dengang var reglen jo, at en teolog som regel kun dyrkede omgang med andre teologer. Og en jurist søgte normalt kun samkvem og indlod sig kun i diskussion med andre jurister.
Når disse fagfolk begav sig på rejse, var det udelukkende for at besøge andre fagfolk. Teologer eller jurister kunne i dagevis sidde og diskutere indviklede emner med henholdsvis andre teologer eller jurister. De mennesker, man kom sammen med og det, man var optaget af, var altsammen noget, der kredsede om ens fag.
Men det var anderledes fat med Steno. Når han rejste ud, var det for at opsøge helt andre ting end dem, han i forvejen kendte og var fortrolig med. Ved at studere menneskers kamp med naturen, ved at se de værktøjer, de anvendte, og den måde de brugte dem på, fik han sat fantasien i sving og samtidig givet sine tanker andre baner at løbe ad end dem de normalt bevægede sig i.
Han vidste fra dissektionsstuen, at hjertet var en pumpe, der pumpede blodet rundt i et rørsystem af årer. Her i bryggeriet i Antwerpen så han en anden slags pumpe og dens måde at arbejde på. En pumpe, der havde selv samme funktion som et hjerte, men som bare

måtte arbejde under helt andre forhold og derfor også på en anden måde.
Det var på sådanne rejser, hvor han med sjælden omhu studerede alt, hvad der omgav ham, at han blev inspireret til at tænke nye tanker. Resultatet af disse overvejelser, og især resultatet af hans videnskabelige studier, nedfældede han i den lille bog, som han havde sat sig som mål at skrive. Bogen, hvis titel er »Observationens Anatomica« er i dag verdensberømt, den indeholder fire sentationelle disputatsafhandlinger.
Det er intet under, at denne bog, der var helt epokegørende da den udkom vakte berettiget opsigt. Det var derfor med et stærkt begrundet håb om at opnå en stilling som professor ved Københavns Universitet, at Steno i 1664 vendte hjem til Danmark og der overrakte Frederik III frugterne af sine studier i udlandet.
Han var nu blevet en berømt videnskabsmand der foruden ovennævnte bog også havde fuldført en afhandling »Om muskler og kirtler«.
Men det gik desværre ikke som Steno både havde tænkt og håbet på. Med sædvanlig smålighed blev han tilsidesat på foragtelig vis af de hjemlige koryfæer. Disse småmænd, der totalt manglede baggrund for at kunne forstå eller bare vurdere, hvilken højt kvalificeret anatom Steno egentlig var, satte sig imod hans ansættelse.
Man fastslog ganske enkelt, at en mand med hans evner havde man ikke set før og som følge deraf var der slet ikke brug for eller plads for ham i Danmark. Og det var der vel heller ikke af den simple grund, at han var for stor.
Nu var det så heldigt, at samtidig med, at Steno kom til København for at ansøge om stillingen som professor, fik han udbetalt en familiearv på 300 rigsdaler. Derfor kunne han rent økonomisk tage afslaget om professoratet med ophøjet ro. 300 rigsdaler var efter datidens forhold en meget anselig sum penge. I alt fald var den stor nok til, at Steno med sindsro kunne sige småmændene farvel og rejse til Paris, hvor han kunne fortsætte sine studier. Disse studier resulterede kort tid efter, at han her modtog den medicinske doktorgrad som anerkendelse af sine udførte arbejder.

Men desavueringen i den hjemlige hønsegård med dens indviklede hakkeorden havde trods alt alligevel ærgret Steno. For at bevise overfor dem derhjemme, at de slet ikke havde haft baggrund eller format til at kunne bedømme hans usædvanlig store evner, valgte ham at publicere nogle dygtgående iagttagelser, som han havde gjort med æg og kyllinger. Disse iagttagelser som jeg ikke her skal komme nærmere ind på, af den gode grund at jeg ikke ved, hvad de drejer sig om, var så grundige og udført med så stor nøjagtighed, at den franske læge Faltot 200 år efter kunne benytte dem som grundlag for sin afhandling om »den blå syge«, der hovedsageligt angriber småbørn.

I den vinter, hvor Steno opholdt sig i Paris, kedede han sig ikke. Gang på gang forlystede han hele den videnskabelige verden ved at indbyde dem til nogle meget forbavsende disseketioner. Ved disse forevisninger, som han kaldte dem, optrådte han som en meget fremskreden og hel suveræn hjerneanatom.

Forevisninger kan de selvfølgelig godt være blevet kaldt, men det var helt videnskabelige begivenheder, hvor han afslørede den store uvidenhed, der hidtil havde hersket, selv blandt videnskabsmænd, om hjernen og dens funktion.

Men han nøjedes ikke med at brillere som specialist, han anviste samtidig - og heri ligger jo det geniale i hans viden - hvilke nye veje, man burde gå, og hvilke metoder man burde anvende for at opnå en større og mere sikker viden om hjernen og de nervecentre, der er knyttet hertil.

Denne tilsidesatte danske videnskabsmand kom her i videnskabens højborg til at virke som en åbenbaring. Alle talte om Steno, der i korte og klare lyn, gennem sine forelæsninger afslørede alt det, der hidtil havde været skjult og ukendt, og som for en stor del havde været indhydlet i overtroens og trolddommens mørke.

Men Steno der var et utæmmeligt energibundt, agtede ikke at ende sit liv som fransk videnskabsmand. Måske følte han også, at han allerede nu var nået så langt, som han kunne komme inden for sit specielle felt, så derfor brød han op fra Paris og søgte ned til Italien, hvor han samtidig optog nye og spændende opgaver.

I Florens oplevede han katolicismen, som den ytrede sig i kirken

og i hverdagslivet. Også her søgte han at trænge ind bag de dogmer, hvorpå man bygger hele den katolske lære. Samtaler, som han havde med de lærde teologer om troesproblemerne bragte ham ikke nogen løsning på de stillede spørgsmål.

Som han tidligere havde gjort det i Holland, søgte han nu også her i Italien ud i hverdagen, hvor livet blev levet, og hvor religionen udfoldede sig. I det daglige liv ville han søge at få øje på den erkendelse eller de sandheder, som han ikke kunne finde hos teologerne, i laboratorierne eller fakulteterne.

Vi ved fra hans korrespondance, at han i juli 1661 overværede den årlige Kristi legemsfest på Piazza Grande i Livorno. Denne fest, der er indstiftet til ære for Kristi legeme, skal forstås således, at man formoder, at Kristi legeme som en virkelig fastslået realitet er til stede i nadveren.

Festen, der optog ham meget, bliver fejret på årets skønneste tid under meget stor deltagelse. Intet under, at den megen lidenskab og ægte hengivelse, som italienerne udviste, måtte medrive selv en mere kølig nordbo. Steno blev da også så stærkt grebet af den oplevelse, han havde ved denne fest i Livorno, at han også i dette tilfælde ville trænge ind bag problemet.

Da han så de store folkeskarer, der fra den yngste til den ældste forenede sig i en dyb ærbødighed for altrets sakramente opstod den tanke i ham, at han her enten var vidne til et kæmpemæssigt bedrag eller også kunne den mulighed foreligge, at brødet og vinen virkelig kunne blive forvandlet til kød og blod.

I sin dagbog opnoterer han alt, hvad han ser, og nedskriver alle de reaktioner, der sker omkring ham. »Enten er denne Hostie ikke andet end et stykke almindeligt Brød«, skriver han, »og saa er det nogle Taaber, som viser det en saadan ufortjent Hyldest. Eller også indeholder Brødet virkeligt Jesu Kristi Legeme, og saa er spørgsmaalet, hvorfor jeg da ikke ogsaa viser det Brød Ære, ligesom Katolikkerne gør det. Dette Problem maa jeg undersøge nærmere«, slutter han sine notater.

Gennem det krævende teologiske studium, han nu kastede sig over, og som havde til opgave at klarlægge sandheden i Kristi Legems-

procession, fordybede Steno sig så meget i de religiøse problemer, at »han blev optaget af noget, der var langt højere og mere vigtigt end et studium, nemlig dette: at kende og elske Gud«, skriver han i et brev.

Resultatet af disse undersøgelser, som han straks gik gang med, førte da også til, at Steno snart efter blev optaget som medlem af den katolske kirke. Herved ville han opleve kristendommen og alle mysterierne som en praktisk erfaring og kunde så derud af drage sine egne slutninger.

Da denne sag for hans vedkommende var afgjort, mente han, at han nu igen kunne tillade sig at vende sine tanker bort fra det himmelske og påny interesserede sig for det lidt mere jordiske.

Ret hurtigt sagde han derfor teologien farvel og kastede sig med en voldsom ildhu over en række geologiske undersøgelser. Med stor iver studerede han nu vor moder jord og noterede sig de forandringer, som han fandt, den havde undergået i tidens løb.

Geologi var dengang en forholdsvis ung videnskab. Hvad det hele gik ud på, og hvad det kunne bruges til, var der ingen, der vidste. Mange anså derfor Steno for at være blevet forrykt, når de så ham foretage sine mærkelige ekspeditioner ud til Toscanabjergene. Bag træer og buske stod bønderne og slog korsets tegn, når de blev vidne til, at han som en anskudt krage sprang fra sted til sted. Snart samlede han en sten op her, snart der. Stirrede intenst på den og smed den så enten væk eller gemte den i sin pose. At han her gik rundt og samlede mineraler og krystaller sammen, eller han satte sig ned og tegnede nøjagtige skitser over jordlagenes fordeling og bjergkædernes foldninger var der ingen, der viste.

Men det, han foretog sig, kan vi idag godt se var både genialt og meget normalt. Gennem hans notater erfarer vi, at han også på dette punkt var langt forud for sin tid.

I alt fald forbavses man stadig over den afhandling, han skrev om faste legemer, og som udkom i løbet af sommeren 1668. Den hører til et af videnskabs-litteraturens værdifuldeste værker. I denne lille bog klarlægger han ikke blot de metodiske iagttagelser, som han har gjort, og som blev grundlæggende for den moderne geologi. Samtidig på-

viser han de fremtidige veje, som han mente, at man burde gå, når man ville forske inden for geologien og mineralogien.
Sin vane tro, kom han også inden for denne nye videnskab frem til sine forbavsende resultater ikke kun ved at arbejde strengt videnskabeligt. Også her gik han ud i livet og så, hvorledes hans teorier virkede i praksis. Snart finder vi ham derfor beskæftiget i glashytterne i Venedig, hvor han i dagevis blot sidder og ser, hvorledes glaspusterne former den smeltede glasmasse til de skønneste pokaler og drikkeglas.
Herfra rejser han til malmgruberne i Schweiz og til saltminerne ved Hallein i Østrig. Han kravler rundt i minegangene, hvor han forsker og studerer og vækker også der almindelig forundring, hvor han kommer frem.
De fleste, der mødte ham snavset og beskidt, troede, at han var forrykt. Det var kun få, der kunne indse, at videnskaben i ham havde fået en pioner, hvis viden ikke byggede på tro, men på personlige iagttagelser. Iagttagelser, som han i denne flittige arbejdsperiode gjorde, og som han nedskrev i en række skrifter, som i årene 1667–1671 blev trykt og udgivet.
Med renæssancens gennembrud voksede interessen for humanismen og Steno kom derfor ret hurtigt ind i det videnskabelige søgelys, som en af datidens største forskere. Foredrag, afhandlinger og pjecer fløj som funker fra hans virksomhed ud over Europa.

Ved en sådan energiudfoldelse kan det ikke undre, at ryet om vor berømte landsmand omsider også nåede hjem til Danmark, og nu blev man tilsyneladende pludselig interesseret i Steno.
Den 23. februar 1672 modtog han fra Chr. V en officiel skrivelse, der i smigrende vendinger kaldte ham hjem til en stilling ved Københavns Universitet. Man lovede at gøre ham til noget stort. For

Da der ikke findes noget vellignende portræt af Nicolai Steno, har vi i stedet for valgt at bringe titelbladet til det værk, som han skrev om geologi, og som blev banebrydende indenfor denne videnskab. Bogen, der udkom i Florents 1669, er helt op til vore dage blevet optrykt i utallige udgaver og oversættelser. Sidste gang udkom den på engelsk i New York i 1916.

NICOLAI STENONIS

DE SOLIDO

INTRA SOLIDVM NATVRALITER CONTENTO

DISSERTATIONIS PRODROMVS.

A D

SERENISSIMVM

FERDINANDVM II.

MAGNVM ETRVRIÆ DVCEM.

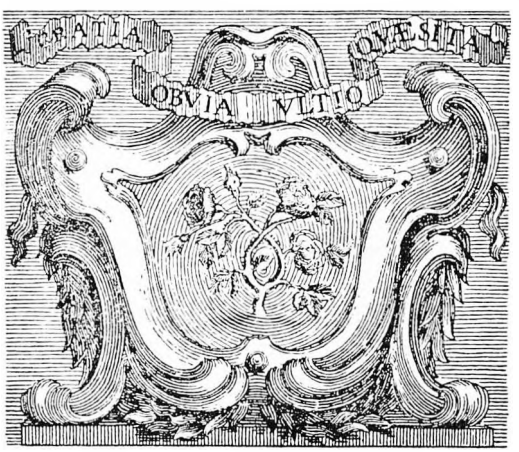

FLORENTIÆ

Ex Typographia ſub ſigno STELLÆ MDCLXIX.
SVPERIORVM PERMISSV.

man manglede en berømt mand der med sit arbejde kunne kaste glans over Danmark.
Men papiret er som bekendt taknemmeligt. For, hvad han skulle lave, og hvilke titel han burde have, når han kom hjem, det var der ingen, der havde tænkt på eller vidste noget om. Derfor blev han heller ikke som ventet udnævnt til professor, men noget så mærkeligt som »kongelig anatom«. Det var en mærkelig selvkonstrueret titel, som man bare klaskede på ham. Desuden fik han ingen opgaver at løse eller pligter at varetage, men man indskrænkede det arbejde, han skulle udføre til kun at være nogle almindelige dissektioner af rensdyr, ulve og bjørne, som Griffenfeld levrede ham. Det var bestemt ikke det, Steno havde tænkt sig, at han skulle beskæftige sig med, da han forlod sig gode stilling i udlandet for at vende hjem til Danmark.
Han havde udtænkt helt andre og meget større planer, som det havde været hans agt at gennemføre.
Blandt andet havde han fået den geniale idé, at han geologisk ville undersøge og kortlægge jordbundsforholdene og havets aflejringer omkring København.
Men det fik han altså ikke lov til. De andre professorer som i mange år havde siddet fast i sadlen følte sig pludselig truet. De så i ham ikke en verdensberømt videnskabsmand, men derimod en alvorlig konkurrent, der let kunne afsløre deres ufuldkommenheder, og dette måtte helst ikke ske.
I stedet for dette nyttige arbejde så tvang man ham til stå i en ildelugtende dissektionsstue, hvor man lod ham vise en række anatomiske hundekunster for en flok halvdumme studenter. Men dette kunne selvfølgelig en videnskabsmand af hans format ikke finde sig i. Derfor varede det ikke længe, før Steno blev træt af sit nedværdigende job. Da han samtidig blev indviklet i en bunke smålige intriger og latterlige kontraverser med de hjemlige professorer og videnskabsmænd, så var den arbejdsfred, han havde ønsket sig forbi. Det kan derfor ikke undre, at han skuffet og modløs sagde sin stilling op og rejste fra København med disse ord: »Måtte vi dog alle i Fremtiden blot stræbe efter at forkaste Verdens Falskhed og i Stedet for søge efter nogle af de Glæder og Værdier, der har blivende Værdi«.

Med glæde sprængte han de lænker, der bandt ham til fædrelandet og rejste igen ud. Her optog han i Tyskland og Italien med fornyet mod sine afbrudte videnskabelige arbejder.
Men desværre havde hans mislykkede ophold i København med alle de skuffelser, han der havde lidt, sat dybe spor i hans følsomme sind. Håbet om, at han i udlandet kunne fortsætte det videnskabelige arbejde, som han havde glædet sig til, svandt snart ind, og i stedet for indtrådte der en misstemning, der endte, om ikke med sløv ligegyldighed, så dog i alt fald med, at han fik en dyb foragt for alle livets værdier og bekvemmeligheder.
Fattig og ensom påtog han sig skuffet af livet og menneskene, som en slags eneboer for fremtiden, at leve sit liv så enkelt som muligt. Selv mad og drikke forsagede han, han nærmest fastede hele resten af sit liv. Han bode i et tomt rum, hvis eneste bohave var den bunke strå, hvorpå han sov, kun dækket af sin elendige kappe. Han ejede absolut intet, men han beklagede sig aldrig og henlevede på denne usle måde sit triste liv, indtil han, vel nærmest af underernæring, døde i 1686, kun 48 år gammel.
Ole Rømer, Bartolin, Peder Reesen, Pontoppidan og Worm – er navne, der også trænger sig på, selv om århundredet før Ludvig Holbergs fremtræden må siges at være et magert afsnit i den danske litteraturs historie. Nu er det imidlertid en ret begrænset plads her er stillet til rådighed, og da der på denne plads mest skal skrives om, hvad danske digtere har oplevet på deres rejser i udlandet, så må vi hellere straks springe frem til Ludvig Holberg.

Ludvig Holberg

Det er ikke med urette, at man har kaldt Holberg (1684–1754) for den danske litteraturs fader. Ganske vist må man indrømme, og som det da også har været antydet i det foregående, at vi efterhånden nok havde mange bøger, der var skrevet på dansk. Endda kan man sige, at vi ejede en både betragtelig og værdifuld litteratur, før han greb til gåsepennen og satte sig til at skrive.

Men et er sikkert, og det er, at Holberg var den første danske forfatter, der målbevidst satte sig for at frembringe noget, der ikke blot skulle dække et øjeblikkeligt behov, men noget, der skulle blive hele folkts eje gennem mange hundrede år. Som den dygtige og vidtskuende mand, han var, kan man derfor godt sige, at han blev grundlæggeren af den danske litteratur.

Man kunne også med lige så stor ret kalde Holberg for den danske skueplads' fader. Det var ham, der med sine fantastiske komedier gav det danske teater sit første repertoire på modersmålet og grundlagde hermed den gode danske teatertradition, der hersker endnu til vore dage.

Andre igen vil måske med lige stor ret fremhæve andre af Holbergs fortjenester. For eksempel som faderen eller ophavnsmanden til den politiske diskussion. Sorø Akademi, den begyndende statsvidenskab eller noget helt fjerde. Og i de fleste af tilfældene må man give dem ret, for Holberg var fader eller ophavsmand til mange ting. Men mærkelig nok, trods sin store vitalitet, så blev han aldrig fader til en børneflok. Holberg forblev ungkarl hele sit liv, som her ganske kort skal ridses op.

Som bekendt blev han født i Bergen som søn af en oberst. Han blev tidlig forældreløs og kom i en ung alder til København for at studere teologi, men blev her kun i nogle måneder. På grund af en alvorlig pengetrang måtte han ændre sine planer og skyndsomst rejse tilbage til Norge og tage plads som huslærer.

Familien, han tog tjeneste hos, var provst Weinwich i Voss, der var en svagelig mand. Når han følte sig sløj, bad han den unge Ludvig Holberg, om han ikke i stedet for ham kunne gå på prædikestolen og holde en prædiken. Det både kunne og ville Holberg gerne. Det er i dag ganske morsomt med den viden og respekt man har for Holbergs person og indsats, at tænke på, at Holberg engang har optrådt som præst i kirken i Voss.

Men lad os nu se bort fra dette lille sidespring og i stedet for se lidt på Holbergs begivenhedsrige liv, der ligesom udvikler sig i tre, hver for sig, meget tydelige adskilte tids- og indholdsperioder.

Det synes at være fristende for alle Holberg-elskere at forsyne Hol-

berg med en etikette eller meget kraftigt fremhæve en enkelt af de mange ting, han har beskæftiget sig med. Men Holberg er ganske simpelt for stor til at passe ind i enkelt rubrik. Han hører med lige stor ret ikke til bare et enkelt sted, men i så mange, at han sprænger alle rammer.

Derfor vil vi i denne bog nøjes med at inddele hans liv i tre perioder. Gør vi det, kan man sige, at den første tidsperiode især er opfyldt af hans mange udenlandsrejser, og det er denne periode, vi her særlig vil beskæftige os med.

I denne periode, der foruden rejserne tillige omfatter en stor del af hans forfatterskab, udkommer bl. a. mange af hans politiske skrifter og en del af de digterværker, som man umiddelbart kan sætte i forbindelse med hans rejser.

Det andet afsnit indtræffer, da han i en moden alder bliver bosat i København og under Chr. VI med stor flid udfører sine embedspligter som professor i historie ved universitetet.

Ikke underligt, at hans forfatterskab i denne periode ændrer karakter og indledes med værket, »Danmarks og Norges Beskrivelse« og videreudvikler sig, som det plejer at gøre med satte professorer, til andre bøger om samme emne, samt en hel del historiske skrifter.

Det sidste afsnit, som endda meget væsentligt adskiller sig fra de to andre, indtræffer, da han som ældre er faldet mere til ro. Nu fremkommer der i et poetisk sprog en fremstilling af alt det, han har opnået, og alle de erfaringer, som han har gjort. Det er i denne periode, han skriver, hvad man næsten også kunne vente af en ældre herre, de gode epistler, som han gav titlen, »Moralske Tanker«, samt andre lignende bøger.

Han bliver tillige med sine mange gøremål efterhånden en holden mand, der med stor dygtighed sparer sammen og får anbragt sine penge så fornuftigt, at han tilsidst kan testamentere 70.000 gode rigsdaler til oprettelsen af Sorø Akademi. Som følge heraf bliver han ophøjet til baron og æresmedlem af Videnskabernes Selskab og meget andet fint og fornemt.

Men således, som Holberg udviklede sig i sine senere perioder har han ikke altid været. Læser man hans meget åbenhjertige erindringer,

varer det ikke længe, før man erfarer, at han i høj grad satte pris på livets mange goder. Ligeledes forstår man, at det ikke kun var for at studere, at han fandt på at rejse til udlandet. Først til Holland og siden til Aachen. Årsagen til hans rejseliv var simpelthen, at han havde rejselysten i blodet og mod på at møde eventyret, hvor det var at finde.

Denne, hans første store rejse påbegyndte han i 1704, da han lige var fyldt 20 år. I sin levnedsbeskrivelse fortæller han ganske utilsløret, og det synes jeg er værd at fremhæve, at han til at rejse havde en god lyst, men dårlig råd. Videre skriver han, at for at kunne komme afsted så skrabede han alt muligt sammen, alt hvad der overhovedet kunne gøres i penge. Raskt solgte han bort af sit løsøre og fast inventar. Prioriteter og privilegier og personlige fordele, som han havde opnået, ja, kort sagt alt, hvad der kunne indbringe kongens mønt, solgte han løs af gennem en privat auktion, som han lod afholde.

»Jeg søgte«, skriver han i sine erindringer, »som en Guldmager at giøre Told af alle ting. Men, da jeg gjorde Overslag, kunde jeg dog ikke bringe det høyere end til en Capital af 60 Rigsdaler. Jeg blev dog ved mit Forsæt alligevel og stolede ikke saa meget paa mine penge, som vare ikkun faa, som paa det, jeg havde lært, thi siden jeg forstod en deel Fransk og Italiensk, håbede jeg, at, naar mit Skatkammer var udtømmet, jeg dog nok skulde fortiene mig saa meget ved samme Sprog, som jeg kunde leve af«.

Ernære sig som sproglære i udlandet, som han havde håbet på, kunne han imidlertid ikke. Da pengene var opbrugt, og det blev de hurtigt, så oprandt desværre de sure timer, som han havde frygtet skulle komme.

Det er mærkeligt at tænke på, at fader Holberg, dengang han var ung og frejdig, omtrent har oplevet det samme, som mange unge, moderne eventyrlystne mennesker kommer til at opleve i dag, når de rejser ud så at sige på tommelfingeren.

Man tager afsted, fuld af optimisme og håber på at heldet vil følge en. Men udebliver heldet, og det gør det tit, så står man der ukendt i et fremmed land og må nu klare sig selv, som man bedst kan.

Så længe disse rejseeventyr står på, kan de være spændende, men

ofte også ubehagelige. Bagefter, når det hele er overstået, og man har glemt besværlighederne, kan derimod selv de kedeligste episoder komme til at virke både sjove og romantiske.

Om sit ophold i Holland, hvor man med sikkerhed ved, at Holberg gik og småsultede, skriver han, at han trods alt var begærlig efter alt nyt og særlig efter alt det nye og spændende, han så flittigt læste om i aviserne.

Det var ikke på museerne og i de støvede biblioteker, at han gjorde sine studier. Han ville gerne studere livet og helst være med netop der, hvor der skete noget, det vil sige i byen, på gaderne og på værtshusene. Men for at kunne leve dette glade liv var foruden den slunkne pengepung også hans udseende ham her en alvorlig hindring. Holberg lignede nemlig dengang hverken en ung student og endnu mindre en fornem herre. Af samtlige beretninger fremgår det tydeligt, at han, der var meget lille af vækst, med sit sarte udseende mere lignende en forklædt ung pige end en ung mand. Mange mennesker, han mødte på de rejser, han foretog sig som ung, troede ofte i ramme alvor, at han var et bortløbet barn. Man ved således, at da han kørte i en diligence ned gennem Holland, fandt hans medpassagerer det mistænkeligt, at dette mindreårige lille væsen rejste helt alene ud i den store verden. Man troede bestemt, at det måtte være en forklædt pige, der af en eller anden grund var stukket af fra sit hjem. Man skelede til ham og hviskede bag hans ryg om, hvad man burde gøre i denne sag.

Da man gjorde holdt ved en kro for at bede, blev man enige om, at en hollandsk præst skulle påtage sig den opgave at krydsforhøre den barnlige medpassager. Han skulle stille ham en række spørgsmål for på den måde at finde ud af, hvem og hvad han var, og hvor han egentlig hørte hjemme.

Men præsten kom ikke ret langt i sit krydsforhør, for Holberg opdagede lunten og blev rasende over denne utidige indblanding. I en fart satte han den arme præst fuldstændig til vægs ved at svare på alle hans nysgerrige spørgsmål med meget lange og fuldt korrekte latinske sætninger. Derefter gav han sig til at eksaminere præsten i teologske spørgsmål. Præstemanden blev ganske overvældet og helt

stum over denne meget viden og utrolige dygtighed, som han blev præsenteret for. Hurtigt måtte han holde inde med sine nærgående spørgsmål og bede om tilgivelse for sin mistanke ved åbent at erkende, at den unge medrejsende ikke blot var en mand, men oven i købet gammel nok og klog nok til at være en fuldt uddannet teolog.

Men det var ikke blot passagerer, der kunne tage fejl. Ved toldstationer og andre steder, hvor han skulle have påtegnet sit pas, blev han konsekvent betegnet som drengen Ludvig Holberg. Ingen troede, når han præsenterede sig, at de stod overfor en fuldvoksen student. Men det gjorde man. I alt fald opførte han sig i Holland som en voksen. Og ovenikøbet som en rask mand plejer at opføre sig på sin første udenlandsrejse. For Holbergs vedkommende endte denne raskhed med det resultat, at han i løbet af meget kort tid havde soldet det meste han ejede bort og derfor næsten stod uden penge.

De få skillinger, han havde tilbage, rakte netop til en rejse med dagvognen til byen Aachen, der lå lige på den anden side af den hollandske grænse. Hertil rejste så den håbefulde yngling. Håbefuld, skal i denne forbindelse forstås således, at Holberg virkelig håbede på, at han i Aachen kunne få lejlighed til at leve et roligt liv og mulighed for at tjene de nødvendige penge til livets opretholdelse ved at give sprogundervisning til private.

Men sådan, som han havde håbet, skulle det desværre ikke komme til at gå.

Straks han ankom til byen, lejede han sig ganske dristigt, men helt uden penge, inde på et hotel. Optimistisk begynder han allerede den næste dag at gå, så at sige fra dør til dør, i håb om at finde et sted, hvor nogen kunne bruge ham som lærer eller få øje på hans evner som sproggeni. Men det gik ikke efter beregningen. Trods ihærdig søgen, så var og forblev alle døre lukkede for ham. Situationen blev snart kritisk, for den sidste hvid var brugt, og alt hvad han kunne undvære, var forlængst solgt. Pludselig opdagede han til sin forfærdelse, at han stod helt på fallittens rand. Han skriver selv om sine fortrædeligheder i sin levnedsbog, at han i de tre uger, han boede på kredit i Aachen, af nød havde levet i en sådan tarvelighed, at han

Trods Holberg, gennem sin omfattende forfatter- og udgivervirksomhed blev en meget velstående mand, og trods det, at han både blev udnævnt til professor og adlet, så fremhævede han altid, at det udbytte han havde haft af sine udenlandsrejser var af den største betydning for hele hans senere livsindstilling og menneskeopfattelse.

bestemt ikke behøvede at være bange for, at blive beskyldt for at have ført et overdådigt levned. Han sultede og frøs og følte sig syg og elendig. »Nøden hænger over mig som et hvast Sværd«, skriver han, »og denne nød driver mig til en Gjerning, som det aldrig, hverken før eller siden er faldet mig ind at begaa«.

Den gerning, som han skriver om, og som han i al stilhed pønsede på at udføre, var den banale udvej, ganske ubemærket at stikke af

uden at betale for alt det, han skyldte. »Jeg pakkede altsaa mine Klæder i min Vadsæk og listede mig om Morgenen, meget tidligt, medens alle sov, ud af en Bagdør«, fortæller Holberg i sin beretning, »men da jeg ingen Øvelse havde i denne Haandtering, blev jeg straks grebet af den mistænksomme Vært, der havde staaet paa Lur«.

Pludselig var værten, der på denne tid af dagen ikke var oplagt til spøg, sprunget frem fra sit skjul og havde trukket Holberg og hans vadsæk tilbage i værtshuset. Her blev han sat under las og slå, indtil han ved sit arbejde i værtshuset og gennem en række kontante lån af gode venner havde fået betalt den mistænksomme vært alt, hvad han skyldte ham.

Denne lille episode tages ikke med for at gøre grin med eller stille fader Holberg i et underligt lys. Det er bestemt ikke meningen, og det ville jeg vist også få meget svært ved. Oplevelsen, som Holberg selv har fortalt om, tages kun med for at berette, at Holberg, trods det, at han var så stor på mange områder og på enkelte endda var et banebrydende geni, samtidig var og stadig skal opfattes som et ganske almindeligt menneske. Det er sådanne menneskelige træk, som jeg synes kun gør geniet endnu større.

I alt fald kan man straks bevise, at Holbergs natur ikke egnede sig som bedrager. Han var bare et eventyrlystent ung menneske, der i dette tilfælde kun handlede, som han gjorde, fordi han blev tvunget dertil af bitter nød. Dette fremgår tydeligt af hans egne optegnelser, hvor han bl. a. skriver om denne begivenhed: »Der er et Syn, som længe har staaet for mine Øjne. Baade naar jeg vaagner, men også naar jeg sov. Mangfoldige Gange har jeg i Drømme tydeligt set denne Vært springe frem, tage mig Kværken og siden slæbe mig ind igen i hans Værtshus. Det er, som om jeg gang på gang gennemlever denne frygtelige Oplevelse og aldrig glemmer den«.

Måske var det også påvirkningen af dette syn, der stod for hans indre blik, da han i 1746 skrev sit endelige testamente. Heri bestemte han, at hans to hovedgårde, Borup og Tersløse samt en vældig pengesum skulle skænkes til opførelsen af det nye Sorø Akademi.

Idéen med at opføre Akademiet var selvfølgelig først og fremmest, at man her på en bedre måde end ved andre læreranstalter skulle få

lejlighed til at arbejde med det danske sprog og gøre en indsats for den danske litteratur.

Men Holberg udtrykte meget tydeligt, samtidig med, at han skrev sit testamente, at han inderligt håbede, at der med oprettelsen af akademiet måske også ville blive lagt en dæmper på den rejsesyge, der var over så mange unge mænd. Kunne der det, ville han blive meget tilfreds, for denne rejsefeber mente han kunne nemt forlede de unge mennesker til at begive sig ud på vanskelige og hasarderede rejser, der for dem kunne rumme mange fristelser og farer.

I dette, som i så mange andre tilfælde kan man sige, at Holberg vidste, hvad han talte om. Han havde selv prøvet ikke bare lidt af hvert, man kan roligt tilføje, og mere til. På sin fod havde han møjsommeligt vandret ned gennem Holland og Frankrig. Og det var blevet en streng tur. Undervejs havde han for ikke at sulte måttet optræde som spillekant. Men det var ikke altid, man honorerede hans musik efter fortjeneste. Lykkedes det ham ikke at blødgøre folk med sine fløjtetoner, så måtte han ty til den nedværdigende rolle at optræde som en slags tiggerstudent. Det var under hårde betingelser, han fristede livet. Mange gange gik det som det bedst kunne og tit og ofte gik det kun ved hjælp af tilfældige almisser.

Men ud at rejse kom han, selv om det ofte kun gik ved hjælp af lodder og trisser.

Efter Frankrigs-rejsen tog han hjem og boede i Danmark et stykke tid. Men udlængslen rev i ham, så i foråret 1706 sejlede han sammen med en norsk ven, Christian Brix, til England. Hvorfor han tog Christian Brix med sig siger han, var den ganske enkle, at »Christans Moder, der boede udi Trondhjem, sad temmelig godt og varmt i det«. Derfor regnede Holberg med, at hun ville hjæpe sin søn, hvis han kom i nød. Og når det regner på præsten, så drypper det som bekendt også lidt på degnen.

Efter fire dages sejlads landede de to venner ved den lille by Gravesend ved Themsens munding. Til fods begav de sig trøstigt på vej til London. Det var ikke for pøny at opleve en storby, at Holberg tog til London, og det var heller ikke for at hengive sig til en storbys søde liv, at han havde så travlt med at komme afsted. Hans mål var

Oxford, den berømte universitetsby med de mange biblioteker. Her ville han gøre studier, blandt andet ved »The Bodleian Library«.
Da de fattige studenter ikke havde råd til at køre med dagvogn, gik de hele vejen, hvilket de ikke var kede af, for på den måde lærte de landet bedre at kende. På denne tur havde Holberg en oplevelse, som han nedskrev, og som siden er dukket op igen og igen i mange forklædninger, fordi den er blevet til en slags vandreanekdote.
Undervejs traf de, skriver Holberg, en kultiveret engelsk gentleman, som de kom i snak med. Han var meget videbegærlig og spurgte dem interesseret om, hvorfra disse to vandringsmænd kom. Da han hørte, de var danske, var han straks med og fortalte, at så kom de jo fra et land, som han havde hørt så meget om. Hovedstaden den hedder jo Norge og ligger i den landsdel, der hedder Sverige. Jeg troede, skriver Holberg, at jeg enten stod overfor en dumrian eller en nar, der bare snakkede hen i vejret. Men det var ikke tilfælde. Sidenhen erfarede jeg, at jeg ofte skulle blive plaget af andre lige så latterlige spørgsmål eller svar, »der tydeligt for mig skulde afsløre Englændernes store Vankundighed om de Nordiske Sager«.
Men det var ikke kun Englænderne, der var vankundige.
Lignende overraskelser kom Holberg også ud for i andre lande. I Paris traf han en præst, der fuldt og fast troede på, at danskerne, som han vidste var direkte efterkommere af vikingerne, endnu var hedninger. Han var overbevist om, at vi boede i jordhytter i en slags vild tilstand, og, skriver Holberg, »tænk engang, han som var en præst, vilde aldeles nægte at tro paa, at vi de Nordiske Lande bleve døbte«. Man kan ikke sige andet end uvidenhed om danskere og Danmark var meget stor på Holbergs tid. (Og det er den måske endnu).
En af Paris' mest berømte højesterets procuratorer, en meget berejst mand hos hvem Holberg var indbudt til middag, spurgte ved bordet i ramme alvor, om ikke den nemmeste og nærmeste vej, når man ville rejse fra Frankrig til Danmark, gik ned gennem Tyrkiet.
Er der noget at sige til, at Holberg blev forbavset, når han blev stillet overfor sådan en uvidenhed.
I sin levnedsbeskrivelse fortæller Holberg ikke blot om disse anførte eksempler, men han nævner også flere andre. Det er derfor ikke

underligt, at han kommer til den konklusion, at de store udenlandske nationer, som han har besøgt, har så travlt med at skøtte sig selv, at de slet ikke interesserer sig det mindste for andre nationers eksistens eller problemer.

Han gør også den iagttagelse, at når englændere og franskmænd vil rejse, så foretager de først en række rejser gennem deres eget land, førend de begynder at besøge fremmede lande.

Vi danske derimod, skriver han, vi interesserer os ikke ret meget for vort eget fædreland. Så snart vi kan få lejlighed til det, rejser vi straks afsted, og vi rejser gerne i vore helt unge år. Men vi rejser straks udenlands, og det gør vi med et mod og en dødsforagt, der må forbavse, men som tillige er meget rosværdig.

Vi danske, skriver han videre, passer derfor alt for lidt på vore egne sager. Hvad der er hjemligt og dansk, det interesserere os ikke så meget. Derimod lægger vi os meget efter at vide så meget som muligt om det udenlandske og særlig, hvad fremmede sager angår.

Det var dengang fint at spille »udenlandsk« både i tale og i fagter. Og mange gjorde det så gennemført, at de efterhånden næsten glemte at tale og opføre sig som danske.

Holberg gjorde mange iagttagelser blandt andet denne, at de udenlandske nationer, og hermed mener han mange udlændinge, anvender stor flid på at lære deres eget sprog at kende så godt som muligt. De gør det i så høj grad, at de derved nærmest kommer til at foragte alle andre sprog. Vi danske derimod nærmest fornægter vort eget sprog og lægger os meget efter at kunne tale og forstå så mange som muligt af de fremmede tungemål.

Den sidste påstand er vel nærmest løbet Holberg ubevidst i pennen, da han sad og skrev sine rejseerindringer ned. I alt fald er den ikke helt i overensstemmelse med de faktiske forhold, som han selv kom ud for. For straks efter, at Holberg har nedskrevet dette, fortæller han om de sprogvanskeligheder og besværligheder, han havde på den rejse, han foretog i England sammen med sin kammerat Christian Brix. Jeg måtte passe på ham hele tiden. Overalt måtte jeg være til stede og være en slags tolk for ham, for han talte et engelsk, som englænderne bestemt ikke forstod. Når han talte, slog han ud med både

arme og ben. Han brugte en masse håndbevægelser og underlige gebærder og bar sig i det hele taget værre ad end nogen gøgler. Men altsammen uden at han derfor kunne blive forstået. Ham og hans sprog havde Holberg sit hyr med, kan man forstå.
Da Holberg fire år efter var på sin store Frankrigs-rejse, kom han til Paris. Her kom han ud for den tort at skulle kæmpe med lignende sprogvanskeligheder i den franske hovedstad, som de vanskeligheder hans ven Brix havde haft at slås med i den engelske hovedstad.
Da jeg var kommet ind i Paris, var jeg dødtræt, skriver han. Dengang var det almindeligt, at man gik på sin fod hele vejen, hvis man da ikke havde råd til at køre med diligencen, og det havde Holberg meget sjældent.
Sulten og udmattet gik jeg forgæves rundt i staden en hel time og søgte gade op og gade ned efter et logis. Men da jeg tilfældigvis ikke kendte det franske ord for logis, var der ingen af de mennesker, jeg henvendte mig til, der forstod, hvad det egentlig var, jeg gik og søgte efter. Til min ærgrelse hørte jeg en pige, som jeg havde stillet spørgsmålet, grinende sige til sin veninde, medens hun pegede på mig, »den Mand der, han taler fransk lige som en tysk Hest. Den Tort var meget hård for mig at fordøje«, skriver Holberg, »særligt fordi jeg i meget lang Tid havde gået og bildt mig ind, at jeg var en slags Mester i det franske Sprog. Jeg havde endda i nogen Tid ikke alene Hjemme i Danmark, men også i Udlandet informeret i fransk til stor Tilfredshed for mine Elever«.

Vi ved, at Holberg, som den verdensmand han efterhånden udviklede sig til, udmærket kunne både tale og skrive fransk, engelsk, hollandsk og latin og endda gøre sig ret godt forståelig ved at føre samtaler på endnu et par sprog.
Derfor er det så mere rosværdigt, at han, der gennem sine rejser var så påvirket af de fremmede, hele tiden forbliver trofast dansk i tankegang og i sin tale. Det er bemærkelsesværdigt, at han ikke bliver hovmodig eller en efteraber af alt det, han havde lært i udlandet. Det er bl. a. herved, at forskellen mellem ham og hans samtid træder så tydeligt frem.

Han, der havde rejst så meget og set sig grundigt om, kunne med en vis ret optræde som en slags overlegen verdensmand. Bedre end de mange småborgerlige hjemmefødinge, som han hjemme var omgivet af. Men det gjorde han ikke. Han var venlig og på lige fod med alle de småtskårne mennesker, som hele deres liv med store falbelader kun havde valset byen rundt og der centreret om sig selv i den hjemlige andedam. Men det var der nu ikke noget at sige til. For det var dengang den eneste måde, som de hjemmestrikkede stormænd kunne imponere sig selv og hinanden på.

Inderst inde gik en stor del af vore landsmænd og skammede sig lidt over at være danske. Men gjorde det Holberg ikke.

Holberg vidste, at danskerne havde en både lang og broget fortid. Det var en fortid, som man måske nok ikke burde være alt for stolte af, hvis man gik den efter i sømmene, men som man til gengæld heller ikke behøvede at skamme sig over eller gøre forsøg på at skjule. Holberg mente, at man skulle og burde være sig selv og sine gerninger bekendt, og det var denne nationale selvrespekt, han gennem sine skrifter ville forsøge at genopvække hos folket. Han indså klart, at denne respekt opbyggede man bedst ved at gå væk fra den lunkne middelvej, hvor man i mange år havde drysset rundt. Og i stedet for burde man forsøge at tage livtag ude på de nye kulturtankers store vidder.

Han var klar over at kunst, kultur og selve livet, måske nok vor tre selvstændige enheder. Men han viste også at de uden skarpe grænser gik ind over hinanden og kunne forene sig til en helstøbt enhed i ethvert kultiveret menneskes gøren og laden.

At Holberg var en foregangsmænd på mange områder er hævet over enhver tvivl. Blandt andet viste han sin overlegenhed ved på en gang at være et ægte barn af sin egen tid og samtidig afsløre, at han stod langt over eller rettere helt uden for dens småborgerlighed og snæversyn.

I sit storsind besluttede han at ville hjælpe sine landsmænd ud af det væv af tåbelig pedanteri og åndelig tomgang, som de havde viklet sig ind i. Helt tydeligt indså han, at dette ikke kunne ske ved at indlede en ørkesløs disput om kejserens skæg med datidens ordkløvere. Han

havde gjort sørgelige erfaringer i den retning. Han ville derfor meget hellere på en mere kontant og tydelig måde vise dem alle de latterligheder og barnlige småtterier, som man dengang omgav sig med. Han ville med andre ord forsøge, om han ikke gennem satire og karrikturskildringer kunne vække sine landsmænd op af den sløvheds tilstand, som de så længe havde befundet sig i.

Heri så han rigtigt. Også da han mente, at dette bedst kunne ske ved ganske simpelt at optræne dem til at beskæftige sig med selvstændig tænken og fornuftigt åndeligt arbejde, ved ligefrem at sætte dem og deres latterligheder offentligt frem i gabestokken.

Gennem sine rejser til udlandet havde han fået øjnene op for andre folks adfærdsmønstre. Men samtidig havde han lært at betragte vor nationale danske dødssynd, åndshovmodet under en ny synsvinkel. Det sladderagtige, provinsielle småborgerlige liv, som vi levede, var gennem hans rejser og ved sammenligninger med udlandet trådte endnu stærkere frem for hans indre blik.

Han vidste, (det kan lyde hårdt, men lad os dog bare indrømme det), at han landsmænd var både for egenrådige og samtidig for storsnuede til at kunne modtage og forstå fornuftig tale. Sund logik eller blot almindelige visdomsord, der bare lå ganske lidt over deres minimale fattevne, var for dem sort tale. Deres adfærdsmønster var som marionetdukkens, der ikke foretog en eneste selvstændig bevægelse, men blev ført af en skjult hånd. Det gjaldt ikke blot om at holde på etiketten, men samtidig endelig passe på, at man ikke gjorde noget forkert eller bare anderledes end det, alle andre gjorde. Derfor blev deres tankegang og tale også kun til tomme og indholdsløse floskler, hvis det da ikke netop drejede sig om bysladder eller uvederhæftig ligegyldig snak, for så kunne man godt få munden på gled.

I England havde Holberge deltaget i mange ting, men på grund af fattigdom helst ikke i noget af det, der kostede penge. Der havde han erhvervet sig et fond af engelsk kunst og kultur. Ved at omgås gentlemen havde han i så høj grad lært taktfuldhed og dannelse, at disse egenskaber resten af hans liv ikke blot blev bevaret, men voksede videre som en slags karakteregenskaber, der blev en naturlig del af hans liv. Man kan forstå, hvorledes Holberg må have følt det, da

han efter Englands-rejsen vendte hjem til det provinsielle København. Her måtte han igen optage kampen mod misundelse og anden smålighed og friste livet i åndeligt meget trange kår. Da forholdene blev så trange, at de ligefrem truede med at kvæle ham, søgte og fik han et rejsestipendium. Nu kunne han igen ånde frit et stykke tid, for det satte ham i stand til at atter at rejse en længere tur til Holland, Frankrig og Italien.

Jeg må engang imellem ud for at ånde frisk luft, skrev Holberg i sin levnedsbeskrivelse.

I Holland havde han gennem årene, der var gået, fået mange og meget indflydelsesrige venner. Disse venner kappedes om at invitere ham ud til middage og selskaber, hvilket var heldigt, for så blev han da ikke på denne rejse igen tvunget til at skulle optræde som hotelbedrager.

I Paris, som var hovedmålet for hans rejse, og hvor han blev i halvandet år, fik han straks en lejlighed i nærheden af Sorbonne. Det var et spændende kvarter, kom han til at bo i, fyldt af fattige studenter og en mængde mærkelige mennesker, som han omgik med samme naturlighed, som han på samme tid omgik professorer og ministre.

I Frankrig gjorde han den opdagelse, at den eneste forskel, der var på folk, var titlen, de smykkede sig med. På bunden var de alle ens, alle var lige fattige eller lige rige. Enhver kunne ikke mere end blot spise sig mæt og sove sig udhvilet. Et glas øl og en pibe tobak, ganske vist serveret under forskellige former, var i grunden det højeste, man kunne opnå af goder. Engang var han inviteret til bryllup hos en adelig student. Her havde han ventet sig noget rigtigt stort, men studenten var så fattig, at hele bryllupstraktementet bestod af et stykke muggent brød og en lille gnalling ost, hvortil man måtte nøjes med at drikke noget slet vin. Efterretten bestod af et kys, idet vi allesammen skulle kysse den rødmende brud, skriver Holberg i et brev hjem.

Men samtalen ved bordet, den som alle havde deltaget i, den havde været ubetalelig. Åndrig, spændende og inspirerende.

Nu må man ikke forledes til at tro, at Holberg under sit ophold i

Paris nøjes med kun at drikke øl og ryge tobak og gå til bryllup. Han, der dengang var 30 år, var midt i en kraftig åndelig udvikling. Professorer og højtstående videnskabsmænd var hans omgangskreds, og overalt, hvor han kom frem, sugede han nye indtryk til sig.

I Paris ved man, at han blev stærkt optaget af Moliéres digtning. På teatrene i Paris, hvor han kom så ofte, som lejlighed bad sig, så Holberg med stor begejstring, hvordan Moliére i sine komedier satte tidens hyklere, tomme overfladeliv og mange mærkelige fordomme til vægs. Med sin skarpe vurderingssans så han, at her var der noget, han kunne bruge. Det varede derfor ikke længe, før han besluttede, at når han kom hjem til Danmark, ville han efter bedste evne forsøge at gøre ligesom Moliére havde gjort. Han gik omgående i gang med skrivningen af den komediedigtning, som senere skulle få så stor betydning.

Den store iagttagelsesevne, som Holberg i så høj grad besad, og som han udnyttede både overfor mennesker og samfundsforhold, kom ham her til gode.

Han var gennem årene ikke gået rundt med skyklapper på. Alt, hvad der skete omkring ham, lagde han mærke til. Det var ikke kun i udlandet, men måske endnu mere herhjemme, han i al stilhed havde gået rundt og på denne måde samlet sig et stort fond af livserfaring og menneskekundskab. Dagliglivets små foreteelser og de mere ejendommelige ting havde han lagret op i sin hukommelse, hvor de lå klar til brug for hans skribentvirksomhed.

Men det vigtigste var, at han i Paris havde lært den nye dramatiske form at kende. Her indså han, at det nu ikke blot gjaldt om at skildre sin samtids mennesker. Det at digte var ikke bare at fortælle om, hvordan folk talte, gik og stod. For at skrive noget af værdi, så måtte man have øje for og tillige ramme noget af det almenmenneskelige på en sådan, at det angik læseren. Men samtidig skulle den digtning, man gav sig i kast med, være af en sådan kvalitet, at den kunne interessere alle mennesker og til alle tider.

Et stort mål, som man med føje kan sige at det lykkedes at nå, idet han med et sikkert øje straks havde indset, at den nemmeste måde at komme i kontakt med mennesker på og få fortalt dem det, han gerne ville

sige dem, måtte være at benytte datidens massemedie, som dengang var teatret.
Så snart det danske teater i Grønnegade var åbnet, trådte Holberg derfor i funktion og skrev i løbet af kort tid 21 komedier. Det svimler for en, når man hører tallet, og man må erkende, at ikke blot var Holberg en dreven teaterskrædder, der vidste, efter hvilken læst en komedie skulle skæres, han forstod også at skrive et stykke, så det kunne trække publikum. Desuden var han så meget forretningsmand, at han forstod, at nu, da han havde fået begyndt, så gjaldt det om at smede medens jernet var varmt eller rettere at skrive løs medens pennen var i sving. Med sans for det aktuelle eller måske endnu mere, fordi han kendte reglerne for inertiens lov forstod han at ride videre på den succesbølge, han selv havde skabt.
Igen kan man fastslå, at impulser udefra også her var igangsættende. Var Holberg ikke rejst til Paris og der haft lejlighed til så indgående at se Moliéres komedier, havde vi måske aldrig fået lejlighed til at more os over hans »Erasmus Montanus«, hans uforlignelige »Jeppe på Bjerget«, »Henrik og Pernille« eller i »Barselsstuen« fået et kig ind i, hvordan man teede sig i datidens barselstuer, af den simple grund, at så var disse komedier aldrig blevet skrevet.
Man må huske på, at Holberg var en mand med mange talenter og optaget af mange interesser. Havde han, som meningen var efter hans Englandsrejse, slået sig til ro herhjemme i et velaflønnet professorrat, så havde han måske udviklet sig til en fortrinlig sprogforsker eller noget helt andet. Men nu kom altså rejsen til Frankrig og kuldkastede disse muligheder. Til gengæld, kan man så sige, åbnede denne rejse op for andre og nye sider af Holbergs store talent.

Der kunne skrives meget mere om Holberg og hans indsats. Den har både været meget indflydelsesrig, kolossal omfattende og skelsættende på mange måder. Men vi må videre i vores rejsebeskrivelser, så derfor må vi stoppe her.
I særdeleshed fordi formålet med denne lille bog jo ikke er, hverken at skrive litteraturhistorie eller litterært at vurdere de enkelte skri-

benter og forfateteres indsats. Det er gjort meget bedre af så mange andre. Formålet er heller ikke at kritisere den indsats, de har ydet eller sammenligne deres skriveri i forhold til andre forfatteres arbejder.

Hele idéen med denne bog går faktisk i al korthed ud på at gøre opmærksom på hvilken indflydelse rejser og ophold i udlandet har haft på nogle af Danmarks digtere. Ved at gennemgå deres bøger kan man søge frem til den inspiration og de impulser, som de har modtaget, når de var på rejse, eller gennem længere tid var borte fra de hjemlige forhold. For manges vedkommende kan man tydeligt mærke, at de åndede friere ud og så helt andeledes på mange ting ikke blot medens de opholdt sig i udlandet, men også når de igen kom hjem.

Det er derfor, der ikke i denne bog er forsøgt at give nogen egentlig vurdering af de enkelte forfatteres litterære indsats. Der er kun foretaget en kort gennemgang af deres egen levnedsbeskrivelse og genfortalt brudstykker af bøger eller breve til familie og venner for derigennem at fastslå, hvilken betydning de rejser, disse skribenter foretog sig, har haft på deres åndelige udvikling og litterære indsats.

Johannes Ewald

Når dette grundlag er fastslået, kan vi gå over til den næste digter, og der vælger jeg at stoppe op ved Johannes Ewald. Mellem disse to store forfattere har der selvfølgelig været et væld af digtere, forfattere og skribenter. Men i tiden mellem Holberg og Ewald kan man uden at forklejne nogen godt sige, at der nok var mange der skrev, men der fremstod ikke nogen original eller nyskabende digterpersonlighed. I alt fald ikke nogen, der så at sige blev særlig berømt eller på anden måde overstrålede alle andre. Alt gik herhjemme dengang i den vante gænge og Danmark, der havde haft fred i mange år, sov en slags tornerosesøvn.

Riget bestod dengang foruden af selve Danmark også af Norge og Hertugdømmerne, så det var faktisk et stort land. Men det var desværre også et søvnigt land eller måske rettere en søvnig tid.

Pietismen, der dengang rådede var, både en religion og en slags livsførelse. Dens tilhængere, der var den overvejende del af landets borgere mente, at det først og fremmest for ikke at sige udelukkende, gjaldt om at leve et smukt og stille liv. Sløvhed og slaphed havde med denne indstilling fået indpas i landet, hvor enhver bestræbte sig bare at passe sit eget og ikke blande sig for meget i andres forhold. Enhver luntede halvsøvnigt omkring og foretog sig i det hele taget ikke ret meget.

Med viden og kundskaber stod det sløjt til. Den smule undervisning, der foregik blandt befolkningen var ren tilfældig. Den skete for børns vedkommende ved hjælp af omvandrende lærere, der gik rundt fra landsby til landsby med katekismen og salmebogen under armen. Mere ønskede man ikke. Man var tilfreds, når bare fromhed og alvor var de kendetegn, der herskede og angav den gode tone. Det er typisk, at på den tid var det en bestemt lov, at alle der kunne krybe og gå, uanset tro og overbevisning, hver søndag skulle gå i kirke. Undlod man af en eller anden grund at deltage i gudstjenesten, og kunne man ikke præsentere en særlig god undskyldning for denne forsømmelse, kunne man risikere at blive straffet med bøde eller komme i gabestokken. Denne gabestok var meget praktisk mange gange placeret lige ved siden af kirkedøren. Det er ret karakteristisk, at det var i disse år komfirmationen ved lov blev indført i Danmark.

Alle skulle, man havde nær sagt med djævelens vold og magt, om de vilde eller ej være noget så fromme og gode. Intet under, at med pietismen så greb samtidig hykleriet og andre slette egenskaber så voldsomt om sig ud over landet. De eneste former for møder, man måtte afholde, var de gudelige forsamlinger. Her sad man så og læste op af biblen og sang en endeløs lang række salmer. Når man så samtidig ved, at der kom en streng helligdagslov, der på det kraftigste forbød at afholde teaterforestillinger og andre forlystelser, kan man tænke sig, hvordan forholdene var. Baller, maskerader og offentlige glædesfester blev anset for ulovlige eller direkte statsfjendtlige. Det blev kort sagt forbudt at more sig, for nu skulle der herske fromhed og alvor overalt, hvilket efterhånden også skete. Resultatet af alle disse forbud og overvældende kirkegang blev, at

livet udviklede sig til en eneste lang og uendelig trist og grå hverdag. Som man kan forstå af ovenstående, var det ikke mærkeligt, at teaterdigterne og de verdslige skribenter i denne tid omtrent døde af sult, medens salmedigterne til gengæld havde kronede dage. De kunne bare i det uendelige fabrikere løs af alenlange digte og massevis af salmer, hvis begrænsede emner fortrinsvis kredsede om Gud, nåde, sjælens udødelighed eller helvedets pine.

For at angive tendensen i det åndelige liv skal her blot gøres opmærksomhed på en af datidens forfattere, nemlig Hans Adolf Brorson, der fik en enorm succes med sin enfoldige bog, »Troens rare klenodie« og sin barnlige salme, »Her kommer Jesus dine smaa«. Disse to digtninger der i dag næsten er glemt, blev regnet for nogle af datidens litterære højdepunkter.

Midt i al denne deleriumsagtige religiøsitet, dukkede der så pludselig en usædvanlig personlighed frem af pietismens mørke. Det var digteren Johannes Ewald (1743–1781), der i løbet af få år skulle udvikle sig til en af de ypperste skikkelser i dansk litteraturs historie. Når jeg skriver, at han dukkede frem af pietismens mørke, så er dette i bogstaveligste forstand rigtigt, for hans officielle fader, eller i alt fald den person, der blev udlagt som hans fader, var den sygeligt fordømmende og meget sortseende pietetiske vajsenhuspræst Enevold Ewald. Det var en streng mand, der fra prædikestolen holdt dommedagstaler og i hjemmet forlangt, at man levede efter et bestemt livsmønster, hvis hovedindhold var fromhed og ransagelse. Dette hjems triste ensformighed blev kun brudt ved de overraskelser, der kunne fremkomme, når man var samlet og de daglige personlige bekendelser om begåede syndefald blev aflagt. Spændende kunne det også være at høre på, når den inderlige bøn om oprejsning og tilgivelse blev afgivet.

Det kan ikke forbavse at de tragiske og triste barndomsår i præstehjemmet i Vajsenhuset i høj grad kom til at præge Johannes Ewalds første levetid. Om sin fader siger han, at denne troens mand i hjemmet brugte al sin tid til med alvor og iver og meget strengt at gennempløje gamle postiller og sammenælte nye bodsprædikener, der skulle tjene til opbyggelse og fremgang for kristelige foretagender.

Disse bodsøvelser og mange dommedagsforedrag som drengen blev stopfodret med havde nu en helt anden virkning på den lille Johannes. Det var helt andre tanker og ideer der rørte sig i hans hoved og hjerte. Hans største og eneste drøm som barn, fortæller han selv, var den, at han ønskede, han kunne få vinger, så han kunne flyve. Det var dog ikke som en lille uskyldig engel, han ønskede at hæve sig op mod himlens blå uendelighed.

Næh, den lille Johannes Ewald havde fået nok af religion og gudelig snak, han var i høj grad blevet det, man i dag antageligt ville kalde, miljøskadet. En slags provo om man vil.

Når han drømte om at kunne flyve, så var det som et udtryk for et brændende ønske, han havde, om hurtigst muligt at komme væk fra det hele, og det var bestemt ikke til himlen, han ønskede at drage hen. Som han selv skriver i sine erindringer, så foruden at flyve, havde han også et andet brændende mål, og det var at erhverve og anføre en mængde drenge for sammen med dem at gå i krig og erobre Tyrkiet.

De samme brændende drengedrømme, der fører bort fra en trist hverdag, de kendes også idag.

Nogle vil være brandmænd eller indianere, andre piloter eller fodboldspillere. Hos de fleste bliver disse tanskespind gerne ved med at være drømme, der sjældent fører til realistiske handlinger.

Men det gjaldt ikke for Ewalds vedkommende. Her blev nogle af drengedrømmene realiseret til virkelighed, og det endda før han var fyldt seksten år. Hans strenge fader var på dette tidspunkt død samtidig med, at Ewald havde erhvervet sig en studentereksamen. Med den stod han nu og vidste ikke rigtigt, hvad han egentlig skulle bruge den til.

Selv hævder han, at han netop på dette tidspunkt af sit liv følte, at der var to grundtræk i hans karakter, som trængte sig stærkt på, og som begge to ville gøre sig gældende. Det ene og måske det, som pressede mest på, var lysten til at gøre sig fri af de snærende bånd, som havde bundet ham så længe. Han havde i sig en ubændig trang til for første gang at føle sig som en virkelig fri ung mand, der kunne gøre, handle og tænke, som han selv havde lyst til. Han ville

på sin krop og i sit sind føle, at den tvang, som var forårsaget af hjemmets snærende bånd nu var løsnet. Han ville med hvert eneste fiber mærke, at han nu havde fået den frihed, som han havde længtes så meget efter.

Det andet grundtræk, som han følte presse voldsomt på, var en vældig trang til at gøre sig fordelagtigt bemærket. Hans ønske var at udføre heltebedrifter, der lå langt over de dagligdags grå og kedelige hændelser, som han hidtil havde oplevet, og som han stadig var omgivet af. Hans ideal var at blive soldat. Drengedrømmen om at rejse til Tyrkiet og slås på livet løs havde åbenbart ikke forladt ham, men stod stadig lyslevende for ham.

I et brev til sin moder skriver han, at i søvne havde han set en engel, der tydelig havde åbenbaret sig for ham. Denne engel havde forevist ham en sabel og en pen. Ewald havde hørt på englen, der ganske tydeligt havde spurgt ham, hvilket af de to symboler, han ville vælge som sit fremtidige værktøj. Lydigt havde den unge student, for det vidste han jo var moderens ønske, grebet efter pennen. Men i det samme var han faret forfærdet tilbage, og det var ikke uden grund. For englen, der før havde været så from og vennesæl, havde nu sat et vredt ansigt op og bandet og svoret på, at hvis han ikke omgående valgte sablen, så skulle han resten af sit liv blive et ulykkeligt menneske.

I denne lille drømme krønike, som han sendte til sin moder, kan man tydelig mærke Ewald som den vordende digter, der nok vidste, hvordan en historie skulle skæres sammen for at gøre sin virkning. Medvirkende til, at Johannes Ewald så brændende ønskede at gøre sig heltemodigt bemærket lå sikkert også deri, at han allerede som 16-årig eller netop på dette tidspunkt var blevet skæbnesvangert forelsket i den billedskønne Arendse Hulegaard. Om denne forelskelse skriver han selv, at det skete, da han en formiddag skulle bringe nogle kniplinger fra sin moder ud til hørkræmmer Peder Hulegaard: »Denne Formiddag blev den Uforglemmeligste og den Mest velsignede i min Levetid«.

Da Ewald kom ud til hørkræmmeren, blev han bedt indenfor, og »der sad hun just til Bords med sine Forældre. O Himmel! O Salige

Øjeblik. Hvor gerne vil jeg kalde dette Øjeblik tilbage og hefte hele min Sjæl fast til dig. Min Arendse. Mine Kinder brændte og mine Knæ sitrede. Jeg stammede mit Ærinde ud saa godt jeg kunde, uden at se eller føle andet, end Arendse«.

Dette blev ikke bare, som man tydeligt kan forstå til, kærlighed ved første øjekast. Det blev til en forelskelse, der for Ewalds vedkommende desværre også tillige blev den skæbne, der skulle forårsage ham flere lidelser, »end det dybeste Fald kunde foraarsage. Jeg skulde tabe Meer end Livet ved min Elskov«, skriver han i sin levnedsbeskrivelse.

At dette skulle udvikle sig så tragisk, det vidste den håbefulde yndling heldigvis ikke den lykkelige dag, da han efter at have afleveret kniplingerne igen stod ude på gaden og nu først igen frit kunne trække vejret. »Du skal have hende. Du skal fortjene hende. Du skal blive dygtig. Du skal blive stor«, sagde han derimod højt til sig selv. Hans barnedrøm om at måtte gøre sig værdig til at vinde ikke blot hende, men selve livet, stod nu pludselig lyslevende foran ham. Han ville udmærke sig, vise tapperhed og mod. Han ville være dristigere end alle de andre mænd. Han ville i det hele taget opføre sig sådan, at hun og hele hendes familie ikke kunne undgå at lægge mærke til ham og beundre hans mod.

Hurtigt blev han klar over, at hvis vejen til at vise omverdenen, hvad han var værd, skulle gå over det teologiske studium, som han egentlig var bestemt for, så ville det tage så lang tid, at Arendse måske allerede ville være gift og hjemfaren med en anden, før han fik tid til at vise noget som helst.

Næh, så var det bedre at skyde en genvej til lykken.

I foråret 1759 udpønser han derfor den dristige plan, at han sammen med sin Broder Matthias vil flygte til Hamburg og der lade sig hverve som soldat. »Paa een gang blev der optændt saa stærk en Ild i mit Bryst, at jeg umuligt længere kunde modstaa den«, skriver Ewald i sin dagbog. »Min eneste Begjæring var at blive Husar«.

En løjerlig tanke at tænke på, at Ewald, der har skrevet så mange lyriske digte i en stemningsbevæget prosastil, engang med hele sin følelsesbetonede sjæl har stået og inderligt længtes efter at blive

husar. Men måske skal man i denne forbindelse huske på, at Syvårskrigen på den tid rasede mellem Østrig og Preussen. De vildeste rygter om store heltegerninger nåede hjem til København. Intet under, at Ewald troede på, at her lå løsningen på alle hans problemer. Nu gjalt det blot om i en fart at få en flot husaruniform på. Resten lå lige for, det var bare om modigt at gå ud i krigen og derude vinde ære og berømmelse. Jo, det var vejen, han ville gå. Ikke mindst fordi han fuldt og fast troede på, at han bare skulle komme, se og sejre, så han kort tid efter kunne vende hjem igen. Helst som officer og selvfølgelig, men det var hævet over enhver tvivl, hædret og berømt og forsynet med mange medaljer. Det var i alt fald det mål, han ville stile efter.

Ud i den vide verden og det skulle helst ske i en værdig fart, det var alt, hvad der optog ham i denne tid. Men han ville have sine ældre broder Matthias med. Broderen, der imidlertid var knap så entusiastisk og egentlig slet ikke havde ønsker om at rejse ud for at blive berømt, tog det hele mere roligt. Johannes måtte bruge hele sin overtalelsesevne og megen magt for at få broderen med på ideen.

Men af sted kom de da. Selvom der var vanskeligheder fra starten. Da de til fods begav sig på vej fra København og var nået til Valby Bakke, fik broderen pludselig betænkeligheder og havde den største lyst til at vende om igen.

Fra bakkens top kunne han se tilbage ind over København, der lå der i al sin hyggelighed, bag de skærmende volde.

Matthias, der havde været så kæk i begyndelsen af færden, blev nu rådvild og vankelmodig, hvorimod Johannes, der havde en hel anden baggrund for sin udenlandsfærd, ikke lod sig stoppe. Han ville gå i krig, vinde ære og berømmelse og på den måde skyde genvej til sin kære Arendse. Det var derfor han havde så travlt med at komme ned til Tyskland og udføre heltegerninger. Ikke for heltegerningernes skyld, men fordi han så hurtigst muligt derefter kunne vende hjem som berømt officer. Matthias, der slet ikke havde sådanne tanker, strittede nu for alvor imod. Han ville hjem igen, men han blev uden skånsel med slag og spark af Johannes tvunget til at vandre videre ud ad ærens vej.

Da de to brødre efter meget besvær kom til Hamburg, hvilte de ordentlig ud et par dage ved blandt andet at tage ind på et meget fint hotel. De spiste seks retter mad til middag, nød livet og lå til langt op ad formiddagen i senge med edderdunsdyner og silkeforhæng.

Men hvis jeg ikke havde skyndet så voldsomt på, var vi aldrig kommet længere end til Valby Bakke, skrev Johannes i et brev til familien. Og pralende tilføjede han, nu bor vi her som vordende officerer i pragt og herlighed og venter faktisk kun på at skrive en fordelagtig kontrakt med vor fremtidige kompagnichef.

Men så let gik det nu ikke. Der var et par vanskeligheder, der først skulle overståes. En af dem var den kedelige opdagelse, at de penge, som de havde haft med hjemmefra, snart havde fået ben at gå på. På den tid var Hamburg også bekendt for at være en meget livlig by, hvor selv et ret kort ophold kunne gøre grove indhug i ubefæstede sjæles pengebeholdninger.

Da brødrene erfarede denne sørgelige kendsgerning, tabte Matthias helt modet og i sin fortvivlelse sendte han bag broderens ryg et brev hjem til moderen. Heri bad han så mindelig, om hun ikke ville udløse ham af den kritiske situation, han befandt sig i. Det kunne bedst ske ved at sende ham en sum penge, så han kunne betale enhver sit, og når det var sket, ville han hurtigst muligt komme hjem.

Johannes, der bestemt ikke, hverken havde tabt modet eller lod sig gå på af den uholdbare økonomiske situation, rendte derimod byen rundt for at opsøge en af preussernes hvervemænd. Hans rejse til udlandet var ikke kun en uoverlagt udflugt. Han var rejst ud med den bestemte hensigt at skrive en kontrakt, så han kunne opnå den eftertragtede krigstjeneste.

Min far og hans forfædre før ham har allesammen været præster, og derfor vil min moder og hele min familie med vold og magt også tvinge mig til at blive præst. Men det vil jeg ikke. Nu har jeg adlydt så længe, at jeg nu vil sige stop og følge mine egne lyster og idéer, og det er at blive soldat, skriver han et sted i sin dagbog under opholdet i Hamburg.

Hans baggrund og hensigter med denne rejse var altså tydelige nok.

Det var da også hans faste overbevisning at han ville nå dette mål, da da han endelig på hvervekontoret står overfor den granhøje, prøjsiske kompagnichef, gehejmeråd Hecht.
Johannes Ewald, der var en meget lille mand, knapt 154 cm høj og dertil meget spinkel af vækst, bukker først meget dybt og træder derefter målbevidst frem for den høj chef. Uden indledning siger han så, at »rygtet om Hans Majestæt Kongen af Preussens Bedrifter, hvoraf alle Danskes Munde ere opfyldte, paa een gang har optændt en så stærk Ild i mit Bryst, at jeg umueligt længere kan modstaa det brændende Ønske, at jeg vil blive en af hans soldater«.
Kompagnichefen kigger forbavset ned på det lille spinkle menneske, der står foran ham og næsten svinder ind til ingenting.
Men Ewald lider ikke af mindreværdskomplekser, han fortsætter dristigt med at sige: »Min eneste Begjæring er, at De vil skaffe mig en Stilling, saa jeg kan blive Husarofficer i Deres Kompagni«.
Det med at blive husar havde Ewald nok valgt af hensyn til uniformen. Husaruniformen var på det tidspunkt en af de flotteste og mest pyntelige i hele den tyske hær.
Excellencen, der på slagmarken har været udsat for mange overraskelser af forskellig art, står her overfor noget nyt. Han ved knapt, hvordan han skal gribe situationen an. Hvad skal han egentlig stille op med den lille spirrevip. Men han må komme til et resultat, så derfor brummer han, medens han forsøger at skjule et stort smil, at det er godt nok, du har mod, min kære. Men for at sige det rent ud, så er du så overmåde lille og spinkel, at jeg ikke kan forstå, at du vil være soldat, og hvordan kan du tro, at du overhovedet vil være i stand til at føre en sabel. Du er jo ikke mere end to alen høj og har lemmer som en fin jomfru.
Det var en salve, der ramte og nok skulle tage modet fra den lille fyr, mente excellencen. Men her tog han fejl, for Johannes Ewald lod sig ikke slå ud af så lidt. Overfor den rå og brutale styrke valgte han meget fornuftigt at tage logikken til hjælp.
»For det første har jeg et stort Hjerte«, svarede han uden tøven, og »for det andet kan jeg voxe. Har De maaske selv altid været saa stor, som De er nu. I den Tid, hvor jeg voxer, maa De ogsaa huske

paa, saa staar jeg i mindre Fare end den største Grenader eller højeste General. De Kugler, som let træffer dem, vil gaa bort over mit hoved«. Denne logik kunne Excellensen ikke stå for. Han brast i en mægtig latter og talte med sin adjudant om, hvad man burde gøre for at hjælpe den raske knøs.

Det varede ikke længe, før de fandt ud af, at han måtte kunne egne sig glimrende som kammerhusar. Det vil sige, at han skulle begynde som en slags oppasser for en officer, med chance for med tiden at kunne stige i graderne.

Da Ewald fik dette resultat at vide, sprang han højt i vejret af glæde, for nu var hans lykke jo gjort og han var stærkt på vej til både at blive husar og senere nå det mål, han havde sat sig med hensyn til berømmelse.

Det er stadigvæk løjerligt at tænke på, at Johannes Ewald, der foruden vor kongesang har skrevet så mange lyriske digte i en meget romantisk og stemningsbevæget prosastil, engang med hele sin følelsesfulde sjæl har stået helt målbevidst og i sin sjæl længtes efter at drage ind i krigen siddende på ryggen af en stejlende hest.

Uden vanskelighed blev der nu oprettet en kontrakt. Dernæst blev Ewald forsynet med et brev, der var behørigt forseglet, hvorefter han fik besked på at melde sig til tjeneste ved et kompagni, der lå ved Magdeburg. Til overflod fik han endvidere et glimrende anbefalingsbrev med til den major, hos hvem han i fremtiden skulle gøre tjeneste.

Det fremmede sprog, d.v.s. tysk, som man talte i kompagniet, ville ikke volde ham vanskeligheder. I sine skoleår i den lærde skole i Slesvig havde han talt mere tysk end dansk, så med sproget skulle det nok gå.

Med kontrakt og anbefalingsskrivelse forlod han glad kontoret. Men der skulle snart blive lagt en dæmper på hans overvældende glæde.

Da den vordende krigshelt sejrssikker og stolt vendte hjem til det fælles logis fandt han broderen siddende fortabt på en stol midt i stuen med et brev i hånden. Brevet, der var kommet hjemmefra, indeholdt den forlangte løsesum samt en klar besked om, at der allerede næste dag ville komme en udsending fra København. En stærk

og håndfast mand, der havde fået pålagt den udtrykkelige opgave uopholdeligt at bringe de to bortflygtede brødre med hjem til moderens trygge favn og skærmende rede.
I et lysglimt opfattede Johannes Ewald broderens forræderi og gav ham uden betænkning et vældigt drag lige på munden. Der fulgte nu et vældigt slagsmål mellem de to brødre, og så var deres venskab og rejsefællesskab forbi for altid.
»Jeg havde«, fortæller Johannes Ewald, »med delte slagsmål for altid tabt min Broder af Syne. Vi saaes aldrig mere i dette Liv. Min Broder blev senere, efter mange Vildfarelser og Genvordigheder, sendt til Vestindien, hvor han kom ulykkeligt af Dage«.
Men med den stakkels Johannes gik det faktisk ikke stort bedre. Han bev ganske vist aldrig sendt til Vestindien, men derimod en overgang til Rungsted. Men hans liv skulle ligesom broderens blive opfyldt af vildfarelser og genvordigheder.
Efter opgøret med broderen var Johannes Ewald fornuftig nok til ikke at sætte sig hen og vente på udsendingen fra København. Han opsøgte i stedet for en flodskipper, der ad Elben og andre kanaler kunne befordre ham den første del af rejsen mod eventyret i soldaterlejren i Magdeburg.
Men eventyret begyndte for hans vedkommende, så snart han var kommet ombord uden en skilling i lommen og uden andet håb om hjælp end den, han selv kunne skaffe gennem sit mod og sin snarrådighed.
»Som Tovene springer, naar Skibet løber af Stabelen, saaledes brast nu enhver af de Forbindelser, som jeg hidtil havde haft med mit Fædreneland, mine Forældre, mine Venner; og jeg foer brusende ud i Verdens vilde Ocean. Alt det, jeg søgte, var mig saa vildtfremmed som alt, hvad jeg saae. Jeg ejede ikke en eneste skilling i min Lomme; og hele min Rigdom bestod i et Brev med et stort Segl for, en lille Lomme-Pistol og de forslidte klæder, jeg havde på Kroppen«.
Man skulle formode, at denne overvejelse, som Ewald selv har nedskrevet, da han var kommet om bord på flodskibet, ville have fremkaldt mismod og frygt hos den 16-årige yngling. Men det er ikke tilfældet. Tværtimod, kan man sige. Ewald havde noget Don Quixot-

isk i sin karakter eller noget af Micawbers berømte optimisme i sit sind. Han var overbevist om, at noget - og selvfølgelig noget meget godt - snart ville vise sig for ham.

Det eneste, han virkelig følte savnet af, var en Sancho Pansa, som han kunne have betroet sine vurderinger. Og hvis han ikke kunne finde en sådan, så om ikke andet bare en person, der ville lytte til hans håb og tillidsfulde tro, på fremtiden. Bare en eller anden som han kunne dele sine fantasidrømme med.

Men om bord fandtes der ikke et sådant menneske, han kunne henvende sig til.

Ved hvert toldsted, hvor floddamperen gjorde et ophold, bad skipperen ganske vist Ewald om at følge med ham i land, så de kunne spise frokost eller have et middagsmåltid sammen. Det kunne da være så fornøjeligt at tilbringe et par timer sammen i et hyggeligt værtshus, lokkede skipperen. Men Ewald undslog sig hele tiden med at have hovedpine eller være plaget af anden dårligdom. Senere, sagde han, men bare ikke lige nu, så ville han gerne gå med i land. Men det med hovedpinen, det passede slet ikke. Der var ikke noget, han hellere ville, end at gå med nårsomhelst og hvorsomhelst, men han kunne bare ikke, for han var fattig som en kirkerotte, og det var han for stolt til at indrømme.

Han blev derfor siddende alene ombord og så mismodigt efter de andre, der glade gik i land til de veldækkede borde. Hans mave knurrede, men han ville hellere blive tilbage og sulte end ydmyge sig ved at fortælle skipperen, at han var så fattig, så han ikke kunne gå med dem på værtshus og sorgløst sidde og kræve ind.

Netop denne ulykkelige omstændighed, at Ewald døgn efter døgn sad skrupsulten ombord i en langsomsejlende flodpram skulle få de alvorligste følger for ham. Følger, der senere skulle udvikle sig til at blive den store tragedie i hans liv.

Han har selv været klar over dette, idet han udtrykkeligt i sine erindringer fortæller meget tydeligt, hvad han følte, og hvor meget han led, når han således sulten og forkommen blev ladt alene tilbage på skibet. De andre var forsvundet op til mad og velvære. Kun han sad ene tilbage i kahytten og tænkte mismodigt på fremtiden, idet

han dybsindigt så op mod skyerne. Tiden faldt ham uendelig lang, og alt omkring ham syntes trist og bedrøveligt.
Men så indtraf der for ham et alvorligt vendepunkt i hans liv.
Hans blik faldt pludselig på noget, der var gemt bort bag kahytstrappen. Han ragede det frem og opdagede, at det var nogle støvede fasker vin. Hvor mange flasker var der? Hillemænd, fire, seks, otte, ti. En hel masse skønne flasker. Maven knurrede på ham, men han var også tørstig. Det kunne vist ikke skade kaptajnen ret meget, om han huggede bare en af de mange flasker. Han tørrede en af flaskerne af og løftede den op mod lyset. Hvor herligt spillede dog ikke solens stråler gennem det grønne glas. Indtil dette tidspunkt af sit liv havde Ewald aldrig smagt et glas vin, eller som han selv skriver, »endnu indtil denne dag, da jeg stod med flasken i min hånd, må jeg sige, at min gane sjældent eller måske aldrig havde fået del i vinens glæder.«
Men hvad ganen aldrig havde fået del i før det skete til gengæld nu. Hurtigt trak han en af de støvede flasker frem fra mørket og overbeviste sig om, at det var vin, den indeholdt og ikke eddike. Han listede nok et par af flaskerne ud, puttede dem i lommen og gik i land. Det var netop en herlig forårsdag med høj himmel og solskin, så han gik målbevidst uden om toldstedet, op over en blomstersmykket mark, hvor han lagde sig velbehageligt til rette på en græsklædt høj.
»Der laa jeg i et fremmed Land, i en Egn, der lignede de eventyrligste af dem, hvis Beskrivelse jeg havde læst, med en dejlig flaske Vin ved Siden, saaledes havde jeg lagt mig, at jeg hverken kunde se mit Skib eller Folkene derpaa«.
Solen skinnede, fri og frank følte han sig. Liggende på en blomstrende mark langt fra hjemmet med eventyret lige foran sig. Hvad kunne han begære mere.
Han løftede flasken og drak den første skål som en hyldest til hans moder. Det smagte den sultne og tørstige soldateraspirant ganske

Johannes Ewald var, før han blev helt krumbøjet af leddegigt og ødelagt af drikkesyge, en både charmerende og velsoigneret personlighed. Selv om hans produktion ikke blev ret stor, indledte den en ny storhedstid i dansk litteratur.

Johannes Evald

himmelsk. Denne første slurk blev for ham et ikke ufarligt møde. Han løftede flasken igen og igen og drak efterhånden sin faders, sin broders og sidenhen alle sine venners skål. Han syntes pludselig, trods det, han nylig havde følt sig så forladt, at han nu havde en bunke venner, han måtte mindes og skåle for.

»Vær evigt velsignet, evigt udmærket, evig festlig, du elskeligste blandt Elbens Høje«, skrev han i sin levnedsbeskrivelse. De syner, der dengang på den græsklædte høj steg frem for hans drømmende sjæl, har han ligeledes optegnet. Af disse optegnelser fremgår det tydeligt, at her på en høj langs Elben havde den vordende digter sit første og meget skæbnesvangre møde ikke blot med en vinflaskes berusende indhold, men samtidig og på grund heraf med fantasiens høje himmelflugt. De to magter, der i ham så ofte blev forenet på en sådan måde, at det næsten blev en nødvendighed, at han måtte drikke, når han ville frigøre sig fra denne verdens jammerdal. Når han drak, så forsvandt den usle grå hverdag og den byrde af sorger og trængsler, der så rigeligt blev ham til del.

I det kapitel, han i sit Levned har kaldt »Høien«, fortæller han meget tydeligt, hvad der skete med ham den forårsdag, da han lå på den blomstersmykkede høj. Man mærker tydeligt, at han drak ikke alene en god slurk på alle sine venners velgående. Han drak tillige og ganske uden begrænsning på hele verdens velgående. Han glemte simpelthen alt omkring sig og mindedes til slut kun sin elskede Arendse, som han i sin omtågede tilstand holdt lange og inspirerende taler til. Disse taler blev kun afbrudt af flaskernes uophørlige kluk-kluk-kluk. Han kunne slet ikke holde op igen. Han blev ved med at skåle og ved med at tale og fantasere, indtil han tilsidst i ånden så sig selv som berømt general med Arendse ved sin sine.

Alverdens lykke, alle de glæder, han søgte, alt det, han gennem hele sit unge liv havde drømt om, det fandt hen her. Ganske pludselig opnåede han alt, hvad han havde ønsket sig, og det skete ved hjælp af det dejlige indhold, der lå gemt i de grønne flasker.

Han havde ingen fornemmelse af, at det hele blot var en flygtig illusion, der som følge af alkoholens virkninger blev fremkaldt i hans tanke og sind.

Han blev ved at drikke, ganske uhemmet indtil der ikke var mere i flaskerne. Opstemt og beruset faldt den unge bacchusdyrker bedøvet tilbage i græsset og forsvandt bort i en lang, dyb søvn.
Da han endelig vågnede op til en tåget bevidsthed, var feststemningen og alle drømmene dampet bort. Tilbage var kun de frygtelige tømmermænd og den kendsgerning, at hans skib forlængst havde opgivet at vente på ham og var sejlet videre.
Selvom det var en afskyelig opvågnen til en barsk og meget realistisk verden, er der ingen tvivl om, at der i Ewalds sind var efterladt en meget klar erindring om, at han ved hjælp af vinen havde fundet et fantastisk vidundermiddel. Et middel, der ikke bare nu og i korte øjeblikke kunne oplive hans sjæl og tanker. Men som også kunne bruges som en redningsplanke og blive hans fremtidige udvej, når vanskelighederne tårnede sig op omkring ham.
Her i beruselsens slørede verden erkendte han, at for ham var der en hurtig bistand og hjælp at hente. En hjælp, der var indenfor rækkevidde, når mismod og trængsler trængte sig på.
Man kan ikke lade være med at gøre sig sine tanker om, hvad der muligvis kunne være blevet af Johannes Ewald, hvis han, som bestemmelsen med ham havde været, var blevet i Danmark og med flid og dygtighed havde passet sit teologiske studium. Skånet for alverdens farer og fristelser havde han antageligt udviklet sig ganske normalt ligesom hans fader og hans forfædre havde gjort det gennem mange generationer før ham. Var dette sket, var resultatet sikkert blevet, at han var endt som en agtværdig præst, der flittigt havde passet sit kald uden for mange sidespring.
Nu var der imidlertid sket det uventede og meget overraskende, at han i stedet for at følge den nøjagtige afstukne bane som 16-årig var stukket af hjemmefra. Herved kom han som en rodløs ener ud for helt andre påvirkninger og lærte et helt andet miljø at kende. Udenfor hjemmets trygge atmosfære blev han usikker og nervøs, hvilket desværre førte til, at han i sin ensomhedsfølelse og stadige angsfornemmelse fik føling med den dulmende virkning, der kan ligge i indtagelsen af en vis mængde spiritus.
Resultatet blev, at Ewald udviklede sig til det, man i dag ville kalde

alkoholiker med den triste følge, at han kom til at leve et forkommet liv i en kummerfuld ensomhed, fuldstændig afhængig af andre menneskers gøren og laden.

Der er ingen tvivl om, at Ewald har været disponeret for en sådan negativ udvikling. Fra den mærkelige barndom i det pietistiske præstehjem sad angsten for Guds straf og faderens fordømmelse dybt i hans sind. Dette måtte uværgerligt medføre en voldsom trang til at sprænge de snærende bånd, der hidtil havde bundet ham til en ufri tilværelse. Hans mål blev derfor at søge at finde friheden under enhver form. Når man så ved, at der i Ewalds eget sind stadig blev ført en voldsom kamp mod mange nedbrydende laster og samtidig var en stærk higen efter renhed og skønhed, kan man forstå, at der i ham var lagt op til en menneskelig konflikt, der måtte ende med en katastrofe.

Men, da dette emne er behandlet af mange før mig, vil vi springe det over her og igen vende tilbage til ynglingen, der vågnede op på højen. Det, at hans skib var forsvundet, kunne ikke slå ham ud. Med andre skibe og ad andre veje havnede han omsider ved sin hærafdeling i Magdeburg. Her havde man imidlertid ventet så længe forgæves på ham, at man nu ikke længere betragtede ham som den håbefulde officersaspirant, men nærmest som en slags karakterløs fantast. Den forseglede anbefalingsskrivelse, som han hurtigst muligt skulle have overbragt sin kommende overordnede, en stram preussisk major, havde fået nogle slemme pletter undervejs. Blandt andet havde Ewald på grund af sin pengetrang ganske frimodigt brugt den som en slags kreditbevis. En officiel kvittering, der på værtshuse og kroer langs ad vejen kunne give adgang til mange fordele, hvilket han fuldt ud forstod at benytte sig af og levede højt på.

Intet under, at han her ved rejsemålet, i stedet for at blive udnævnt til kammerhusar, i al stilhed og uden for mange dikkedarer blev stukket ind som ganske almindelig menig i et infanteri-regiment. - Det var ikke netop det, Ewald havde drømt om, da han flygtede hjemme fra sammen med broderen.

Fra dette øjeblik sker der det, at han i sit efterladte håndskrift, »Johannes Ewalds Levned og Meninger« pludselig bliver så tavs

med alt det der hænder og næsten ikke mere omtaler, hvad der sker i sine senere ellers så åbenhjertige beretninger.
Tiden som hvervet menig blandt de rå og krigsvante kammerater har sikkert ikke bekommet den sarte Johannes vel. Hvad man ved om ham, og hvad der er sket i den periode, er tilfældige efterretninger, samlet mange steder fra og som regel stammer det meste fra beretninger på anden eller tredie hånd.
Et ved man dog med sikkerhed, og det er, at hans karriére som menig infanterist kun blev af meget kort varighed. Ved den første lejlighed, som bød sig, deserterede han nemlig fra sit kompagni og løb uden større skrupler direkte over til fjenden, hvor han straks meldte sig til tjeneste. Hans kærlighede og troskab til den tyske kejser var med et pludselig forsvundet til fordel for en lige så pludselig, men meget forbavsende større sympati for den fjendtlige østrigske hær. Østrigerne modtog ham med åbne arme, og som han selv sagde, også med større forståelse. I alt fald blev han straks engageret som trommeslager og steg derefter ret hurtigt i graderne for musikken. I løbet af kort tid blev han tambour og dermed forfremmet til underofficer.
Men de militære laurbær, hæderen, æren og de mange medaljer, som han havde tænkt sig at vinde i Syvårskrigen, de udeblev totalt. Hans deltagelse i dette krigstogt blev bestemt ikke nogen succes. Dog må man ikke herved forledes til at tro, at Ewald gennem hele sin soldatertid, der varede halvandet år, kun gik lystigt rundt og slog på tromme. Han blev regulær soldat og deltog blandt andet også i det store felttog, der gik mod Bøhmen. I dette felttog kom han ud for mange store strabadser og virkelig dramatiske oplevelser.
Et par scener fra krigen skal her genfortælles, som de engang er blevet fortalt af nogle soldaterkammerater, der selv havde været med, da Ewald oplevede dem.
En overgang delte han telt med en gammel, hærdet soldat, der, hvad man dengang ofte brugte, havde sin trofaste ægtefælle med i krigen. En dag, da der skulle afholdes et større slag, ville denne krigsvante kammerat absolut være med i forreste linie. Hans kone bønfaldt ham om ikke at være for dristig, men passe godt på sig selv, og det lovede han.

Da soldaterne om morgenen drog afsted, trøstede Ewald den ulykkelige ægtefælle, der måtte blive tilbage i lejren, med de ord: »Jeg skal nok tage mig af ham, Mutter. Jeg vil gaa ved siden af ham og beskytte ham, som en Søn vil beskytte sin Fader.«

Men trods sin gode vilje, kunne Ewald ikke hjælpe ret meget. For da fjenden løsnede det første skud, ville skæbnen, at det netop traf den gamle soldat, der gik ved siden af Ewald. Han blev ramt lige i hovedet og det med et pletskud, så han straks faldt død om på jorden.

Medens slaget rasede videre, slæbte Ewald sin døde kammerat hen under en busk, hvor han skjulte liget. Da kampen ud på eftermiddagen var forbi, vendte han tilbage til buskadset, hvor han ved nogle kammeraters hjælp med al mulig omhu begravede sin faldne kammerat.

Så drak de dybfølt og inderligt den afdødes skål og begav sig så godt de kunne i sluttet trop tilbage til lejren. Her kom konen løbende dem ængstelig i møde med det naturlige spørgsmål: »Hvor er min Mand blevet af?«

Ja, - hvor han er blevet af, det ved jeg ikke helt bestemt, svarede Ewald. Men hvor han så end nu befinder sig, så har han det godt. For hvad der kan gøres for ham, det er blevet gjort. Men der er bare det at sige til det, at han var lidt uheldig i begyndelsen af kampen. En kugle traf ham i hovedet, så han døde i løbet af et øjeblik. Men jeg kan forsikre Dem, at det skete så hurtigt, at hans lig ikke på nogen måde blev maltrakteret. Nu ligger han begravet i en ordentlig grav, og vi har sørget så godt for ham, at det ikke kunne være blevet bedre, om det havde været Dem selv, der havde været med.

Det var hårde ord, som den unge soldat gav den sørgende enke. Jeg må hen og se hans grav, skreg den ulykkelige ægtefælle, og ingen kunne holde hende tilbage. Hun styrtede af sted, ud på slagmarken, hvor hun fandt frem til gravhøjen, der lå i skjul i buskadset.

En mærkelig situation at tænke sig Ewald i. Den 16-årige knægt med hans iboende længsel efter skønhed og renhed. Han var nyforelsket i Arendse med en ung mands stærke og ægte følelser. Han står her en aftenstund efter et blodigt slag. Mere eller mindre beruset blandt

storskrydende, sårede og døende kammerater. Han henfalder ikke til at give udtryk for angstfornemmelser eller sentimentale følelser. Med stor sikkerhed går han frem, som på en scene, og finder tonen og spiller rollen, der er afstumpet og soldaterrå.
Mærkeligt, at denne sarte person, ham, der sidenhen gennem sin fintfølende og lyriske digtning skulle indvarsle en ny storhedstid i det litterære Danmark, uden vanskelighed som ung kunne spille denne afstumpede rolle som en naturlig del af sig selv.
Men Ewald var nok alligevel heller ikke så rå og afstumpet, som han gerne ville give det udseende af. Måske var dette netop blot en rolle, han spillede, for at dække over noget helt andet, der rørte sig i hans følsomme sind.
Da rusen var fordampet og mørket faldet på, listede Ewald sig bort fra lejren og ud til den ensomme grav. Der så han den ulykkelige kone ligge henslængt over mandens grav.
Ewald fjernede sig lidt. Han ville ikke forstyrre. Men da der var gået temmelig lang tid, fandt han det alligevel mærkeligt, at hun kunne blive ved med at ligge så stille. Han nærmede sig forsigtigt graven, tog konen om skulderen og sagde: »Kom nu Mutter, lad os gaa. Din Mand er jo død«. Hun rørte sig ikke. Ewald troede nu, at hun var besvimet. Han tog sin feltflaske fra bæltet og ville give hende en slurk vand. Men alt var forgæves, hun lå der stille og kold, ganske enkelt død af sorg på sin ægtefælles grav.
Det var en oplevelse, der rystede Ewald dybt. I denne mørke nat følte han sig bestemt ikke som nogen helt, og han ønskede heller ikke at blive det. Bange var han ikke, det havde han tydeligt vist. Dristig og modig gav han sig ofte i kast med hvad som helst og hvem som helst. Men drømmen og ønsket om at blive en helt var med denne og lignende hændelser totalt forsvundet.
Han skriver hjem, at »et Vinterkvarter og et Felttog har overbevist mig om, grundigere end alle andre ting, at Gudernes Tid er forbi. En Soldats første og fornemste Dyd er Underkastelse. Det ligner mere en Drøm og et Under ved Fortjeneste at udmærke sig iblandt 100.000 Mand, hvor alle er nødt til at iagttage deres Pligt og ikke tør gøre mere.«

Men Ewald turde dog gøre meget mere end sin pligt, og han var bestemt ikke bange. Gerne deltog han i forreste linie, når det rigtig gik løs.
En dag står hele regimentet opstillet i slagorden ude på slagmarken og venter på signalet skal gives, så kampen kan begynde. Dengang var man så fornuftig kun at slås om dagen og helst på et i forvejen aftalt sted.
Dette kan i vore ører lyde som et paradenummer, der skal til at finde sted. Men det var det bestemt ikke. Sådan var datidens krige og derfor ligesom i dag også ramme og blodig alvor. Pludselig træder Ewald, der er underofficer, et stykke frem foran fronten for at nyde indtrykket af den lange troppelinie af soldater, der snorlige strækker sig umådeligt langt ud over markerne. Så langt øjet rækker, står soldaterne opstillet overfor hinanden. Men ikke alle er lige modige. Nogle af dem gemmer sig frygtsomt bag de andre, og nogle giver udtryk for den angst og skræk, de føler for det, der er umiddelbart forestående.
Da Ewald bliver klar over dette, råber han pludselig til sine officerer, jeg kan se, at der her iblandt os står nogle krystere. Skal vi ikke hellere lade dem gå hjem med det samme. Vi andre, der ikke har mistet modet, er nok til at kunne klare denne opgave.
Hans kåde og overmodige udtalelse vises tilbage af hans oberst, der beder ham holde mund og gå ind på sin plads i geleddet.
Kort efter, at slaget er begyndt, falder samme oberst for en kugle, og Ewald går nu atter dumdristigt frem foran regimentet for at se, hvordan slaget udvikler sig. De før så snorlige linie af soldater vælder frem og tilbage som stormslagne bølger i et oprørt hav. Sabler og bajonetter krydser hinanden. Kanoner tordner, og geværkugler pifter omkring de kæmpende soldater. Man kæmper råt og brutalt, helst mand mod mand.
Det mangler ikke på farer og heller ikke på lyst til at møde dem. De hvervede soldater er en slags rå landsknægte, der slås med et uforfærdet mod, »Meer end een gang har jeg med opreist Hoved gaaet imod korsviis plantede, og hvert Øjeblik løsbrændende Kanoner«, skriver Ewald.

Han var ikke den soldat, der holdt sig beskedent tilbage. Altid ville han være med og helst i første linie. Dette gjaldt ikke blot i slag, men også når man sad bænket ved drikkebordet.

I hans dagbog læser med, at han kæmper sig frem op over bjerge og er med i spændende feltslag, der går gennem tykke skove. Han hviler ud efter slagene i fattige hytter eller ensomt beliggende munkeklostre. Han er vidne til en masse råhed samt store og hjertegribende episoder. Han ser menneskelig uværdighed og offervilje, men også »saa mange rørende Optrin, hvis Erindring nærede og opløftede min Sjæl. Jeg føler, at jeg kommer en stor Del klogere hjem, end jeg var, da jeg gik ud.«

Men det voldsomme og farlige liv kunne nær have endt med døden i udlandet. I Prag lå han efter et slag livsfarligt såret på et lazaret. Det var et katolsk hospital, hvor gudstjenesten var mere vigtig end lægegerningen. »Jeg var omgivet af en hoben grove og umenneskelige Katolikker, med alle deres afskyelige Trusler, der kunde være skrækkende for et Menneske paa seksten Aar«. Men Ewald var ikke bange af sig. Trods smerter forsvarede han sig tappert, blandt andet ved at bekende og forsvare sin tro og overbevisning som prostestant overfor de forstokkede katolikker.

Han er stadigvæk kæk og modig og bestemt ikke bange for at forsvare sig. Selv ikke når han ligger ene og forladt, dødssyg og afkræftet, langt borte blandt fanatiske fremmede.

Da han igen er blevet rask og pånу indskrevet i sit kompagni, bliver han straks med sit regiment involveret i et frygteligt slag. I dagene fra den 14 til 30. juli 1760 står kampen om Dresden, der uophørligt bliver bombarderet. Også her i dette slag gjorde han sig fordelagtig bemærket. Han havde i sit felttogs andet år lært at forsvare sig og kunne nu klare selv de mest vanskelige situationer.

Krigsfærden i Mellemeuropa, hvori han deltog som lejesoldat, var ved at blive en naturlig del af hans liv. Den tiltalte ham på en måde, men frastødte ham samtidig på mange andre måder.

»Disse Aar har ikke været spilte for min Uddannelse«, skriver han i sin dagbog, og det er sikkert også rigtigt. Men desværre erhvervede Ewald sig også meget andet end blot erfaring i den tid, han

var soldat. Han erhvervede sig også en ganske umættelig lyst og trang til at sætte flasken for munden og ikke blot slukke tørsten, men drikke langt mere end godt var.
De strenge år i udlandet havde ikke blot modnet ham, men tillige skadet ham på mere end en måde. Troen på at vende hjem som helt var forlængst fordampet. Håbet om at vinde Arendse, hende, han altid tænkte på, og som aldrig var ude af hans sind, svandt ind dag for dag. Samtidig med dette var kontakten med hjemmet ophørt. Han var så at sige i færd med at brænde alle broer bag sig for helt at leve sit liv efter sit eget hoved.
Men så greb familien i Danmark ind i hans fastlagte planer.
Pludselig skete der det, at man hjemmefra, helt uden Ewalds vidende eller vilje var kommet på sporet af ham og nu bag hans ryg indledte forhandlinger med hans regiment, om man ikke kunne løskøbe ham for resten af hans krigstjeneste.
Der opstod nogle vanskeligheder i den anledning, for dels ville østrigerne ikke slippe den gode og tapre soldat af deres tjeneste, og dels ville Ewald nok selv have lov til at bestemme, hvad han ville gøre med sit eget liv og sin fremtid.
Men på den anden side så var han allerede ved at være ked af at være soldat. Trygheden i hjemmet og længslen efter Arendse trak også i en bestemt retning. Det vilde og rå soldaterliv havde mange skyggesider. Der var meget, der tale for, men lige så meget, der talte imod. Friheden i udlandet og de snærende bånd i hjemlandet. Hvad skulle han vælge?
Da forhandlingerne om løskøbet truede med at gå i hårdknude, valgte Ewald en mørk nat selv at afgøre sagen ved at desertere. Desværre blev hans flugt straks opdaget og for at undgå sine forfølgere måtte han derfor i mange timer stå midt i strømmen i en flod med iskoldt vand.
Trods alle mulige andre krumspring og endnu et par dristige forsøg mislykkedes hans flugt. Han blev hver gang fanget og til slut stillet for sin kommandant, der i grunden holdt meget af den unge, dristige danske soldat.
Begge valgte at gøre kort proces.

Hvad er straffen for at desertere? spurgte Ewald frejdigt, uden indledning og undskyldende udenomsnak.
Det er hængning, svarede kommandanten lakonisk.
Så hæng mig straks, så vi kan få denne pinlige affære overstået, sagde Ewald ganske frimodigt.
En sådan raskhed kunne kommandanten ikke stå for. Han lod nåde gå for ret og lod den dødsdømte soldat slippe for straf. Snart efter stod Ewald i København.
I Berlingske Tidende for den 10. oktober 1760 står der under: Fremmede i Byen. »Sergent Johannes Ewald, en søn af salig Professor Ewald er hjemkommen fra hans udenlandske Reise og sidst fra Prag i Bøhmen.«
Så var han atter i byen, men det var ikke til et liv i pragt og herlighed, han vendte hjem. Tværtimod. Sorg og elendighed, skam og nedværdigelse skulle blive hans fremtidige lod. Foruden de erfaringer, han talte om, havde han også gennem sit hårde soldaterliv erhvervet sig mange andre ting. Blandt andet den gigtlidelse, der snart begyndte at hjemsøge ham, og som tilsidst gjorde ham til invalid. Hans hang til flasken og umættelige trang til et vildt svireliv var en anden arv fra soldatertjenesten.
Sine sidste leveår, og af dem havde han kun 11 tilbage, tilbragte han for størstedelen krumbøjet og hærget af både gigt og drik. Som en stakkels hjælpeløs, sad han næsten altid bundet til sin seng.
Men det var heldigvis ikke sådanne fremtidsdrømme, der foresvævede den hjemvendte kriger, da han som den forlorne søn atter blev optaget i sit hjem og hos den Hullegaardske familie på Kultorvet.
Hans elskede Arendse strålede af glæde, da hun så ham. For hende spillede det ingen rolle, at hans bryst ikke var dækket af medaljer. Hun betroedede ham, at hun havde sørget ganske forfærdeligt, da hun for to år siden havde erfaret, at han og broderen uden at meddele det til nogen var stukket af til udlandet.
Ewald, der nu ikke længere var den modige og resolutte soldat, hørte nok på alle disse mange ord med både glæde og fortrøstning, men han vovede alligevel ikke at anmode om Arendses hånd. Nu var

han pludselig blevet en anden, en almindelig mand, der sagtmodigt ville vente med at erklære sin kærlighed, indtil han en dag kunne stå som en værdig frier.
Han indså at han i dag blot var en tidligere bortløbet, men nu hjemvendt falleret soldat. - Og det var jo ikke noget at byde på. Vejen til at vinde Arendse skulle nu gå over universitetet. Med en flid, der virkede forbavsende, kastede han sig derfor straks over det teologiske studium. Fliden, var han selv ganske klar over, skyldtes bestemt ikke hans længsel efter at blive præst. Den gjaldt mere det, at han som embedsmand ville have betydelig større chance for at få et ja, når han med denne baggrund ville anmode Arendse om at blive hans hustru.
Man må sige, at han sandelig gjorde noget ved studierne. Allerede to år efter, han var begyndt på universitetet, bestod han den teologiske embedseksamen med bedste karakter. Nu begyndte man at lægge mærke til ham, og som belønning for denne præstation fik han tilstået et stipendium, der gjaldt for en fem-årig fribolig. Herved blev han i stand til uden at skulle skele til økonomien at fortsætte sine æstetiske og teologiske studier. Når disse var færdige ville han, antageligt inden for rimelig tid, kunne modtage en lærestol på universitetet.
Som man ser, lå hans fremtidsvej både banet og klar, så man kan forstå, at Ewald virkelig var indstillet på at gøre en indsats for at vinde sin elskede Arendse.
Men dygtighed og energi i forbindelse med en livlig fantasi og en svag karakter har aldrig været nogen god blanding. I alt fald blev den det ikke for Ewalds vedkommende.
Alt det, der tegnede sig så lyst og lykkeligt, så længe han passede sine studier og opførte sig, som familien forventede det, kunne desværre hurtigt ændres.
For i det skjulte førte familien et strengt opsyn med, hvad Ewald foretog sig. Den mindste slinger i den daglige rytme vakte straks betydelig opmærksomhed og en højst upassende mistænksomhed. Man var på vagt for at kontrollere, om alt nu også gik, som man ønskede og forventede, det skulle gå.

En sådan utidig indblanding i privatlivet ville Ewald imidlertid ikke finde sig i. Resultatet blev trodsighed og en lang række voldsomme sammenstød, efterfulgt af svireture med udflugter til nogle af byens mange værtshuse. Her kunne han i fred og ro, fri for kritiske blikke, få lov at sidde for sig selv og slappe af.

Den indskrænkethed og den utidige nysgerrighed, som hans småborgerlige familie udviste, var for ham blevet til en plage, som han umuligt kunne leve sammen med. Det frie liv, han havde levet som soldat, og den interesse og lyst til stærke drikke, som han der havde fået udviklet blandt sine fordomsfri og kække venner, sad ham endnu i blodet. Det var blandt dem, han følte, han levede livet.

Til gengæld syntes han, at han blev åndeligt kvalt, når han i længere tid skulle opholde sig i den lumre atmosfære sammen med de indholdsløse eftersnakkere og tomhjernede gæs, som udgjorde hans families omgangskreds.

De opblæste professorer og sleske studiefæller, som var hans daglige omgangsfæller på Universitetet og i latinerkvarteret, fyldt ham også med den dybeste foragt.

Her bukkede og nejede alle for hinanden. Selv for dem, hvor der bestemt ikke var noget at bukke og neje for. Man levede kort sagt efter den hakke- og rangforordning, som nu engang var givet, og som man uden kritik havde optaget som et livsmønster og en leveregel i datidens København.

Det var fra denne åndelige ørken, der hovedsageligt var befolket med spøgelser, at Ewald næsten daglig måtte tage på udflugter til byens værtshusliv. Her traf han de mere primitive, men til gengæld mere ærlige og mere levende mennesker. Det var en omgangskreds og en venneskare, der ikke spildte tiden med at forstille sig for hinanden.

Det kan ikke undre nogen, at det gode embede, som han stilede efter, og det dejlige ægteskab, som han håbede på, på grund af hans livsførelse nu begyndte at fortone sig ud i en meget usikker fremtid. Samtidig begyndte han at filosofere over sin egen svaghed og livets ustadighed.

Det med at undervise på universitetet og senere nedsætte sig som en solid familiefader kunne måske for nogle være meget godt, men ved

nærmere eftertanke, så måtte han nok indrømme, at det ikke var noget for ham.
I stedet for at stile hen imod disse mål, opgav han nu de planer og satte sig ganske målbevidst for, at nu ville han meget hellere forsøge sig som digter.
Med denne beslutning nærmer vi os afslutningen på det, der her skal skrives om Johannes Ewald. Blot skal der gøres opmærksom på, at de betydelige digterværker, som han under triste og meget nedværdigende forhold forfattede i de sidste ti år af sin levetid meget bedre end andre kan gøre det, taler deres eget tydelige sprog om hans store genialitet og hans epokegørende indsats. Mange af hans digte og skuespil står som nogle af de betydeligste milepæle i vor nationale digtning.
Men om alt dette taler som sagt hans egne værker og hans mange biografier deres meget tydelige sprog.
Tilbage står blot at konstatere visse andre kendsgerninger. Det er, at i foråret 1759 lever der en 16-årig forelsket student i København. Det er der ikke noget mærkeligt i. Heller ikke, at han er klar til at påbegynde et længe forudbestemt teologisk studium, der skulle ende med et lige så længe forudbestemt præstekald. Sådan havde denne unge students familieskæbne været i mange generationer, og sådan ville hans egen skæbne antagelig også blive. Men her sker der så en ændring, og det fastlagte program begynder nu pludselig at udvikle sig helt anderledes. Den unge student rejste i stedet for at studere, på lykke og fromme ud i den store, vide verden.
Hvad der skete derude er ovenfor beskrevet. Men resultatet blev, at præstedrømmene blev manet i jorden som et mareridt og i stedet for voksede der en af Danmarks største digtere frem som en direkte følge af en rejse, som bestemt ikke havde været planlagt lang tid i forvejen. Det var en rejse der blev påbegyndt som en panikhandling, helt tilfældigt, og som alligevel skulle få så afgørende betydning for den unge mand, der foretog denne rejse.
Han formåede i sin korte digteriske løbebane ikke blot at frembringe en helt selvstændig, men tillige en helt ny digtning. Samtidig banede han herved vejen for mange af de efterfølgende digtere ved

at anslå en lang række af de toner, der skulle formå at klinge i mange af de slægtled, der fulgte efter ham.

De sidste år af det attende århundrede og begyndelsen af det nittende var på mange punkter en bevæget tid. Landbruget slog ofte fejl. Der var krig rundt om i Europa, og Danmark fik også et par svære slag i 1801 og 1807 at overvinde.
De statsmænd, der stod i spidsen for regeringen er blevet berømmet, som man nu engang gør det med den slags mænd. Men eftertiden kan bedre se, at de mest havde travlt med at sikre sig deres egne stillinger. Sådan var tidsåndens dengang, og der er vel derfor ikke noget at sige til, at de næsten glemte at gøre det, de egentlig skulle, nemlig at regere landet. Det overlod de ganske tillidsfuldt til de mere eller mindre uduelige konger.
Et enkelt eksempel, der fortæller lidt om regeringsformen, skal blot fremhæves.
Christian VI, der bestemt ikke var noget geni, ville således selv bestemme alt, hvad der skulle ske. Han var så egenrådig, at han i sin regeringstid traf den personlige afgørelse i over 15.000 sager. Og så havde han endda tid til at beskæftige sig mere eller mindre vellykket med tusindvis af andre mindre vigtige sager.
En anden fejl var, at regeringen i de år, hvor vi tabte flåden, og landet gik bankerot, havde fået den fuldstændig fjollede idé, at Danmark i fremtiden ville egne sig udmærket, hvis det kunne udvikle sig til at blive et industriland.
Hvorfra og hvem, der egentlig var kommet på denne skøre tanke, fortoner sig heldigvis i et barmhjertigt mørke. Men med megen energi opfordrede regeringen og datidens vismænd de største af landets pengemænd til at oprette fabrikker. Fabrikker til dit og fabrikker til dat, var tidens løsen. Hvordan og hvem der skulle lede disse fabrikker, var der ingen, der rigtig tænkte på. Man var blevet besat af den tanke, at man ville se hjul, der løb rundt og greb ind i hinanden overalt, så derfor gjaldt det bare om at få sat noget i gang. Derfor ser man det særsyn, at der i disse år skød et utal af fabrikker op af snart sagt enhver art.

Hvad man ville med mange af disse fabrikker, var der faktisk ingen, der vidste. Man havde bare i udlandet set, hvorledes industrialiseringen blomstrede op, og så ville man naturligvis også i Danmark være med inden for dette område.
At vejen til succes inden for industrien skulle gå gennem dygtighed, energi og opfindsomhed, havde man ingen begreb om. For den konkurrence, der kunne komme fra udlandet og de regler, der gælder herfor, var man lige så blåøjet, eller rettere, dem kendte man bestemt heller ikke noget til.
Med denne baggrund kan det ikke forbavse, at regeringen, og hvem, der ellers havde noget med dette at gøre, fandt på den geniale udvej, at man bedst kunne få industrien til at blomstre op ved at give store gaver eller langfristede og rentefrie lån til næsten enhver fabrikant eller projekteringer. Enhver, der havde en fabrik og samtidig kunne fremlægge en blot nogenlunde forrykt idé eller et mærkeligt projekt, der helst skulle være så tilstrækkeligt fantasifuldt eller indviklet, at man ikke umiddelbart kunne gennemskue det håbløse i foretagendet, han kunne være sikker på at få både lån og støtte.
Resultatet af disse dagdrømme og fantasier blev, at larmende fabrikker skød op som paddehatte overalt. Dette bevirkede igen, at Danmark pludselig stod med en overflod af både dårlige og dyre varer. Landet blev oversvømmet med de mærkeligste ting, der naturligvis ikke kunne sælges af den grund, at disse ting langt fra var så gode eller så billige som de fremmede varer.
Et eksempel på et af de mange fantasiforetagender som man hovedløst kastede sig ud i skal blot fremhæves her.
I 1790 påbegyndte man her i landet at bygge en dampmaskine, der skulle bruges til smedning af ankre. Hvordan en dampmaskine, som var en af datidens store opdagelser, egentlig skulle bygges, det anede man intet om, knapt nok, hvordan den så ud.
Man man kløede løs på opgaven med frisk mod, og skotten André Mitchel, der af mangel på teknikere blev ansat som ekspert inden for dette område, fik overdraget denne opgave. Han, der egentlig var urmager, arbejdede da også i årevis meget energisk med sagen, der både blev meget omstændelig og meget dyr. I 1804 var han endelig, efter

mange besværligheder kommet så langt, at han kunne præsentere Holmens forbavsede teknikere for et monstrum, som han mente var en dampmaskine. Men det var det nu ikke. For det første var det blevet til en maskine, der i allerhøjeste grad var livsfarlig at køre med. Dernæst konstaterede man med bestemthed, at det var en maskine, der ikke kunne bruges til noget som helst fornuftigt. I realiteten kunne den vel kun bruges til det formålsløse under anvendelse af en masse energi at frembringe en kolossal støj.

Da man efter 14 lange og meget kostbare arbejdsår var kommet så langt med dansk dampmaskinebyggeri, kunne selv de mest snæversynede fanatikere indse, at det nok bedre kunne betale sig at købe en absolut brugbar og meget billigere maskine fra England, hvilket man da også gjorde.

Dette kunne man have gjort allerede for mange år siden, idet England i over 25 år havde været eksperter inden for dampmaskiner. Men sagen var, at når det kom til stykket, så kunne man nu nok alligevel ikke have gjort dette. For på den tid rådede der i Danmark et absolut enevælde med en eller flere imbicile, der bestemte alt over alle.

Statsmænd og alle andre embedsmænd, helt ned til det nederste led, sjokkede bare søvnigt rundt bag efter hinanden, i en slags bevidstløs gåsegang og lod alt gå i sin vante gænge efter bedste beskub.

Ansvaret for det, hvad der skulle ske, og måske mere ansvaret for det, der ikke skete, det kunne enhver ganske roligt overdrage til sin nærmeste foresatte, og lade det gå den normale vej helt op til man nåede frem til kongen. For kongen var ikke alene landsfaderen, han var også enevældig og dermed landets øverste magt. Han var den af Gud udvalgte og af mennesker salvede enehersker og derfor ukrænkelig. Som følge deraf var det, uanset hvor idotisk han teede sig, eller hvor fjollet han bar sig ad, også ham og ham alene (bortset fra hans selvfølgelig mere eller mindre korrupte rådgivere), der bestemte alt, hvad der overhovedet skullet bestemmes her i landet.

Når dette forhold fremhæves så stærkt, er det for at opridse den baggrund, som nogle af de næste forfattere, der her skal nævnes kom til at virke på. Sådan var tidsånden, da de trådte frem på arenaen.

Det var denne slendrian, som de satte sig op imod. Det var disse forhold, som de afslørede og gennem deres skriverier slog til lyd for, at nu var det på tide, der skete en ændring, så folket fik del i styrelsen af landet.
Deres skrifter blev læst meget ivrigt og senere diskuteret mand og mand imellem. Først i de mere intellektuelle kredse og bagefter, ligesom ringe breder sig i vandet, fandt disse tanker ud til store dele af befolkningen.
Nogle af statsmændene syntes, at digterne havde ret i meget af det, de skrev. Det var de fremskridtsvenlige, der gerne ville være med til at indføre nye reformer. Andre derimod ønskede at bevare det bestående, og de strittede selvfølgelig derfor voldsomt imod, hver gang de stødte på nye tanker eller blev præsenteret for nye idéer.

Jens Baggesen

Det var disse sidste statsmænd, der blandt andet sørgede for, at der blev indført censur og presseforbud. Mange af det frie ords forkæmpere eller de mest dristige forfattere som f. eks. P. A. Heiberg og Malte Bruun blev som følge heraf landsforvist. Andre skribenter valgte derimod frivilligt for kortere eller længere tid at gå i landflygtighed. Blandt dem var Jens Baggesen, (1764–1826).
Han blev født i Korsør under meget små kår, og hans fremtidige liv tegnede sig ikke fra begyndelsen til at skulle blive særligt lyst og lykkeligt.
Om Baggesen kan man sige mange ting, bl. a. at han ligesom Ewald var meget tidligt udviklet og formåede som ham at gøre sig bemærket, hvor han kom frem.
På trods af fattigdom og sygdom bragte en ubetvingelig kundskabstørst og lyst til boglige sysler ham allerede som 15-årig frem til en studentereksamen, som han bestod fra den lærde skole i Slagelse.
Da H. C. Andersen halvtreds år senere var elev på selv samme skole, rimede han i et digt Slagelse med plagelse. Baggesen må have følt det samme, for han skriver, at »i de fem lange elendighedens år,

som jeg skulle tilbringe i Slagelse, da blev denne by mig ikke blot til en plagens, men endnu mere selve kedsomhedens hovedstad«.
Men trods kedsomheden og alle plagerne i den sjællandske provinsby, så gik Baggesen ind imellem sine studier trøstigt i gang med at skrive vers. Det skete hver gang han blev opbragt over et eller andet, eller hver gang han blev forelsket. Og forelsket det blev han tit. Dette kan vi kun være glade for, idet disse forelskelser altid resulterede i nogle fine poetiske vers, der afslørede mange dybfølte stemninger.
Et digt fra skoletiden sendte Baggesen til Johannes Ewald, der boede i Rungsted. Selv om Ewald på det tidspunkt faktisk var dødssyg, så læste han ikke blot digtet med begejstring, men sendte det bagefter til Baggesen med sit varmeste bifald og en kraftig opmuntring til at fortsætte med at skrive digte. - Dette gjorde Baggesen så og det endda ret omgående.
Som ludfattig student kom han til hovedstaden, hvor den altid kvindeglade og stemningsbevægede digter straks fandt sig en omgangskreds. Samtidig blev han en central skikkelse i det litterære selskab. På samme måde som Holberg og Ewald også havde været de toneangivende for deres omgangskreds, kom Baggesen til at indtage en lignende plads og dermed til at stå som sin samtids mest omtalte poet. Men hyggestemningen og de småforelskelser, han kom ud for i den hjemlige andedam var ikke nok for Baggesens natur. Han forlangte meget mere af sig selv og af sine omgivelser. Ganske vist havde han fået udgivet sit første værk, »Komiske Fortællinger« i 1785. Det er en bog, der i stil og måske ikke helt tilfældigt minder meget om Wessels vittige og lette digte. Men Baggesen ville ikke nøjes med at kopiere. Han ville levere personlige ting og udføre et selvstændigt arbejde. Derfor indså han ganske klart, at han ikke kunne leve på andres tanker. Han måtte ud omkring i verden og selv opleve tingene og derved samle nye indtryk.
Ude omkring i Europa skete der dengang mange og store ting, som han følte, han måtte tage del i. Den store, franske revolution med de svære efterdønninger havde skabt en ny tid, som ikke kunne undgå at sætte dybe spor og gøre et stort indtryk på de mere vågne.

Hos Baggesen satte det nye tanker i sving, hvilket kom til at præge hans digtning. Men det var ikke alle, der syntes om dette.
Da et af hans lyriske drama var blevet opført på Det kgl. Teater blev der, som følge af de dristige tanker, der her kom frem, rejst en storm af kritik mod ham, hvorfor han indså, at tiden nu var inde til, at han måtte væk fra den slendrian og den tornerosesøvn, som han og hans hjemlige omgangskreds var lullet ind i.
Den store selskabelighed, som han dyrkede sammen med de »fornemme og rige«, det vil sige datidens overklasse, og hvis hovedinteresse var at spise og drikke, kedede ham over al måde. Den venneskare han nu var havnet i og hvis højeste åndelige mål var diskussioner om bysladder, bagtalelser og rygtesmederi, hang ham snart langt ud af halsen.
Men ind imellem disse selskaber og de for ham så nedbrydende ophold, som han havde på de fynske og lollandske herregårde, hvor godsejerfruerne kappedes om at forkæle den fattige poet, fik han alligevel lejlighed til at læse en del af de udenlandske forfattere. Det var noget helt nyt, han her blev præsenteret for. Denne fremmedartede litteratur vakte ham af dvalen og begejstrede ham så meget, at han besluttede at rejse ud for at møde nogle af disse forfattere. Det gjorde han så grundigt, kan man sig, at hele hans liv siden hen blev en slags bestandig rejse. Ikke blot at forstå i bogstaveligste forstand som en rejse, der gik gennem mange lande. Men ligeså meget at forstå således, at det blev en slags åndelig flugt, der for hans livlige gemyts vedkommende gik gennem et udstrakt følelsesområde helt ud til fantasiens yderste eller helt uendelige vidder.
I Baggesens første digtning kan man tydeligt mærke, at han her bevæger sig indenfor den dengang herhjemme herskende, lukkede tankekreds. Denne tankeverden, der er så typisk med sit engang fastlagte mønster og sit ret afgrænsede område.
Straks efter hans første store udenlandsrejse 1789-90 kan det mærkes, at han afgjort har brudt med denne lukkede verden og i sin digtning har fået et åndeligt gennembrud. Her tænkes særligt på den bog, som han kaldte »Labyrinten«. Den hører til en af dansk litteraturs bedste rejsebøger. Det synes tydeligt, at han på den rejse, der

Jens Baggesens liv kom til at forme sig som en rastløs rejse der gik fra land til land. Når han engang imellem bosatte sig i København, så skabte han altid et kraftigt røre med sin åndsfriske og kritiske virksomhed. I løbet af kort tid satte han det litterære samfund i et voldsomt oprør, og forsvandt så igen fra den hjemlige andedam.

danner grundlag for bogen, bliver vækket op af den åndelige slendrian, han havde befundet sig i, medens han cirklede rundt i småkredsene i København. Hans letpåvirkelige sind får en kraftig indsprøjtning, da han i Tyskland, Schweiz og Frankrig kommer i nær forbindelse med de store digtere og filosoffer.

Den livlige danske forfatter faldt hurtigt til i de udenlandske intelligenskredse, hvor han kom i nær kontakt med flere af samtidens store og betydelige mænd. Således blev han uden vanskelighed en ivrig discipel og god ven med datidens store modefilosof, Kant.

Iøvrigt tilbragte Baggesen, som han selv skriver: »meget af sin Tid på denne første Udenlandsrejse til Poetiske Samtaler og uendelige, dybe filosofiske Spekulationer«. Han kom til Paris, hvor han i overmodig glæde »dansede en voldsom og ny Frihedsdans på Bastillens Ruiner«. Men hans rastløse natur lod ham trods det svage helbred, han var udstyret med, ikke i ro ret længe ad gangen. Fra Paris tog han til Schweiz, »denne vigtige Station på Vejen mellem min Fødsel og min Død«.

Når han skriver, at Schweiz var en vigtig station på hans livsvej og kom til at betyde umådeligt meget for ham, så er det helt rigtigt. Her traf han bl. a. den berømte pædagog Johann Pestalozzi og blev af ham sat ind i de nye og fremadrettede tanker og planer om opdragelse og uddannelse. Sammen studerede de iøvrigt Rousseaus skrifter, og det blev en betagende oplevelse.

Men det vigtigste for ham var nok, at han i Bern traf den yndige Sofie von Haller. Han friede omgående og skrev straks en lang række kærlighedsdigte til hende, som ret snart efter skulle blive hans hustru.

Nu var han altså gift og manglede faktisk blot også at blive hjemfaren. Det sidste gjorde han et hæderligt forsøg på, da han med sin unge smukke kone tog tilbage til Danmark og bosatte sig i København. Hans velyndere herhjemme havde sørget for, at han kunne få et så rigeligt udkommende, at han kunne leve sorgfrit og kun behøvede at interessere sig for sin digtning.

Men her havde man gjort regning uden vært, for Baggesen var efter sin udenlandsfærd ikke den mand, som kunne få tiden til at gå

med at sidde stille omkring punchebollen i sit eget eller de skrupkedelige venners hjem eller med, at gå til møder i de ideforladte klubber. Livet i København kedede ham meget hurtigt over al måde, og han opdagede snart, at han kun befandt sig vel, når han var på rejse mod et eller andet mål.

Da hans hustru samtidig ikke så godt kunne tåle klimaet og snart blev alvorlig syg, benyttede Baggesen straks denne lejlighed til at stikke af fra det hele. Til sine venner skrev han et langt brev, der mundede ud i, at han nu sandsynligvis aldrig mere ville vende tilbage til Danmark.

Det blev da også til et længere ophold i udlandet. Men ikke en formålsløs rejse, der bare gik fra sted til sted. Man kunne altid være sikker på at træffe ham snart her eller der, men altid ivrigt beskæftiget med at udvide sin ånd.

Når man læser en sådan sætning, kan den let komme til at lyde som en floksel, og det ville det også være, hvis der ikke stod realiteter bag. Men det gjorde der. Med iver opsøgte han alle de åndelige og politiske centre i Europa, som han kunne overkomme. Her sad han ikke blot som en anstændig tilhører. Med en voldsom entusiasme kastede han sig ud i diskussioner og livlige debatter, ofte mod overlegne modstandere. Dette havde til følge, at han i sin digtning selvfølgelig brød med de engang fastlagte og til dels nu overlevede normer.

Helt naturligt forsøgte han at finde frem ad nye veje og med sin moderne indstilling prøve på at skabe en ny stil. Dette lykkedes så godt, at man kan fastslå, at Baggesen med sin digtning og hele indstilling, som han meget krafttigt gav udtryk for, kom til at præge og samtidig markere det gennembrud, der skete indenfor han samtids prosa. Man kan samtidig sige, at påvirkningen fra udlandet helt havde forandret ham og hans stil.

Da hans hustru døde i Kiel, blev han igen rodløs, og man gjorde et forsøg på at få Baggesen hjem til Danmark. Som lokkemad tilbød man ham stillingen som viceprovst ved Regensen og stillede ham den mulighed i udsigt, at han kunne blive meddirektør ved Det kgl. Teater.

Men han bed ikke på krogen af den simple grund, at han med sig

selv vidste, at han aldrig mere ville kunne nøjes med at sidde hyggeligt i København og nøjes med at digte rørstrømske studenterviser eller gå tur omkring hesten på Kongens Nytorv.
Han sagde pænt tak for tilbudet og kvitterede med sit digt: »Til mit Fædreland«, hvor han i første vers siger, »at ingen steds er roserne så røde, og ingen steds er tornene så små. Og ingen steds er dunene så bløde, som de, vor barndoms uskyld hvilte på«.
Han har nok haft et meget ironisk blink i øje, da han digtede disse linier. I al fald må han have haft det, hvis han tænkte på sin fattige barndom i Korsør. Det havde ikke været nogen dans på roser, da hans fader måtte ansøge om det ikke var muligt, at han kunne få lidt højere løn. I sin ansøgning skrev han, »da jeg ikke kan leve af de mig nådigst forundte tre mark om dagen, så må jeg, hvis jeg ikke får mere i løn, ynkeligt omkomme med både kone og børn«. Af hans tolv børn døde iøvrigt de syv som ganske små. Men Baggesen har også kastet et tilgivelsens og glemslens slør over sin »kærlige« moder, da han skrev disse liner. Hun var nemlig ikke, hverken så god eller kærlig, som en moder bør være. Hør blot her.
Under en børnekoppeepidemi, som der dengang var mange af, mistede han til dels sin stemme, men hvad værre var, sygdommen med sin koppear forvandlede den lille Jens, der havde været et smukt barn til et meget hæsligt barn. Naboerne flokkede ligefrem om den lille patient for at se på det skrækkeligt fænomen, og »min moder har ikke kunnet tilgive mig min hæslighed, hun har aldrig siden kunnet se på mig uden at græde«, skriver Baggesen. Det kunne være slemt nok, men det værste var alligevel, da hun sagde til sin stakkelt koparrede søn, at han ikke blot så farlig ud, at hun væmmes ved ham, men tillige skammede sig over at han var så dum som et får. Man kan ikke sige andet, end at dette tyder på, at der i hans uskyldige barndom var masser at torne at rive sig på. Men alle disse vanskeligheder overvandt Baggesen. Hans talestemme optrænede han igen således, at den blev både meget levende og meget udtryksfuld. Hans vansirede koppear forsøgte han at skjule med salver. Desuden sørgede han for hele tiden at tale med hænderne eller på anden måde være i en stadig bevægelse, så man ikke heftede sig så meget ved

hans ansigt. Dette lykkedes ham fuldt ud, hvilket blandt andet fremgår af hans store evne til at indynde sig hos det smukke køn.
Baggesen havde altså ikke, som han skrev, haft nogen lykkelig barndom, og hans ungdomstid havde også været fyldt med vanskeligheder. Dette er måske årsagen til at den kunstform, som Baggesen skabte, ikke var en slags eftersnak, leflen eller kopieren, men helt hans egen og derfor ikke blev forstået af ret mange. Da han i 1800 rejste til Paris for at bosætte sig der, var han blevet så træt af Danmark og den litterære fims, man levede i, at han ved en stor afskedsfest, som blev afholdt til ære for ham i »Drejers Klub«, uden sorg overlod Oehlenshlæger sin danske lyre. Nu kan du slå den i stedet for mig, for jeg gider ikke mere, sagde han.
Men Bagesen kunne trods alle de vanskeligheder, han havde måttet gennemgå herhjemme, ikke rigtigt glemte sit fædreland. Han vedligeholdt kontakten så godt kan kunne og fulgte med i de begivenheder, der skete. Et sted betror han sin dagbog, at han længes hjem og gerne vil komme tilbage og deltage i digterlivet og de diskussioner, som blev ført på det hjemlige parnas.
Det gjorde han også, men han var både for sprælsk og for urolig til at kunne falde tilføje hjemme. Udlængsel og uro drev ham flere gange bort.
I årevis cirklede han rundt på kortere eller længere rejser, der altid foregik med helt uberegnelige store sving og allerhelst under stadige omskiftelser.
Trods det, at han var dansk og vel også følte sig som om han stadig var dansk, så havde han opholdt sig så meget i udlandet, at han i stedet for at være dansker nu måtte regnes for at være blevet helt international i tankegang og opfattelse.
Efter sine lange ophold i Tyskland, Schweiz og Frankrig digtede han f. eks. med lige stor lethed på dansk, tysk eller fransk. Et bevis herfor er hans to-binds store digterværk om sin Alperejse, hvor han i de skønneste vendinger på tysk beskriver den prægtige natur, han oplever på denne vandring i bjergene.
Men trods stor succes i udlandet, strålende natur og international atmosfære længtes han alligevel stadigvæk efter Danmark.

I 1806 kom Baggesen derfor tilbage til København med de bedste fortsætter og en ærlig vilje om at slå sig ned. Men det gik heller ikke denne gang så let, som han havde håbet med at falde til i de gamle folder.

Forholdet til Oehlenschlæger, som han i sin tid havde givet sin digterlyre og dermed udnævt til sin efterfølger, var kølnet ganske betydeligt. De blev som to rivaler, der bejlede til samme publikums gunst, men bare på hver sin måde.

Det klarede heller ikke på begreberne, da Baggesen forlovede sig med Oehlenschlægers søster Sofie, som han var stærkt forelsket i. Tværtimod kan man sige, så bragte dette svogerskab ikke de to digtere nærmere til hinanden.

Helt galt gik det med venskabet, da Baggesen i sig egenskab som kritiker først forsøgte at vejlede og siden på en mere håndfast måde prøvede at irettesætte Oehlenschlæger. Dette gjorde han sikkert af et ærligt sind og med god vilje. Årsagen var, at han havde lagt mærke til, at Oehlenschlægers digte med årene blev mere og mere udvandede og tilsidst så dårlige, at det næsten blev pinligt. Da Baggesen kort efter, netop på grund af denne kritik, blev indviklet i en langvarig fejde mod sin tidligere ven og svoger, varede det ikke længe, før deres venskab revnede.

At Baggesen utvivlsomt havde ret i sin kritik, det kan enhver nu så mange år efter let indse. Men det kunne man åbenbart ikke dengang. Oehlenschlæger var vor lokale verdens berømthed. Afguden, der skulle hyldes og dyrkes. Baggesen var en fremmed, og det tålte man ikke på den tid, hvor bare det, at man havde fået impulser udefra blev anset for at være noget naturstridigt eller ligefrem farligt.

Det kan derfor ikke undre, at fejden mellem de to digtere endte med et knusende nederlag for Baggesen.

Hertil skal blot noteres følgende for at bevise med hvilken indskrænket horisont, man dengang svømmede rundt i den hjemlige andedam. Denne andedam var nemlig så lille, og vandet deri så forplumret, at der i den kun var plads til de hjemlige og engang anerkendte meget nøjsomme vadefugle. Fløj der en sjælden gang

en fugl med et storslået og friskt vingefang ind over denne mudderpøl, så skræppede de lokale beboere ganske forfærdeligt op og gjorde alt, hvad der stod i deres magt for at fordrive fredsforstyrreren.
Men disse afværgeforsøg kunne trods deres ihærdighed ikke forhindre, at Baggesen gennem årene så ofte aflagde Danmark besøg, at han tilsidst fik åbnet sindet op hos de mere fremskridtsvenlige for de nye strømninger, der måtte komme indenfor dansk litteratur.
Men desværre endte hans mange og mislykkede besøg i landet med, at han blev træt og opgav kampen mod den lokale stupide overmagt. Skuffet og miskendt, syg på både sjæl og legeme forlod han sit fædreland for aldrig mere at vende tilbage.

Peter Andreas Heiberg

En af dem, som den lokale dumhed også kom til at gå ud over, var Peter Andreas Heiberg (1758–1841).
Hans fejl som digter var ikke blot den, at han var fremskritsvenlig, men mere end det, at han tillod sig i sine skrifter at rette kritik mod regeringsmagten og kongedømmet, hvilket man bestemt ikke måtte gøre dengang.
Man kan lettest præsentere ham ved at fortælle, at det var ham, der skrev den meget ironiske vise, »Min Søn, om Du vil i Verden frem, så buk«. Det var den slags viser, der tog kegler hos befolkningen, men bestemt ikke hos regeringen.
Han blev heller ikke populær i de højere kredse, da han skrev selskabssangen, der tydeligt fortæller, at »Ordener hænger man på Idioter, Stjerner og Baand man kun Adelen giver«. Sådan noget mente man ikke i 1814, man kunne skrive. Selv ikke, om landet på grund af dårlig ledelse havde spillet bankerot, og den regerende konge var beviselig sindssyg.
Heiberg kunne i alt fald ikke skrive det, uden at han blev idømt nogle forsvarlige pengebøder. For at leve og skrabe penge sammen til de mange bøder, som han efterhånden fik for sine skriverier, måtte han ernære sig som translatør og sproglærer. Dette ekstra

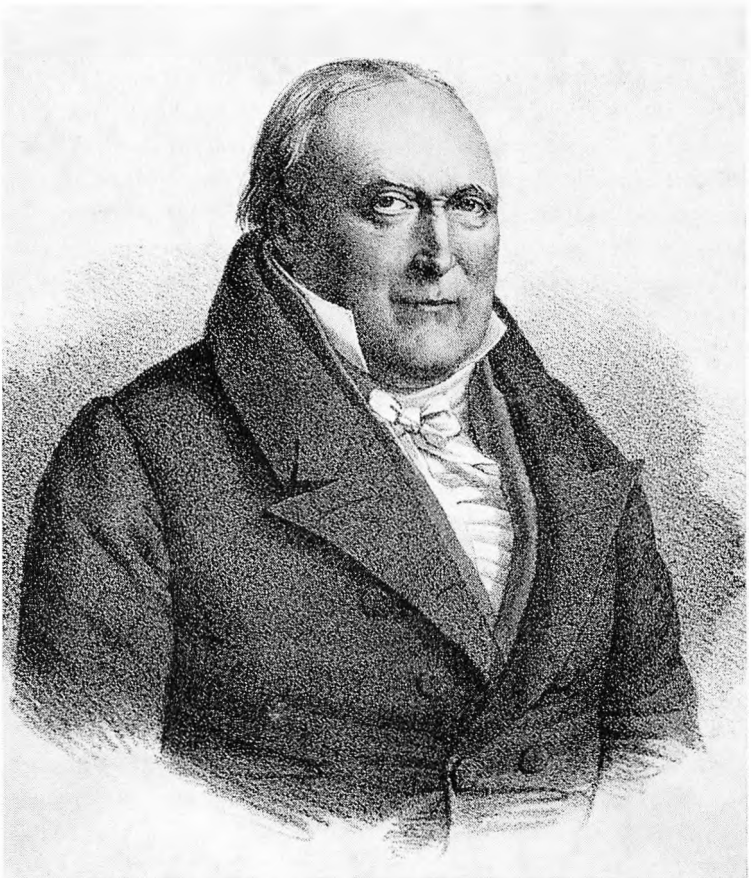

Den aggressive og højtbegavede forfatter Peter Andreas Heiberg var ikke bange for at sige sin mening eller vise sit oppositionelle sindelag. Selv om han vidste, at det ville komme til at koste ham dyrt, bevarede han sin frihedstrang, indtil han som landsforvist døde blind og tildels glemt i Paris 1841.

arbejde førte med sig, at han kun ind imellem fik tid til at skrive noget af det, der lå ham på sinde. Men det lidet, han nåede at få skrevet, vakte til gengæld betydeligt opsigt.

Således f. eks. romanen, »Rigsdalersedlens Hændelser«, der var en satirisk kritik over det offentliges misbrug af statens midler. Andet

af hans skriverier var formet som et udfald mod det åndssnobberi, der herskede, og den underkastelse, der fandt sted overfor de tyske landsofficerer og politikere, der dengang fuldstændig beherskede landet.

Da han samtidig med disse skriverier også udgav et tidsskrift, der blev kaldt, »For Sandhed«, og som indeholdt mange bitre sandheder, blev det, han skrev, snart regeringen for meget af det gode.

I en tid, hvor alle ydmygt bukkede for alle, må det også have været generende for regeringsmedlemmerne og for kongehuset gennem de tørre tal, som Heiberg fremlagde, at erfare, at den danske regering og det danske kongehus forbrugte langt flere penge end den franske nationalforsamling. Til gengæld havde man så travlt med at bruge disse penge, at man udrettede betydeligt mindre. Det må også have været en bitter pille at sluge, da Heiberg tydeligt kundgjorde, at »en Konge bare var en Mand, der var saa skikkelig, at han tog Skylden paa sig for alle de Misgreb, hans Ministre gjorde«. Når man hører dette, kan man forstå, at der ikke var langt igen, før regeringen måtte uskadeliggøre en så farlig mand.

Farlig for den umulige regering, netop fordi han talte sandhed.

I julen 1799 blev P. A. Heiberg indkaldt for retten og uden store dikkedarer og på et meget løst grundlag blev han idømt at han skulle landsforvises og dermed skilles fra kone og barn og alt, hvad han ejede.

Straks efter domsafsigelsen forlod han som en skuffet mand landet og bosatte sig i Paris.

Malthe Conrad Bruun

Men han blev ikke det eneste offer, der blev tvunget bort, fordi han ville kæmpe mod uretten. Malte Conrad Bruun (1755–1826) blev ret hurtigt hans efterfølger som modig skribent og opnåede derfor også at blive landsforvist på grund af det, han skrev. Men, han havde haft sine anelser om, hvad der forestod, så han flygtede til Sverige, hvorfra han ligesom Heiberg sidenhen tog til Paris. Her udviklede

Conrad Malthe Bruun skrev i 1794 om næringsfrihed, kommunalt selvstyre og mange andre fornuftige ting. Men et sådant brushoved, der rummede så fremskridtsvenlige tanker anså man for farlig, og kunne derfor ikke have indenfor rigets grænser. Ved en højesteretsdom blev han derfor forvist fra Danmark. Herved kom udlandet til at nyde godt af den unge mands dygtighed og mange gode ideer.

han sig ikke alene til at blive en meget dygtig journalist, men opnåede tillige anerkendelse som international videnskabsmand.
Her skal blot nævnes, at han i Frankrig ikke blot blev stifteren af Verdens første geografiske Selskab, men sidenhen udviklede et nyt

geografisk system. Et system, der var så epokegørende, at det blev grundlæggende for vor senere geografiske viden. Man havde lyst til at skrive meget mere om ham, men må indskrænke sig til at trøste sig med, at selv om navnet, Malthe Conrad Bruun måske nok er glemt i Danmark, så er det til gengæld kendt og ikke mindst anerkendt i den internationale geografiske verden. En gade i Paris er iøvrigt opkaldt efter ham.

Forfattere og videnskabsmænd af dette format og af denne støbning var der sjældent plads til eller brug for i det lille hyggelige og fredelige Danmark. De virker gerne så fredsforstyrrende og skaber uro der, hvor alt helst skal gå sin vante skæve gang. Nye tanker og nye ideer, dem var der ikke brug for dengang. Næh, de hovedretninger eller strømninger, man ville tolerere var dem, der hyldede romantikken. Nu gjaldt det for digterne om at vise, at selve livet og den verden, vi levede i, ikke var den grå og triste virkelighed, som man daglig færdedes i og kæmpede med. Men denne virkelighed forsøgte man at skjule ved at fortælle, at livet også havde en anden og smukkede side, den mere abstrakte, som man kaldte romantikken. Romantikken blev derfor med vold og magt tvunget frem, så den fik en overordentlig stor indflydelse. Det var ikke kun på de herskende kultur- og litteraturstrømninger, den gjorde sig gældende. Den greb ikke blot ind i omgangsformen, men også i tankegangen og dermed ind på hele åndslivets område. Man kan roligt fastslå, at romantikkens rosenrøde skyer så sandelig også trængte sig ind i hverdagslivet. Her foldede den sig ud med et overdrevent natursværmeri, en hysterisk dyds- og heltedyrkelse og væltede sig som enhver modesag hæmningsløst frem overalt.
I hvert eneste menneske, bortset fra de få realistiske og enketle helt normale, der ikke lod sig rive med, blomstrede der nu en voldsom længsel op efter alt, hvad der var mystisk, følelsesfuldt, overspændt eller dunkelt.
Man anlagde romantiske haver, hvor man sad i »eneboerhytter« og læste svulstige digte. Man gik romantisk klædt og førte helst en meget romantisk og fuldstændig sløret tale med hinanden. Tingene

man talte om blev omskrevet i et blomstersprog og blev aldrig sagt lige ud.
Poetisk stemningslyrik og overspændt naturbesjæling blev højeste mode, og det eneste, som man mente, der kunne bruges. Desværre bredte denne epidemi sig også ud blandt digterne.

Adam Oehlenschlæger

Nu skulle de ikke som deres forgængere af karsken bælg skrive ud fra deres sunde fornuft og indsigt. Det, der alene betød noget, var de stemninger, der sprang ud fra deres mere eller mindre overspændte følelse og fantasi. Det stof, man ville skrive om, måtte endelig ikke behandle den grå nutid. Hverdagen og hverdagslivet var tabu og uden interesse. I stedet for satte man stor pris på at sværme omkring vores dunkle fortid og allerhelst så langt tilbage som til middelalderen eller oldtiden, hvor man kunne finde de helte- og heltegerninger, som nutiden var blevet så fattig på. Denne flugt fra hverdagen blev snart et speciale, som Adam Oehlenschlæger (1779–1850) formåede at dyrke på en mesterlig måde.
Efter en tid at have forsøgt sig som handelsmand, student og skuespiller og flere andre ting, skulle det snart vise sig, at han også kunne digte.
»Manden med de skjulte Talenter«, var i den titel, som hans venner, bl. a. de senere så berømte brødrene Ørsted, gerne og ikke uden grund benævnede ham med. Og det blev en titel, som Oehlenschlæger beholdt også da han var slået igennem som digter.
Typisk er en hændelse, som her skal fremhæves, og som skete, medens Oehlenschlæger endnu var skuespiller. Denne lille episode indtraf, da den tanke, at han engang ville komme til at give sig af med at skrive end ikke havde strejfet ham.
En aften var han indbudt sammen med mange berømte mennesker til et stort gilde hos H. C. Ørsted. Anledningen til gildet var, at Ørsted netop havde taget sin doktorgrad, og dette skulle nu fejres. Efter middagen sad man i en tilstødende salon og nød kaffen, da

talen her faldt på, hvor ringe det stod til med den danske digterkunst. Nu efter, at Ewald og Wessel var døde, var den helt sygnet hen, mente man. Ja, den var sunket så dybt, som den kan komme, blev der fastslået. Vi manglede i høj grad talenter hertil lands, der igen kunne rejse dansk digtning på fode, blev der sagt.

Oehlenschlæger, der som den unge ubekendte mand havde siddet stille og nærmest skjult i en krog, havde længe hørt på denne diskussion. Men nu rejste han sig pludselig op. Med målbevidste skridt gik han hen til bordet, der stod midt i stuen, knaldede hånden med et vældigt slag ned i bordfladen og råbte med en tordenrøs: »Nu skal jeg Fanden gale mig nok påtage mig at rejse den Digterkunst igen«. Med flammende øjne så han sig udfordrende omkring. Han var klar til kamp. Men ingen af de forsamlede følte hverken trang eller lyst til at sige den unge målbevidste mand imod.

Straks efter denne aften afsluttede Oehlenschlæger sin ikke særlig rosværdige teaterkarriere og gik med fuld kraft løs på digterbanen. Han startede med at besvare Universitetets prisopgave om den gamle nordiske mytologi. Det gjorde han på den pæne, borgerlige og lidt halvkedelige måde, som man dengang besvarede den slags opgaver på. Det er mærkeligt at lægge mærke til, at hans fremtidige digtning som regel uanset, hvad han kom til at skrive om, i høj grad kom til at dreje sig om dette emne. Han blev her i begyndelsen ligesom sat ind på et spor, som han siden havde meget svært ved at vige bort fra. Men før han kom så vidt, skete der noget andet, der fik lige så stor betydning for den vordende digter. Det var hans møde med den dansk-norsk-tyske romantiker Henrik Steffens i 1802. Dette møde blev ikke mindre end den impuls, der skabte en vækkelse af den søvnige dvaletilstand, som det litterære liv i Danmark hidtil havde været lullet ind i.

Henrik Steffens var en mand af format. Han tromlede Oehlenschlæger fuldstændig flad med sine mange udredninger og lange natlige foredrag, og Oehlenschlæger, der aldrig havde været ude for et så åndeligt stormvejr, hørte bare ganske målløs efter. Temaet, man diskuterede, var den tyske og særlig Goethes nyhumanistiske og meget romantisk digtning. Dette var noget helt nyt for den vor-

dende digter, og Oehlenschlæger, der ikke var særlig godt bevandret i den klassiske litteratur, sprang lige på hovedet ud i de nye og moderne ideer, som Steffens rullede frem med.
Påvirkningen fra Steffens og dermed fra udlandet fortalte ham tydeligt, at nu skulle og burde der komme en kursændring. Nu gjaldt det ikke længere kun om at fremstille det skønne, smukke og ønskværdige. Livets ubehagelige sider, dem der fortalte om smerte, ulykker og laster burde også stilles til skue for læserne. Hvis man i sin digtning kun talte om det rene og ophøjede, og ikke tog skyggesiderne med, så fik det rene, klare lys jo ingen kontrast og derfor heller ikke nogen baggrund som det virker flatterende på.
Altså burde fremtidens digtning blive en blanding af begge dele. Det var efter et sådant natligt foredrag, at Oehlenschlæger gik hjem og skrev sit digt om »Guldhornene«.
Guldhornene og deres tragiske skæbne, d. v. s. tyveriet, skammen og skændslen havde nok været noget, som man havde talt om i krogene, men det var bestemt ikke et emne, som man mente kunne behandles litterært. Altså ikke før Oehlenschlæger tog fat på problemet og skrev sit mesterværk.
Man kan uden overdrivelse sige, at netop på grund af den indstilling, som Steffens gav ham, kom Oehlensschlægers første digtning eller rettere hans ungdomsværker til at stå i et ganske særligt og meget kraftigt lys.
Efter påvirkningen fra Steffens kan man forstå, at Oehlenschlæger havde på fornemmelsen, at han nu kun havde et mål, og det var hurtigst muligt at komme væk fra den hjemlige andedam og ud at samle nye indtryk på en rejse til det store udland.
At denne rejse gav resultat, kan man se af den kendsgerning, at Oehlenschlægers digterbane beskrev en opadgående kurve, der steg meget stærkt efter hans store udenlandsrejse i 1805–09. På denne rejse, der blandt andet gik til Tyskland, Schweiz og Frankrig, oplevede han en masse og kom i meget nær kontakt med flere fremtrædende personligheder af internationalt format.
Hans første opholdssted på denne rejse blev i Halle, hvor nu Steffens havde nedsat sig som professor ved Universitetet.

På dette tidspunkt havde Oehlenschlæger skrevet »Sovedrikken«, »Freias Alter«, »Thors Rejse« og flere andre ting, til dels under Steffens indflydelse.

I breve til hjemmet fortæller Oehlenschlæger om de mange herlige timer, de tilbragte sammen. Man diskuterede kunst og litteratur i lystige drikkelag, hvor Steffens kone, den skønne og meget inspirerende Nanna Reichardt optrådte som en livlig værtinde.

Et sådant drikkelag må endelig ikke forveksles med et sanseløst drikkegilde. Det skal mere henregnes til en slags Bachusfest, hvor vinen og viddet sprudlede om kap i en munter og utvungen overgiven stemning.

På dette tidspunkt var Oehlenschlæger ved at blive en international berømt digter, og man kan uden overdrivelse sige, at Oehlenschlægers digterbane på dette tidspunkt stadig steg i en jævnt opadstigende bane. Denne kurve steg særligt stærkt opad, detop da han vendte hjem fra sin første store udenlandsrejse.

Man kan ikke lade være at gøre det tankeeksperiment, at hvis han nogle år efter han var kommet hjem, var ophørt med at digte, så ville han i dag have stået omgivet af en nimbus, som andre danske forfattere ville have haft svært ved at overstråle.

Men således skulle det ikke gå. Han mente selv, og med nogen ret, at samværet med de udenlandske kunstnere og opholdene på de store steder havde givet ham ikke blot et større indhold og derved gjort ham mere frugtbar, men også givet ham en inspiration, der ville vare livet ud. Alle hans venner – og måske også han selv – følte det i alt fald sådan.

Det var således med et frisk mod, han vendte »fornyet og modnet på alle områder« hjem fra denne rejse.

Det første, han gjorde efter at han var kommet hjem, var at blive gift med Christiane Heger. Dernæst gik han meget produktivt i gang med at behandle det stof, han havde liggende, efter de anvisninger og impulser han havde modtaget på sin rejse, og som resulterede i hans klassiske ungdomsdigtning, der i dag hører med til vor nationallitteratur.

Men nu var han berømt, og det skulle desværre også udnyttes på

den ene og den anden måde. Både af ham selv og af mange andre. Det er i denne forbindelse værd at huske på at samme Oehlenschlæger engang meget tankevækkende har udtalt, at »han aldrig selv havde tænkt på at blive digter. Det højeste, han kunne strække sig til var at betragte digterkunsten som en biting til sit øvrige liv«. Men andre var af en anden mening, og derfor blev han i stedet for udnævnt til professor i æstetik ved Københavns Universitet.

Samtidig med denne udnævnelse og den øvrige virak, sker der det mærkelige, at den opadstigende kurve, som jeg skrev om før, og som så tydeligt havde angivet hans hidtil succesfuldte digterbane, nu pludselig gik i stå. I stedet for at stige opad, kravlede den nu en tid lang, meget møjsommeligt og ganske jævnt lige ud, indtil den efterhånden fik en klar tendens til at falde længere og længere nedad for tilsidst at ramle ned mod bunden.

Nu fulgte der en tid, hvor der fra hans skrivebord dukkede en lang række af de mest tyndbenede lyst- og skuespil frem i dagens lys. Det blev til en slags indholdsløs masseproduktion af nu heldigvis glemte digte og håbløse teaterstykker. Disse stykker blev som regel kun opført en enkel aften på teatret. Så blev de revet af plakaten og forsvandt for stedse ud i det store mørke.

Intet under, at kritikerne, og frem for alt hans ven Baggesen, en skønne dag mente, at nu kunne det være nok med denne trommesalsproduktion og derfor satte ind med den fuldt ud berettigede kritik, som er kort berørt under afsnittet og Baggesen.

Her skal blot tilføjes, at denne kritik ikke kun førte til den berømte fejde, som varede i flere år, men også blev den indirekte årsag til Oehlenschlægers næste udenlandsrejse.

Men lad os nu tage pennefejden først. I den påviste Baggesen, at Oehlenschlæger ikke blot var gået digterisk meget tilbage, men han klarlagde også, at han nu forsynede sig groft mod det sprog, som han før havde været en mester i at behandle.

En sådan påstand blev ganske naturligt mødt med en lang række kraftigt protesterende pjecer og injurerende indlæg i dagblade og tidsskrifter. Som ventet blev disse igen mødt af en endnu kraftigere strøm af andre protesterende pjecer og endnu grovere indlæg. Det

blev til et sandt bombardement af grovkornede beskyldninger, af afgreb og modangreb, der nødvendigvis måtte sætte sindene i voldsom bevægelse.
Bidsk hån og ondartede påstande florerede i årevis i dagspressen og i flyveblade. Alle de mere eller mindre begavede skribenter, som der dengang var en overflod af, stod ligefrem i kø for at få dyppet gåsepennen i blækhuset, så de rigtigt kunne komme til at sværte hinanden til.
Luften i det småborgerlige København, hvor Oehlenschlæger hidtil som en sart mimose havde kunnet leve i et fredeligt liv, blev nu pludselig et stormcenter, hvor misundelige kandestøbere sendte farlige lyn og giftige storme i kraftige byger mod den stakkels digterkonge og hans vennekreds.
Årsagen til denne opstand var imidlertid ikke blot Oehlenschlægers mindre heldige skriverier. Det var bare den dråbe, der fik det overfyldte bæger til at flyde over.
For årsagen til den kraftige meningsudveksling bundede meget dybere. Det var, som så ofte før, ideologiernes kamp. De forskellige meningers og synspunkter oprør med det etablerede og det hidtil bestående. Det var udviklingen og modstanden mod udviklingen, sagen drejede sig om. En slags ungdomsoprør eller provotilstand om man vil.
Dette kan måske bedst forklares ved at kaste et blik ud over de forhold, der på den tid herskede her i landet og ude omkring i Europa. Ude omkring havde der været revolutioner og andre store omvæltninger. Der havde været krige, hvor næsten alle lande havde været indblandet. Krige, der havde vendt op og ned på mange forhold.
Teknikken og videnskaben var samtidig blomstret op, og dette gav igen folk af alle samfundsklasser meget større muligheder, mere frihed og bedre leveforhold end de nogensinde før havde haft. Gennem de friere forfatninger der også blev gennemført fik folk en kraftig tro på, at man nu stod overfor et afgørende vendepunkt, der uvægerligt ville medføre forbedrede tilstande for alle folkeslag og alle klasser.

Men det var mest ude omkring, at disse ting var sket. Herhjemme var udviklingen forløbet helt anderledes. Her kunne man ikke tale om en udvikling, men tværtimod om en stagnation, der mindede om tilbagegang. Danmark var derfor på samme tid ikke blot et mærkeligt stillestående land, men kunne desværre samtidig notere en lang række af nederlag. Her skal blot nævnes tabet af flåden og dermed den maritime handels tilbagegang. Hovedstaden var nedbrændt og bombarderet et par gange i løbet af 12 år.

Landbrug og den kunstige industri, som vi i forvejen ikke havde haft ret meget forstand på at drive, sygnede nu hen og svandt ind til næsten ingenting.

I en sådan nedgangstid havde man i landet hårdt brug for noget, som kunne bortlede befolkningens opmærksomhed fra alt det sørgelige, der skete, og på en eller anden måde vende tankerne hen imod noget mere glædeligt.

De romerske herskere havde engang indset, at de måtte give folket brød, hvis de ikke skulle gøre oprør. Det kunne vi i Danmark ikke så godt give, for landet var nemlig gået fallit og manglede blandt andet i høj grad brødkorn. Men i stedet for brød kunne man jo give folket skuespil, der kunne more, eller rørstrømske digte, som de kunne fortabe sig i og derved glemme at beskæftige sig med de fortvivlede statssager.

Hertil havde man meget belejligt Oehlenschlæger. Hans heltedigtning var et fund for landets fortvivlede regenter. Han skrev digte i massevis, som folk slugte frisk fra fad. Men man kan nu ikke spise folk af med skuespil og digtsamlinger i en uendelighed. Der må være en grænse for alt, og derfor også for den slags geniale påhit.

Forholdene var simpelt hen således, at da Frederik VI i 1814 havde klovnet tilstrækkeligt rundt som diplomat, og som paradegeneral havde vundet utallige manøvreslag på Nørre Fælled, men til gengæld tabt på alle andre fronter, så var vi i Danmark blevet mere end fattige. Vi havde ikke længere råd til noget som helst og heller ikke at holde os berømtheder, som kunne holde det store sultne publikum hen med skønne ord og indholdsløs snak.

Dette ramte selvfølgelig i første omgang digterne, og der følte pro-

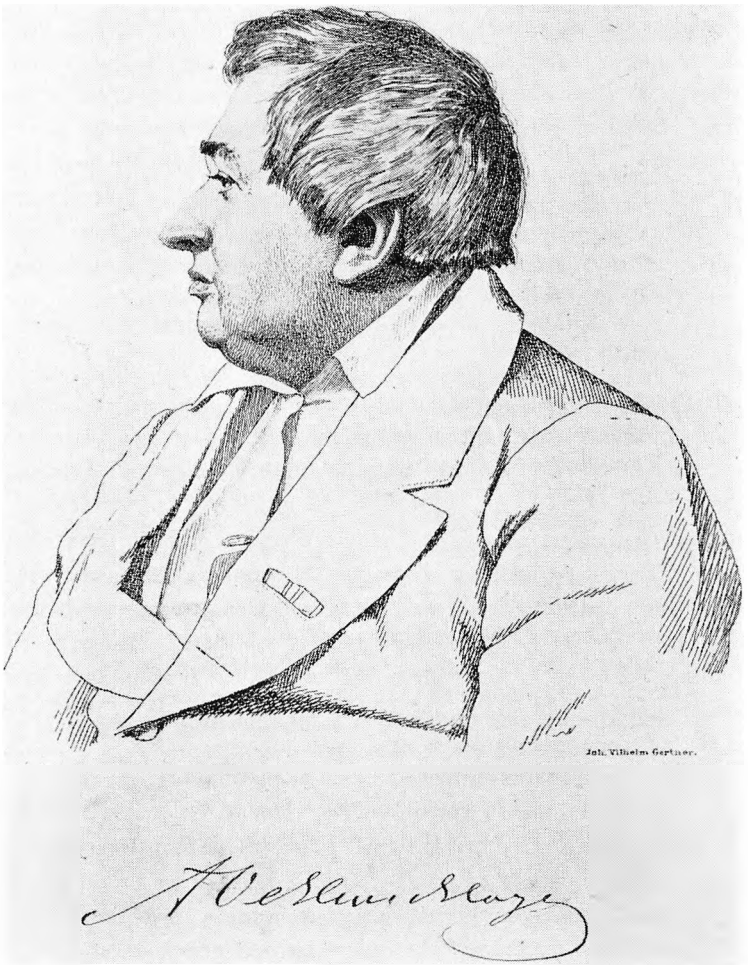

Oehlenschlæger har ganske kritikløst skrevet et utal af digte og skuespil. Godt og mindre godt og det helt forfærdelige har flydt som en stadig strøm fra hans flittige digterpen. Men før man drukner i den voldsomme strøm af digterværker må man ikke glemme, at han var manden der stemte vort sprog i en ny og frisk tonart. Han åbnede samtidig op for en fyldigere klang og bedre rytme og opdrog i høj grad sine læsere til at bruge deres meddigtende fantasi.

fessor Oehlenschlæger, der havde været den store komet på det dansk-norske parnas, at hans lysstyrke var ved at dale i betænkelig grad. Han kunne tydeligt mærke, at han var ved at miste noget af sin hidtidige stråleglans. Det var ved at blive gråvejr og koldt oppe på tinderne. Begejstringen og hyldesten, som i mange, mange år ganske kritikløst havde bølget op omkring ham, blev nu mere og mere bleg og sparsom. Til gengæld tog tvivlen om hans værdi som international berømthed til i styrke. Og ikke nok med det. Ligesom hele landet i disse år havde svære økonomiske vanskeligheder at slås med, mærkede Oehlenschlæger, at samtidig med, at successen blegnede, forsvandt også skillingerne i hans slunkne pengekasse.

Men midt i alle trængslerne blev der tændt et lys i mørket. Som en befrielse, der for en stund kunne redde ham ud af alle vanskeligheder fik han i 1816 rent tilfældigt et tilbud om at ledsage en ung adelsmand, baron Bertouch på en længere rejse til Tyskland, Frankrig og Østrig.

Af tidligere erfaringer vidste Oehlenschlæger, hvad en rejse i udlandet kunne føre med sig. Ikke blot de skønne og uventede oplevelser med den berigelse, som disse giver. Hans værker var oversat til mange sprog, og hans skuespil blev opført på mange udenlandske scener, så Oehlenschlæger vidste nok, at han muligvis kom ud på en slags hyldestrejse, og den agtede han at nyde i fulde drag. Så derfor modtog han tilbudet med kyshånd.

Det første sted, hvor de to rejsende tog ophold, var i Paris, hvor luften føltes frisk og fri for misundelse. Her blev de i tre måneder, og Oehlenschlæger fik her lejlighed til at fuldende »Hroars Saga«. I Paris, som Oehlenschlæger i »En Reise fortalt i Breve til mit Hjem« kalder for Europas og de to sidste århundredes mest interessante sted, havde han en masse store oplevelser. Til gengæld var det lidt sløjt med hyldesten, som han havde forventet så sikkert i denne by, den udeblev totalt.

Et sted i sin rejsebeskrivelse skriver han, at han en aften stod ensom og så op mod den mørke himmel. Pludselig blussede der et vældigt lys kraftigt op, det bevægede sig henover himmelen og forsvandt straks efter igen. Det var en komet. Han havde aldrig set noget

lignende før. Pariserne, der gik tur på gaden, undrede sig lidt, da de så lysskæret, men iøvrigt fortsatte de straks efter med deres aftenpromenade, som om intet var sket. Oehlenschlæger stod derimod længe efter stille og tænkte over dette særsyn. Det forekom ham så underligt at se, hvor lidt interesse denne lysende komet havde vakt blandt pariserne. Og han tilføjer i sine rejsebeskrivelser, »at de rolige og meget imponerende himmellegemer, stjernerne og kometerne til gengæld med en tindrende foragt så ned over Paris og de nyeste parisermoder«.

Tænkte han mon ved disse betragtninger lidt over sit eget tidligere strålende liv og den måde, det senere havde formet sig på?

Det ved vi ikke noget om. Derimod ved vi, at fra Paris rejste de to videre over München til Wien.

Her var der til gengæld en virkelig stor komet, der lagde mærke til Oehlenschlæger. Men ak, – i Wien havde Oehleschlæger pludselig fået mægtigt travlt. Han blev hyldet og var så optaget af den virak han forårsagede, at han i trængslen af de mange mindre fiksstjerner der svævede omkring ham, desværre slet ikke fik øje på denne komet. Og det var en skam.

Til hans undskyldning skal siges, at i romantikkens tidsperiode var wienerne ikke ukendte med Oehlenschlægers arbejder. »Axel og Valborg« var i 1814 blevet spillet på »Kärnthnerteatret« og i 1815 havde »Hakon Jarl« i lang tid gået for fulde huse på »Teater an der Wien«.

Det var derfor ikke underligt, at den danske digters ry lang tid i forvejen var kommet til den østrigske hovedstad, hvor han derfor blev modtaget og feteret i de bedste kredse.

Et utal af indbydelser væltede ind til den nordiske digterkonge. Man tiggede og bad ham om at komme og kaste glans over selskaberne hos fyrsterne, Metternich, Esterhazierne og Lichtenstein. Kronprinsen af Bayern, Fyrst Oleslachi, og mange grever og baroner stod ligefrem i kø for at få lov til at hilse på den berømte digter. Og Oehlenschlæger, der tidligere hjemmefra var vant til at spille rollen som den feterede digter, nød hyldesten i fulde drag.

Intet under, at Oehlenschlæger opfattede Wien som et slags paradis.

Men det kunne dog også ske, at man i dette paradis kom ud for mindre behagelige ting. I Prateren sad Oehlenschlæger og spiste en portion is, medens han talte med en af sine rige venner. »Da jeg først, efter flere Gange i Tanker, at have stukket Skeen i Munden opdagede, at der var besat med en Klump Spanskgrønt. Da blev jeg saa opbragt, at jeg kastede Skeen hen i Hovedet paa Opvarteren, der bare stod og fandt sig i alt, taalmodigt som et Faar«.

Sådan kunne Oehlenschlæger, der var lidt af en kolerisk frikadelle, altså også opføre sig, når han ikke var til fest i de store huse. Men der var en anden ting, der generede ham endnu mere end lidt spanskgrønt på en ske. Det var, at han ved flere af selskaberne blev generet af en yderst påtrængende herre. Alle trængtes selvfølgelig omkring Oehlenschlæger, han var jo berømtheden, så det var han vant til. Men der var en lidt underlig mand, han var iøvrigt, fortalte han selv, musiker, der trængte sig særlig meget på, og som gerne ville tale med Oehlenschlæger. Men denne fremmede interesserede ikke rigtigt Oehlenschlæger. For det første var han temmelig derangeret i tøjet, det var plettet og uordentligt. »Han var altid meget rød i Hovedet. Haaret uordentligt og saa virkede han temmelig stærk i alt udvortes. Og saa var han oven i Købet døv«, skriver Oehlenschlæger i sin dagbog.

Ved et af de mange selskaber havde han hørt nogle af denne døve musikers kompositioner blive udført. Det lød meget godt, som det var udsat for to klaverer, en violoncel og en violin.

Men det ulyksalige var, at nu var denne døve komponist kommet på den tanke, at Oehlenschlæger skulle digte en tekst til ham, som han skulle bruge til et syngespil eller en opera, som han ville komponere. Han ville gerne prøve kræfter på et nyt og fremmed emne, sagde han i en af deres samtaler. At sidde uforpligtigt i al gemytlighed og snakke lidt med ham, det ville Oehlenschlæger gerne. Men så heller ikke mere. Her trak Oehlenschlæger bestemt grænsen, »at skulle digte ham en syngespil, det følte jeg mig ikke oplagt til«, skriver han i et brev hjem.

Men må man sige, at det var virkelig en skam, at Oehlenschlæger ikke følte sig oplagt til det. For den døve lidt tarvelig klædte kom-

ponist, der i forvejen havde skrevet en opera var ingen anden end selveste Ludvig von Beethoven. Det var den blændende komet, der gled lysene omkring mellem alle de andre mindre betydningsfulde figurer, men som Oehlenschlæger blot ikke, forblændet af medaljernes og juvelernes glans, kunne få øje på.

Havde han dengang haft sans for at modtage Beethovens meget alvorligt mente og meget generøse tilbud, så havde Oehlenschlæger i dag ikke måtte nøjes med kun at være »verdensberømt« over det meste af Skandinavien. Så havde han sikkert opnået at blive rigtig berømt sammen med Beethovens værk og det ikke kun lokalt, men ud over hele jorden.

Om Beethoven skrev Oehlenschlæger iøvrigt hjem til sine kone, »han er meget døv, den stakkels Mand, måske er han nok et Geni, men han er mere egnet for Instrumental- end for Teatermusik, for Beethoven er nærmest en Musikalsk Jean Paul. Han svæver frit og Drømmende omkring og kan ikke bindes til nogen anden Indskrænkning en den, som Harmoniens Fordringer pålægger ham«.

»Men det værste er nu alligevel«, skriver Oehlenschlæger videre, »at Beethoven mener, at Musikken ikke behøver Poesiens Understøttelse. Men det er forkert, for hverken Musik, Billedhuggerkunst eller Maleri kan undvære Poesiens Hjælp«, og han slutter, »at alle andre Kunster, saa skønne de end ere, ere de dog umælende og trænge derfor til Poesiens Hjælp, som Talsmand og Tolk i sidste Instands for Tankens Domstol«.

Sådan var altså Oehlenschlægers mening om musik, han fandt, at den som kunst betragtet kom i anden række. Og dermed mente han også, at Beethoven var en kunstner af underordnet betydning.

Den næste dag eller få dage efter hans sidste møde med Beethoven skriver Oehlenschlæger igen hjem til sin kone, og fortæller at han længes hjem, »naar jeg betænker, at jeg endnu skal vente næsten to Maaneder, inden jeg seer dig og mine Børn, saa maa jeg sørge«.

Vi andre må også sørge. Men det er over, at Oehlenschlæger ikke greb den vældige chance, han fik til i de to måneder, han endnu havde tilbage i Wien til at skrive en opera med selve Beethoven som komponist – og chancen for at dette samarbejde kunne komme igang,

afhang desværre udelukkende af den vrangvillige Oehlenschlæger.
For gennem Goethe havde Beethoven ikke blot hørt om, men også fået Oehlenschlæger anbefalet som en meget habil tekstforfatter. Under en af deres samtaler havde Beethoven selv foreslået Oehlenschlæger, at man til deres eventuelle fælles opera faktisk kunne bruge hele Aladdin-motivet og det tema, som Oehlenschlæger tidligere der havde behandlet så mesterligt. Aladdinmotivet var Beethoven bekendt med i alle enkeltheder.
Yderligere ved man, at Beethoven meget gerne ville give sig i kast med et fremmedartet motiv for derigennem at vise, hvor meget han kunne få ud af dette.
Det var derfor Beethoven med så stor energi på sin lidt kejtede måde ikke blot opsøgte Oehlenschlæger, men hver gang lejlighed bød sig ved deres tilfældige møder, var ude efter ham for at foreslå et samarbejde.
For nu ikke at stille Oehlenschlæger og hans vægring i et helt forkert lys skal det retfærdigvis tilføjes, at Beethoven med et mildt ord var en lidt ejendommelig person. Han var ikke manden, der umiddelbart gjorde et tiltalende indtryk. Tværtimod, så virkede han ret ejendommelig og ofte meget afstikkende og ganske særligt, når han var blandt de fine mennesker i de fine saloner.
Han var for det første fattig og levede meget spartansk for de penge, han tjente ved at give undervisning, eller som han modtog som gave fra adelige mæcener.
Selv om han i mange år havde stået på sit kunstneriske højdepunkt, så bevægede han sig næsten udelukkende på livets skyggeside, og det kunne ikke undgå at præge ham. Hans tøj var uordentligt og plettet. Den høresvækkelse, der skulle ende med total døvhed, var bestemt heller ikke befordrende, når man ville føre en samtale med ham. Hertil kom, at modgang i livet havde udviklet en bitterhed hos ham, som han rigeligt lod komme til orde de enkelte gange, han vovede sig udenfor sin spartanske bolig. I selskab med andre virkede han derfor gerne menneskesky, uchamerende, sarkastisk og afvisende.
Når man så på den anden side kender Oehlenschlægers absolut manglende interesse for musik, kan man forstå, at de to i alt fald ikke

havde ret meget at snakke om, hvad musik og opera angik. Tillige tvivlede Oehlenschlæger på Beethovens talent. Det gjorde han i særdeleshed efter, at han under hånden havde fået at vide, at operaen »Fidelio«, som Beethoven havde komponeret i 1805, havde voldt sin komponist en del kvaler at få fuldendt. Han udlagde det som et svaghedstegn, at den var blevet omarbejdet i 1806, og at Beethoven dengang måtte skrive tre-fire forskellige ouverturer, før han selv fandt den, der kunne stille ham tilfreds med sit arbejde.

Er der noget at sige til, at forfatteren til den fastslåede succes, »Aladdin«, til vor nationalsang om det yndige land og mange andre ting, overfor den lidt derangerede Beethoven måtte føle sig som den store, som lykkebarnet, der med rette kunne kalde sig den store digterkonge.

Han mente i sin lidt bornerte naivitet, at han var geniet, der med huldsalig og påtaget værdighed fuldt berettiget kunne lade sig hylde. Og når han skulle og burde dette, så havde man ikke tid eller lyst til at beskæftige sig med mere eller mindre utvivlsomme musikeres forblommede forslag.

Måske er der ikke noget at sige til, at Oehlenschlæger gik rundt med en sådan indstilling. Overalt, og særlig hjemme, var han blevet hyldet så stærkt, at det skulle gøre selv den mest stålsatte og nøgtern karakter forrykt. Man behøver blot at tænke på den virak, man blæste op omkring ham, da han i Lund blev kronet af Tegnérs som Nordens digterkonge.

Det er sådan noget, der let kan virke forvirrende på ubefæstede sjæle og være med til at sløre de klare begreber, selv hos en meget fornuftig mand.

Måske skal her lige tilføjes, at Oehlenschlæger aldeles ikke var modstander af at skrive operatekster. Han havde bare en mærkelig opfattelse af, hvordan en sådan opgave burde gribes an.

I 1826 besluttede han således at ville foretage en slags redningsaktion for Mozart's lille charmerende opera »Cosi fan tutte«.

Musikken i dette mesterværk er vidunderlig, men teksten er forrykt, mente Oehlenschlæger. Og så gik han i gang med at skrive en ny tekst. Og det gjorde han så grundig, at han i flere tilfælde byttede om

på sangenes rækkefølge, indlagde hist og her nogle strofer af andre komponister eller var så optaget af de ord han skabte, at han helt glemte at tage hensyn til musikkens karakter og taktslag.
Teksten, og særlig den tekst jeg skriver, er det væsentlige, mente han. Musikken, som kun skal bære teksten, kommer derfor først i anden række.
Men det mente publikum ikke. Efter kun fire opførelser blev den amputerede opera taget af plakaten og siden henlagt for bestandig.

Den nye tid

Det ry og til dels klassiske præg af en dansk guldalder, som Rask og Ørsted indenfor videnskaben, Thorvaldsen indenfor billedhuggerkunsten og Oehlenschlæger indenfor digtningen i de år havde formået at fremkalde, kom til at virke som en kraftig spore, da vi i de nærmest følgende år skulle forsøge at genopvække det hensovende åndsliv og den slunkne nationale følelse.
Ud over Europa gik der i de år en opvågnen og en rejsning, som der fløj mange gnister af. I 1830 brød der en revolution ud i Paris, der bragte mange uroligheder, men også mange nye ideer med sig. Det var uroligheder og ideer, der bredte sig med en uimodståelig kraft til andre lande.
Årsagen til disse nye tilstande var den ganske naturlige, at befolkningen med stadig stigende styrke nu krævede at få del i landenes regering.
Her i Danmark forlangte menigmand, at han nu også skulle have noget at sige ved landets styrelse. Det ordnede Frederik VI meget fikst, da han oprettede Stænderforsamlingen. Borgerne fik en slags selvbestemmelsesret, hvortil man havde indrettet det så viseligt, at kun de, der i forvejen sad ved roret og altså bestemte farten, fik adgang. Frederik VI, der var landsfaderen, mente, at han hermed havde strakt sig så langt, som han kunne. Ja, egentlig meget længere end han burde, for han kunne nu engang ikke lide, at nogen ville blande sig i de sager, som han og hans ministre afgjorde.

Vi alene vide, sagde han ofte, og det mente han. »Jeg alene kan bedømme, hvad der er til folkets og statens sande gavn«, udtalte han med megen myndighed ved åbningen af Stænderforsamlingen i Roskilde.

En sådan programerklæring kan måske nok være slem at sluge for den arme og helt umyndiggjorte menigmand, men så ved man i alt fald, hvordan sagerne står.

Men det værste for landet var nok ikke disse enevældige kongeord, men mere det at vi gennem de sidste mange år havde haft så travlt med at bortforklare, hvorfor det gik så skævt for det lille Danmark, at vi helt havde glemt at tænke selvstændigt og handle fornuftigt.

I vor sædvanlige slendrian og optagethed af vort småborgerlige hverdagskævl havde vi slet ikke lagt mærke til, at der var sket mange og store ting ude omkring i verden.

I vore tanker og vort sind var vi blevet herhjemme i vort kolde nord, hvor vi i kakkelovnskrogen havde siddet bag de nedrullede gardiner og spillet gnavpot eller rost hinanden og derfor helt glemt, at verden rundt omkring os ikke stod stille, men gik videre frem med raske stormskridt.

Sådan var tilstanden faktisk blevet efter statsbankerotten. Men sådan kunne det nu ikke blive ved med at gå.

Den genfødsel eller de nye strømninger, som måtte komme, de lå latente og ventede blot på en lejlighed til at springe frem. Indenfor dansk digtning var denne nyskabelse også på vej, men der måtte nye impulser og nye indtryk til, før det nye kunne bryde ud i dagens lys.

Det skete på den måde, at ligesom håndværkerne igennem flere år for at dygtiggøre sig indenfor deres fag, havde måttet rejse ud som navere på valsen, for at se og lære nyt. Så valgte mange danske digtere ligeledes at rejse udenlands for derude i det fremmede at oplevede og modtage ny inspiration og friske impulser.

Det var mere disse mere vågne og fremskridtsvenlige digtere end politikere, der vækkede folket op til at indse, at der måtte være noget galt med deres samtidis livsopfattelse. Gennem deres skrifter formå-

ede de at sætte store grupper af borgere i gang med en selvstændig tænkning og gav dem derved en ændret indstilling til mange spørgsmål.
Navnene på digterne, der rejste ud og vendte berigede hjem, er så mange, at vi her må nøjes med at nævne nogle ganske enkelte, og man kan næsten sige desværre også temmelig tilfældige.

Johan Ludvig Heiberg

En af dem, der således rejste ud, var Johan Ludvig Heiberg (1791–1860). Han var søn af den landsforviste P. A. Heiberg, der havde skrevet, »at Ordener hænger man på Idioter, Stjerner og Baand man kun Adelen giver«. Fortsættelsen af disse linier lyder: »Dog har man Hjerne, kan man jo gierne undvære baade Orden og Stjerne«.
Det var hårde ord, som han ikke blot havde skrevet, men også tydeligt bevist, at han ville efterleve.
Derfor sad han nu i fattig landflygtighed i Paris uden stribevis af bånd med kors og stjerner på og længtes efter sin søn. Sønnen, Johan Ludvig, der i mellemtiden var blevet stor, længtes også efter ham. Nu må man imidlertid ikke tro at Peteer Andreas kun havde siddet og længtes med hænderne i skødet. I Paris var han foruden mange andre ting også blevet talsmand for to af tidens mest iøjnefaldende bevægelser.
Den ene af de ting, der optog ham stærkt, var gennem skrifter at stræbe efter en række friere og mere åbne former for statsstyrelse.
Det andet, som også havde hans bevågenhed, var at oprejse en europæisk modstand mod den allerede dengang dominerende nationale tyskhed, som han kunne se indeholdt mange og store farer. Tyskerne, der allerede dengang gerne ville beherske Mellemeuropa, var ved at udvikle sig til en slags eksperter, der lynhurtigt opfandt ny politiske, økonomiske eller filosofiske systemer. Bagtanken var, at de så senere på baggrund af disse systemer ville oprette alliancer med andre lande. Disse alliancer som tyskerne selvfølgelig

»Taler nogen ilde om Kongen haver han forbrudt Ære og Gods«. Heiberg havde med rette talt ilde om kongen, men da han intet ejede og man ikke tillagde ham megen ære, så måtte man straffe ham på anden måde. I en fart lavede man en hastværkslov der den 24. dec. 1799 afsagde en hastværksdom som forevigt bortviste Heiberg fra sit fædreland.

skulle styre blev forberedt ved hjælp af en grundig gang tysk vrøvlesnak. Højt og helligt og ganske ansvarsløst lovede man med et slag at kunne bringe fremskridt, fred og fordragelighed og afskaffe fattigdom.

Den slags løgnehistorier har tyskerne altid været eksperter til at for-

tælle til alle dem, der var dumme nok til at høre efter deres vrøvlerier. Dengang var folk og selv statsmænd ikke så politisk trænede, som de er i dag. Så enhver tysk teori, der blot var tilstrækkelig idiotisk eller forrykt vandt derfor som oftest gehør og blev gennemdiskuteret i fuldt alvor langt ud over landegrænserne.

Det var farligheden i denne tyske bevægelse som P. A. Heiberg bekæmpede, og som han var blevet den mest begavede og hensynløse modstander af. Og det var til denne fader, at den lidt sarte søn Johan Ludvig tog ned for at besøge i Paris.

Om Johan Ludvig kan man sige, at han var lidt af en hjemmeføding, der beskyttet havde lullet rundt i sin moders, fru Gyllembourgs, hjem. Her havde han levet sit liv med en vis påtaget elegance og med en vis tendens til at snoppe for alt, hvad der var fint og ophøjet. Nu skulle han ned og besøge sin revolutionære fader, der havde slået så mange volter i livet.

Lang tid i forvejen havde faderen forberedt sig på sønnens besøg. Blandt andet havde han sammensparet 9000 Francs, for som han skrev til ham »de to skulle bestemt ikke hverken sulte eller tørste så længe, besøget stod på«.

I 1819 stod så de to overfor hinanden i Paris. Faderen, der nu var 60 år, havde ikke set sin søn siden drengen var otte år gammel. Men der var ikke plads eller tid til generthed eller forstillelse. Straks de så hinanden, faldt de hinanden om halsen og glædede sig begge to over gensynet.

Og det var ikke en kunstig eller overfladisk glæde.

Opholdet, der kun skulle have været af kortere varighed, kom til at strække sig over tre år.

Det blev til tre år, hvor Johan Ludvig blev opfyldt af at suge indtryk af alt det nye, som verdensstaden Paris kunne byde på, og som faderen kunne vise ham.

P. A. Heiberg skriver i sine efterladte papirer, at »det blev en af de gladeste Epoker, jeg har oplevet efter at have igenset og omfavnet min inderligt elskede Søn. Han er kommet til mig i sin modne Alder, beriget med nyttige Kundskaber, og besjælet med Lyst til at forøge dem«.

Faderen gjorde, hvad han kunne for både at fornøje og belære sin søn. Sønnen, der hidtil havde haft lidt vanskeligt ved at bestemme sig til, hvad han egentlig skulle blive til her i livet, traf under faderens påvirkning sin beslutning. Hjemme var han i lige høj grad blevet draget mod videnskaben og poesien uden at kunne træffe sit valg. Men her i Paris i 1819 blev han helt enig med sig selv, at nu skulle det for fremtiden være digtningen, der for ham blev det væsentlige.

Men ikke nok med det. Det var også i Paris, han besluttede at ville skrive sine berømte vaudeviller.

Syngespil kendte han hjemmefra. Operaer havde han også stiftet bekendtskab med, og skuespil havde han selv skrevet et par stykker af, så det var der ikke noget nyt i. Men de franske markedsskuespil, det, han senere udarbejdede til vaudeviller, med deres mange populære viser, dem så han her for første gang.

Det mærkelige var, at netop på den tid, da Heiberg var i Paris, havde disse markedsspil en kraftig opblussen, så de blev spillet overalt på mange teatre på samme tid.

Johan Ludvig blev så begejstret for den nye kunstform, at han hver aften var at finde i teatrene. Her sad han stille og studerede, hvordan de franske forfattere havde arrangeret afvekslende handlingsforløb, hvor sangpartierne blev bundet sammen med tekst i en speciel teknik.

Resultatet af disse mange teaterbesøg blev, at da Johan Ludvig kom hjem, så grundlagde han den danske vaudeville ved at skrive flere stykker, hvoraf blot skal nævnes »Aprilsnarrene«, »Eet eventyr i Rosenberg Have« og festdramaet »Elverhøj«, som er blevet et slags nationalt varemærke, som vi med stolthed viser frem ved særlige festlige lejligheder.

Poul Martin Møller

Men det var ikke blot i Europa, at digterne rejste rundt. Poul Martin Møller (1794–1838), der var søn af en biskop, følte ligeledes, at han måtte udenlands for at opleve noget nyt og noget stort.

Han havde som ung teolog, som en af Oehlenschlægers varmeste beundrere, taget meget ivrigt del i striden med Baggesen, men da denne strid aldrig syntes at ville ophøre, så mistede han lysten til at fortsætte med det ordkløveri og ville hellere beskæftige sig med noget mere positivt.

Samtidigt blev han klar over, at når han engang fik et præsteembede, så ville han blive fastnaglet til et sogn med en kirke og en menighed, som han ikke kunne forlade, og hvis liv og adfærdsmønster han helt måtte underordne sig. Derfor besluttede han sig til at tage ud og se sig om nu, mens han var ung, og før han nedsatte sig som præst.

I 1819 valgte han at tage hyre som skibspræst på et af de store sejlskibe, der drog til Østen.

Medvirkende til denne drastiske beslutning, at rejse så langt bort, var, at han i flere år havde været forlovet med en dejlig pige fra Roskilde, den kønne Margrethe Bloch. Da hun en dag midt under forlovelsestiden, faktisk uden grund, pludselig slog op med den vordende præst, blev han så sorgfuld, at han af lutter skuffet kærlighed valgte at rejse bort. Der var ellers mange andre gode tilbud han kunne få at søde piger fra Domkirkebyen. Piger, der gerne ville træde i Margrethes sted, men Poul Martin Møller sagde standhaftigt nej til alle fristende forslag.

Han ville hellere tage til søs, sejle ud på de vilde vover for at glemme sin store skuffelse.

Det med at glemme skete nu hurtigt for hans vedkommende, og det var ikke kun gudstjeneste, som den vordende præst holdt ombord i den tid, han var mønstret ud på Kinafareren.

Da skibet kort efter afrejsen fra Danmark lagde til i Holland for at indtage en last, havde han allerede glemt sin Margrethe så eftertrykkeligt, at han omgående blev forelsket i en meget smuk hollænderinde. Og det blev så alvorligt, at var lastningen af skibet ikke sket så hurtigt, som den gjorde, så havde han i stedet for mønstret af, giftet sig og bosat sig i Holland.

Men snart efter glemte han også hollænderinden. For der skete det mærkelige at jo længere skibet, under voldsomt uvejr og med store

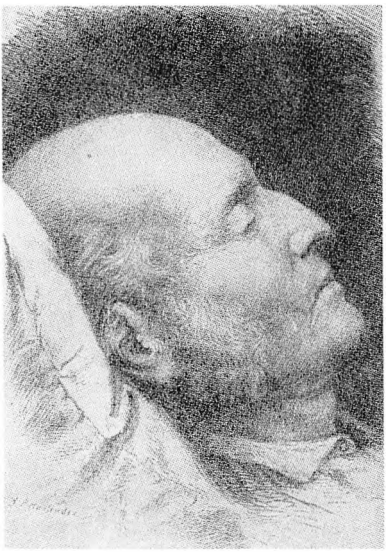

Gennem sin sproglig kraftig og sunde poesi udtrykte Poul Martin Møller altid sin glæde og længsel efter Danmark. Det er kun en lille håndfuld digte, han efterlod sig ved sin død i 1838, men til gengæld en håndfuld kærner, der har formået at spire og sætte frugt helt op til vore dage. Det eneste kendte billede af Poul Martin Møller er ovenstående træsnit, som blev tegnet af H. P. Hansen, da digteren lå på sit dødsleje.

afsavn, fjernede sig fra Danmark, desto større længsel voksede der frem i digterpræsten efter sit fædreland og efter alt det danske, han havde forladt. Han længtes ganske kolossalt og tænkte og talte næsten altid om hjemlandet.

Så langt borte som under tropesolen i Manilas havn på Filippinerne, I den øgruppe, der ligger langt ude i Stillehavet, sad han en dag i sin store hjemve og digtede det pæredanske digt, »Rosen blusser alt i Danas Have«. Og hvem skulle tro, at det var under et ophold på Java, hvor der også var ulideligt varmt, at han i sin glæde og længsel efter Danmark sad og skrev »Scener i Rosenborg Have«.

Med ham var der sket det, at da han endelig var kommet så langt væk, som han kunne fra den hjemlige og lidt kedelige andedam med det hyggelige, men intetsigende småvrøvl, så fik han sindet og

blikket åbnet for alle de særegne og dejlige ting, som vi jo også havde. Og herude blev han klar over, at det var ting, som han ikke fandt magen til andet sted på jorden. Desuden fik han samtidig øjet opladt for mange af de små værdifulde, med måske også ejendommelige pudsigheder, som netop kendetegner os som danskere.
I sin kuffert med sig hjem havde han derfor foruden sine digte en lang række aforismer, som han havde skrevet undervejs, og som både morsomt og ganske træffende tager os og vor smålighed lige på kornet.
Da han som 26-årig ung mand vendte hjem fra sit togt til Kina og andre af Østens mærkelige lande, stod han på kajen som en moden mand, der ikke blot var vokset ud af det hjemlige sværmeri, men som ude i det fremmede havde afstukket sin fremtidige bane, den han ville følge både som digter og som menneske.
Rejsen i udlandet havde givet ham mange ting, sagde han selv nogle år efter i en diskussion med Søren Kierkegaard. Blandt andet havde han fået en meget dyb respekt og dermed en hel anden indsigtsfuld forståelse af den danske folkekarakter. Det glade, lette og sangvinske mente han var kun en overflade. Denne indsigt og andet syn på danskerne kommer da også til udtryk i Poul Martin Møllers senere arbejder. Her fordømmer han alt, der er småtskåret og lusket. Man bør være ærlig i sin tænkning og i sin digtning, var et af hans valgsprog. Desuden mente han, at al digtning som følge deraf kun burde udspringe af det, man selv havde gennemlevet.
Heldigvis var der mange andre danske digtere, der ligesom Poul Martin Møller rejste ud for med et åbent sind at møde livet og indsamle nye indtryk. Indtryk og oplevelser, som de senere kunne omforme og udarbejde i deres sind og tanker for derefter at fortælle det videre til deres læsere.

N. F. S. Grundtvig

N. F. S. Grundtvig, (1783–1872), der som digter og højskolemand rager op over mængden som en af de store danske personligheder, tog også ud på rejser, der kom til at betyde meget for ham og hans indsats.

I 1831, eller netop samtidig med, at Grundtvig foretog den ene af sine tre Englandsrejser, udførte maleren C. A. Jensen dette vellignende portræt af den uforfærdede foregangsmand der altid kæmpede for det danske folks åndsliv.

Han var således tre gange i England, hvor han havde sat sig for at studere noget af den oldengelske litteratur.

Men det var ikke som en grøn novice, han tog afsted. Allerede før han rejste ud, havde han en meget fyldig bogproduktion bag sig. Måske skulle man her lige fortælle lidt om Grundtvig. Blot med et par streger forsøge at give lidt af hans personlighed.

Som så mange andre store mænd havde han den ulyksalige tilbøjelighed, at han havde svært ved at begrænse sig, eller måske nær-

mere, han havde svært ved at lægge bånd på sig selv. Hans karakter og mentalitet bød ham at gå helt og fuldt ind for det, han fandt ret og rimeligt. Sløv og ligegyldig kunne han ikke være. Derfor blev hans privatliv lige så uroligt, som hans offentlige liv blev det. Her skal blot lige nævnes, at hans forelskelser og giftermål blev mange og voldsomme. Danskernes ligegyldighed overfor politik og samfundsliv generede ham mere end noget andet. Som den varmtblodede kristen, han var, måtte også vor kolde og klamme kristendom være ham en ulidelig plage. Det er derfor ikke mærkeligt, når han så ofte blev opfarende og brugte hårde ord både i skrift og tale. Eller når han helt uden omsvøb, hev vore svagheder frem i dagens lys.

En sådan vital og modig mand måtte vække forargelse og få mange uvenner. For megen af sin energi og virkelyst, som ikke altid blev vurderet efter fortjeneste, modtog han derfor ofte skrappe tilrettevisninger, generende domme eller han blev ligefrem udsat for forfølgelser af dem, der følte sig trådt over tæerne. Men den slags gik ham ikke på. Han led iøvrigt ikke af mindreværdskomplekser, men følte kort sagt, at han var en slags høvdingeskikkelse, der var udvalgt til at stå i spidsen for en desværre ret slap og ligegyldig hær. Og sådan noget med selvbestaltede førerskikkelser der maser energisk rundt med træge individer kan i længden godt virke trættende.

Det var vel også på denne baggrund, at han for ligesom at komme ud af et midlertidigt dødvande i årene 1828–31 foretog sine tre Englandsrejser.

Som den levende personlighed, han var, kan det ikke undre, at han foruden studierne af den oldengelske litteratur, som var formålet selvfølgelig også fik et andet og meget større udbytte af disse rejser. Under sit ophold besøgte han således mange skoler og talte med mange skolemænd for det var en side af samfundslivet, der interesserede ham meget. Her fik han øje på den meget frie skoleordning, der rådede.

Her var der gode ideer og noget nyt at lære og en helt anden tankegang der straks satte ham i gang med planer, der skulle føre til en revidering af de forældede danske skoletanker. Dette arbejde,

som han havde fået impulser til i England, videreudviklede han senere rent praktisk i sin geniale højskoletanke.
Men det var stadigvæk ikke blot oldtidslitteratur og nu skoletanker, der optog ham i London. Han var hjemmefra en hel del interesseret i politik, så derfor gjorde han også de politiske forhold i England til genstand for en række nærmere undersøgelser.
Han kom til den erfaring, at Englænderne ikke er et folk, der lader sig byde hvadsomhelst, og om disse erfaringer skrev han hjem til sine venner. Og frem for alt, skrev han, for det var han meget imponeret af, så retter de sig slet ikke efter fremmede. Vil man være mellem dem, må man opføre sig som dem, og det sker ved, at man stikker fingeren i jorden og lugter, hvor man er. Og det gjorde Grundtvig helt og fuldt og meget energisk. Han var ikke en tør teoretiker, han var en praktisk mand så da han var i England, så opførte han sig som en Englænder, tænkte og følte som en Englænder og modtog derfor også meget af Englændernes mentalitet.
Da han kom hjem igen, havde han derfor også fået lært og udviklet sin sans, ikke blot for åndelig frihed, men også for, hvad frihed kunne komme til at betyde for det enketle menneske. Han indså klart, at hvis man ville gøre sig håb om at udvikle et folk til samlet at løfte en fælles opgave, så måtte det ske i frihed. Tvang ville blot føre til, at man fik en flok slaver at regere med.
En direkte følge af denne rejse måtte selvfølgelig blive, at Grundtvig satte sig i spidsen for nogle af de bestræbelser, der gik ud at rejse det hendøende danske åndsliv.
Det gjorde han ved ganske utrætteligt at holde en bunke foredrag og skrive en svimlende masse artikler. Hertil kom, at han som bekendt skrev over 1500 sange, salmer og digte. Selv om alt, hvad han foretog sig ikke var lige godt, så er det intet under, at mange med god grund tillagde ham den rosende titel, at han simpelthen var en af de største ånder, som Norden havde fostret. Der kunne skrives meget mere om Grundtvig og om hans livsværk, og det er der heldigvis også blevet gjort. Men vi må desværre begrænse vort emne og stoppe her med kun kort at nævne hans tre Englandsrejser, der fik så stor betydning for ham og derigennem også for os.

Chr. Winther

Den næste rejsende digter, vi vil omtale, er Chr. Winther (1796–1876). Efter Grundtvig kan dette spring virke lidt voldsomt, men det viser da i alt fald, at der dengang var en stor spændevidde mellem de samtidige digtere.

Chr. Winther er bedst kendt for at have skrevet »Flyv, Fugl flyv over Furesøens Vove« og »Hjortens Flugt«, der er en tungtslæbende digtcyklus, der af en eller anden mystisk grund gennem generationer er udkommet i et utal af oplag.

Men Chr. Winther har da heldigvis skrevet meget andet og meget mere end dette. Han synger i sin digterglæde om alt, hvad der er skønt, og som er værd at synge om. Det er om skønheden i naturen, det forunderlige i kvindens kærlighed eller om menneskers glæde, han slår sine glade triller.

Han er blevet lysets og glædens digter og det blev han, selv om hans eget liv ikke blev særlig lyst eller lykkeligt. Måske var årsagen til, at hans liv nærmest udviklede sig til en tragedie, for en stor del, at han var den første boheme med en medfødt dyb foragt for penges værdi. Hans trængsler begyndte med, da han havde levet et muntert studenterliv, at han så pludselig arvede en større sum efter en rig onkel. Disse penge satte han ikke i sparekassen. Næh, han fandt det mere formålstjenligt, at de satte ham i stand til at foretage en virkelig luksusrejse, der gik gennem Tyskland ned til Italien. Hernede blandt de mørkhårede skønheder i citrontræernes skygge, håbede han på at finde glemsel for en heftig forelskelse, som han havde oplevet.

Men sådan gik det ikke. Den forelskede digter morede sig nok, men han glemte bare ikke pigen i Danmark. I stedet for glemsel så brugte han hurtig alle pengene og vendte ludfattig hjem igen til Danmark.

Denne forelskelsestilstand og denne fattigdom, som tog sin begyndelse på denne måde, blev faktisk senere hans livsskæbne. Han var altid forelsket og altid ludfattig, og det er betegnende for denne digter, at han et sted skriver, at hans største ønske er bare helt alene at kunne udgræde sin smerte ved Jordens moderbryst.

Selv om Christian Winther i høj grad følte sig som herre i åndens rige, kunne han ikke undgå gennem det meste af sit liv at føle sig plaget af jordiske og i særlig grad af økonomiske sorger. Trods disse vanskeligheder blev han den store digterpersonlighed, der fik kærlighedslyrikken og naturstemningerne til at klinge harmonisk sammen i sine vers.

Dette ønske fik han opfyldt i rigt mål. For Chr. Winther fik trods de mange smukke digte, han skrev, økonomisk lov til at blive ved jorden. Og han fik så sandelig også lov til at græde. Næsten lidt for meget, kan man synes. Men sådan måtte det vel blive, når man ved, at Chr. Winther ikke var et viljemenneske, der fulgte en

Opfordring.

Ved Efterretningen om Christian Winthers Død i Paris den 30te December er Erkjendelsen af, hvad hans Fædreland skylder ham, vaagnet mere levende end nogensinde, og i Sorgen over hans Bortgang blander sig baade en naturlig Trang til at vise ham den Ære efter Døden, som han i Livet heist undrog sig, og en stærk Følelse af, at det ikke vilde være tilbørligt, om en af vore mest nationale Sangere fandt sit sidste Hvilested i et fremmed Land. Efter at have indhentet hans efterlevende Hustrus Samtykke til, at hans Lig føres hertil og nedsænkes i Sjællands Jord, som han elskede fremfor enhver anden Plet i Verden, troe vi at komme et almindeligt Ønske imøde, naar vi opfordre danske Mænd og Kvinder til ved Sammenskud af større og mindre Bidrag at dække Omkostningerne herved. Vi nære det Haab, at der vil indkomme saa meget, at et Mindesmærke for ham tillige kan reises enten paa hans Grav eller paa andet passende Sted.

C. W. Agerskov, Professor.
C. C. Hall, Geheimeconferensraad.
Anna Mathea Hammerich, Iselinge.
Const. Hansen, Etatsr., Historiemaler.
J. P. E. Hartmann, Professor.
Johanne Louise Heiberg, Etatsraadinde.
C. Henrichsen, Hoiesteretsadvocat, Formand for Kbhvns. Borgerrepræsentanter.
H. P. Holst, Etatsraad.
C. Krabbe, Borgmester, Form. for Folkethinget.
C. Liebe, Hoiesteretsadvocat, Form. for Landsthinget.
H. C. A. Lund, Cand. mag., Senior i Studenterforeningen.
C. Ploug, Udgiver af „Fædrelandet".
C. A. Reitzel, Boghandler.
Vilhelm Smidt, Grosserer.
Jonna Stampe, Lensbaronesse.
Julie Sødring, fhv. kgl. Skuespillerinde.

De indgaaende Bidrag bedes afleverede i C. A. Reitzels Boglade, Kjøbenhavn, Løvstræde 7.

nøje planlagt vej. Han var i stedet en overfølsom lyriker, der efter tilfældighedens lov uden mål og med siksakkede sig frem gennem livet. Man elskede den pige, der sad nærmest, og penge til mad, klæder og husly var uforudsete udgifter.

Ægteskabet blev ikke for ham den rosenrøde drøm, han havde forestillet sig. Og hans grænseløse ufornuft i pengesager bragte ham ofte i den situation, at han over hals og hoved ad bagveje og i mærkelige forklædninger skyndsomt måtte løbe bort fra hus og hjem. Derfor blev hans liv en stadig omflakkende tilværelse, der gik med rejse fra sted til sted.

Meget modvilligt måtte han, på grund af gæld, gang på gang formeligt flygte fra Danmark og sit elskede Sjælland, for at tage langvarige ophold i Italien og senere i Frankrig.

Men ude i alt det fremmede faldt han heller ikke til ro. Her sad han bare og længtes noget så forfærdeligt efter hjemmet.

Han døde i Paris under meget fattige forhold, men opnåede dog at vende hjem til sit elskede Danmark for der at blive begravet i Sjællands jord. Hans sidste ønske havde været: Når alting er til ende, når livets spil er forbi, da at kunne lægge sig til ro på en sjællandsk eng og bare trække grønsværstæppet op over sig sove ind.

Men det kneb gevaldigt at få dette ønske opfyldt. I Illustreret Tidende for 17. November 1877 måtte en række af landets kendteste mænd lade indrykke omstående opfordring, så man kunne blive i stand til at få transporteret digteren hjem fra Paris og få ham sømmelig begravet.

J. Carsten Hauch

J. Carsten Hauch, (1790–1872), fik derimod ofte lejlighed til i sine yngre år af egen lyst at rejse det meste af Europa rundt. For en stor del foretog han disse rejser som zoolog, idet zoologien, hvori han blev doktor, ikke blot var hans fag, men også hans store interesse.

Senere blev han mere skønlitterær, idet han samlede al den viden og de erfaringer, han havde opsummeret på sine rejser i en række

romaner og skuespil. »Søstrene på Kinnekullen« er et af hans skuespil der da det kom frem på scenen i 1849, skaffede ham en vældig succes. Men dette skuespil var nær aldrig blevet skrevet færdigt. For da Hauch under sine studierejser i Sverige, hvor han dels studerede zoologi og dels samlede stof til skuespillet var på rejse over Vänern, så forliste hjuldamperen, han sejlede med, i en kraftig storm og under meget dramatiske omstændigheder. Her var den unge videnskabsmands bane nær sluttet, idet han sammen med de andre passagerer kun med nød og næppe blev reddet i land.

Uheld og ulykker kom flere gange til at gribe afgørende ind i hans liv. En anden gang under et ophold i Napoli hang hans liv også i en tynd tråd. Her blev han bidt i foden af et giftigt insekt, og det med så alvorlige følger, at han »blev kastet på et meget langvarigt og meget smertefuldt sygeleje«. En voldsom betændelse bredte sig til hele benet, og lægerne, der stod magtesløse, kunne kun lindre lidt på smerterne med de kure og bade, som man dengang havde til rådighed. Med mandig heroime udstod han de strenge lidelser i håb om, der kunne indtræde en bedring. Men da dette ikke skete, og da smerterne efterhånden blev helt uudholdelige, indså Hauch, at der ikke var nogen anden udvej end at lade benet amputere. Modigt tog han denne i høj grad livsfarlige beslutning, at lade lægerne sætte benet af, og sammen med dem planlagde han, hvorledes de bedst kunne udføre denne vanskelige operation.

Men følgerne eller de barske realiteter, som han vågnede op til efter operationen, var mere, end denne vitale digter og videnskabsmand kunne tage. Forfærdet så han i ånden sig selv sidde lænket som en invalid til en stol resten af sit liv. Den mørke udsigt, at skulle fortsætte livet som krøbling, kunne han ikke udholde.

En nat i dybeste fortvivlelse forsøgte han efter moden overvejelse at tage sit eget liv, men det mislykkedes.

Da han igen kom til sig selv efter de mange, lange søvnløse døgn, hvor han pintes af fortvivlelse og smerter, fik han ro og mulighed til at tænke sig rigtigt om, og så indtrådte der et vendepunkt i hans liv. Han indså nu klart, at selv om han som invalid måtte opgive sin fremtid som videnskabsmand, så var hans liv ikke af den grund forspildt.

Johannes Carsten Hauch havde lige fra sin barndom været udstyret med en vældig appetit på at opleve spændende og farlige ting. Under sin sygdom i 1825 forekom det ham derfor som om hele hans raske liv og fremtid, eller alt det han havde stræbt efter med et slag skulle forsvinde. Men så kastede han sig med en voldsom energi over poesien og frigjorde sig gennem sit skriveri fuldstændigt fra sine mørke tanker og negative livsindstilling.

Kunsten og videnskaben var to lige store og lige værdifulde faktorer at beskæftige sig med, og han valgte derfor med fornyet mod og glæde at kaste sig over digterkunsten.
Om ham kan man sige, at han rejste ud som en lovende videnskabsskabsmand, men vendte hjem som vordende kunstner.
Som en ener kom han, på baggrund af de vanskeligheder og kampe, han havde oplevet i udlandet, til at udvikle sig til en sørgmodig og alvorlig digter. Det lette og lystige, serveret på en elegant og overlegen facon kom ikke rigtigt til at ligge for ham. I stedet for valgte han at udtrykke sig og sin kunst på en klar og lidenskabsløs måde, en måde som hans senere poetiske værker viser, at han mestrede til fuldkommenhed.
Som en målbevidst kunstner arbejdede han sig gennem alle vanskelighederne og levede op til det løfte, han havde givet sig selv på sygelejet i Napoli, nemlig den beslutning, aldrig at springe over, hvor gærdet er lavest. Man må da også beundre hans kamp for stadig at forsøge at give sine læsere det mest fuldendte. Dette ses tydeligt udtrykt gennem den disciplin som kendetegner han lyriske digtning.

Henrik Scharling

Navnet Henrik Scharling (1836–1920) siger nok ikke en nutidig læser ret meget, og det er der vel ikke noget at sige til, for han var mest kendt for sin hyggelige roman, der fortæller os, hvad der skete »Ved Nytårstid i Nøddebo Præstegaard«. Men selv om han i dag er glemt, skal han nævnes her, fordi han som en slags rejsende eventyrer også var opsat på at opleve og se andet og mere end Nøddebo. (Iøvrigt foregår denne romans handling slet ikke i Nøddebo, men i Greve Præstegård).
Efter i sin studietid at have skrevet nogle historiske tragedier besluttede Scharling at tage ud på nogle meget lange og meget besværlige udenlandsrejser. Disse rejser kom til at strække sig over et tidsrum af tre år. Han, der var teolog og en meget æstetisk karakter havde mange og meget vidtfavnende interesser, og en af disse interesser var altså

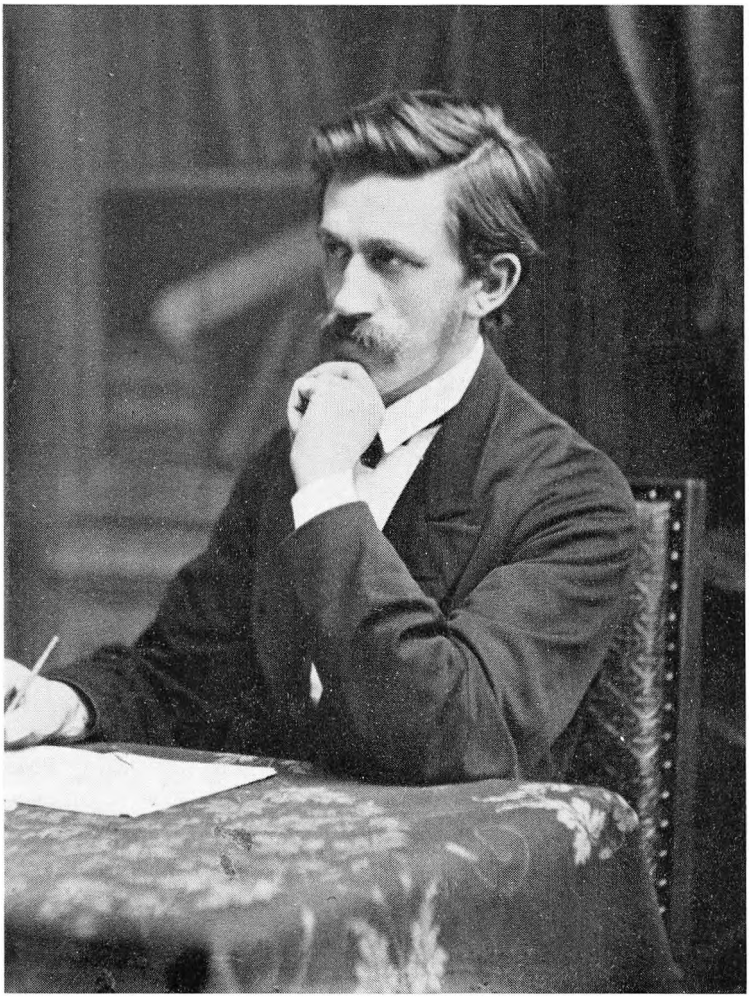

Henrik Scharling blev professor med etik som hovedfag og deltog gerne i datidens kraftige debatter om åndelige spørgsmål. Men da han som ung teolog rejste ud var det med et helt andet formål han begav sig afsted. Det var for at dygtiggøre sig, så han kunne overtage et præstekald. Men det kunne han bestemt ikke tænke sig at overtage da han efter nogle års forløb vendte hjem igen til Danmark.

at rejse ud. Et sted i sine rejsebreve skriver han, at han rejste ud for at finde hjem til sig selv. Det kan lyde som noget vrøvl, men skal forstås således, at han i udlandet håbede at finde ud af hvad han egentlig ville opnå med sit liv. Han ville ikke blot se sig om, men derigennem lære sig selv og sine muligheder at kende. Men han foretog sig også andet på sine rejser. I Grækenland var han særligt optaget af de mange oldtidsminder, der lå spredt ud over landet, og som dengang var knapt så berømte, som de er blevet det i dag. Møjsommeligt kravlede han rundt i ruinerne og målte op og skrev ned.
Om han ikke fandt andet ved sine arkæologiske ekspeditioner, så fandt han i hvert fald det, at i stedet for at blive en halvdårlig forfatter, som der fandtes så mange af, så ville han meget hellere interessere sig for etik og religionsfilosofi og dyrke disse to ting som en videnskab. Så kunne forfatteriet blive en biting, som han kun ville beskæftige sig med, når han fik tid og lyst dertil. Resultatet af disse overvejelser blev da også, at han endte som professor ved Universitetet i disse fag og kun fik efterladt sig en mindre og ret ubetydelig skønlitterær produktion.
Fra Grækenland gik rejsen videre over Tyrkiet til Ægypten. Overalt, hvor han kom frem, arbejdede han flittigt og gjorde mange studier, hvilket resulterede i nogle nu glemte rejsebøger »Fra Grækenland« og »En Pilgrimsrejse til det hellige Land«. Når man hører titlen en pilgrimsrejse, så ser man for sig en person der klædt i sæk og aske, vandsmægtende af tørst stride sig frem gennem ørkenens sand. Men sådan var forholdene ikke, da bøgerne blev oplevet og skrevet. Jernbanen og dampskibet havde allerede afløst diligencen og sejlskibet, og disse tekniske fremskridt medførte dengang for ca. 100 år siden, at det var blevet en ligefrem mani hos de danske teologiske digtere, at de allesammen ganske komfortabelt måtte foretage, hvad de ydmygt kaldte pilgrimsrejser til Palæstina. En pilgrimsrejse som de selvfølgelig udbredte sig vidt og bredt om, når de kom hjem. Allerhelst skulle man skrive en mere eller mindre spændende bog om færden. En bog, som kunne være med til at forsyne forfatteren med en glorie der kunne kaste et kraftigt og forsonende skær over et senere kedeligt præstekald.

Chr. Richardt

Chr. Richardt (1831–92) var en af disse teologiske rejsende, der selv siger, at han »ville ned og på Vejen fra Nazaret til Jerusalem søge i Sandet efter Frelserens Fodspor, aande Jerusalems Luft og afbede mine Synder i Gethsemanes Skygge«.

Man skulle tro, at disse svulstige ord stammer fra en dårlig forfattet rejsebrochure, der i et forskruet sprog gør forsøg på at sælge en eksalteret rejse. Men det er det nu ikke. Det er blot hvad Chr. Richardt og mange andre med ham troede de skulle opleve, når de tog på en rejse til det hellige land.

Men det var kun en illusion, for alt dette kom Chr. Richardt, trods isærdig søgen, nu ikke til at opleve. Til gengæld kom han ud for en hel masse andre og mere verdslige og uden overdrivelse endnu mere spændende ting. Det var det Ankerske Rejselegat, der satte ham i stand til at foretage denne rejse, der først gik til Italien, hvor han i vinteren 1861-62 opholdt sig i Rom og havde det meget fornøjeligt. Han var her meget sammen med komponisten Peter Heise, som han mødte i den Danske Klub. Heise var dengang beskæftiget med at sætte musik til flere af Bjørnsons digte. Den norske digter opholdt sig også på den tid i Rom. De to danske kunstnere, der af naturen var meget jævne og måske også lidt tilbageholdende ville helst gå sådan lidt rundt og nusse for sig selv. Men det fik de ikke lejlighed til, de blev tværtimod fuldstændig tromlet ned af den entusiastiske og frihedselskende Bjørnstjerne Bjørnson. Han ikke blot overvældede dem som digter. Dynamisk som han var, optrådte han samtidig som reformator. Det kunne ikke undgås, at den italienske frihedshelt Giuseppe Garibaldi, der på den tid kæmpede en sejrrig kamp med sine rødskjortede friskarer for at befri Rom, selvfølgelig også optog Bjørnson meget. Han ville også deltage i denne frihedskamp, og det gjorde han bl. a. ved at opildne de mere sagtmodige danske forfattere til at deltage i agitationsarbejdet for Garibaldi..

Men det gik bare ikke. De to danske var for slappe og kunne ikke vækkes op til dåd, som Bjørnson ønskede det.

I et brev til fru Johanne Louise Heiberg skriver Chr. Richardt, at

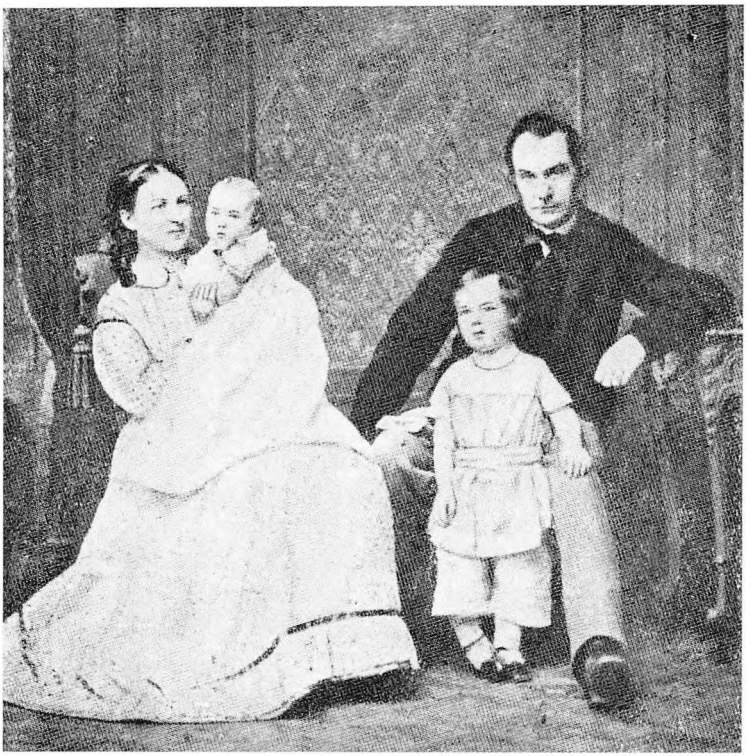

Da Chr. Richardt havde foretaget sin mislykkede pilgrimsrejse til Palæstina, tog han hjem og nedsatte sig som forstander på Tune Højskole. Her ses han fotograferet sammen med sin hustru og de to ældste børn i 1870.

Bjørnson fra morgen til aften raser som en vild bjørn på toppen af Dovrefjeldet. Han slår omkring sig i vilde fagter og vil tvinge os danske, der er vant til roen og hyggen på Kongens Nytorv, til at gå fuldstændig med ham ud til kamp og frihed.
Men det vil vi bare ikke. Vi vil ro og fred og bestemt ikke slås.
Til gengæld sejler den fredsommelige cand. teol. Chr. Richardt i marts 1862 til Palæstina med Jaffa som foreløbigt mål. Hans agt var, som han selv udtrykte sig, i al ydmyghed at opsøge alle de steder, som han kendte fra sit teologiske studium. Med biblen som

rejsehåndbog begav han sig derfor trøstigt på vej mod alt det velsignede, som han skulle møde i det ny Jerusalem. Men han blev frygteligt skuffet over alt det, han ikke fandt, og endnu mere forbavset over alt det forfærdelige, som han til gengæld mødte.
Jerusalem forekom ham ikke bare mørk og kedelig, men også alt andet end så kristelig indstillet, som han havde ventet. Arabere, tyrker, armenier og jordanere, der optrådte som skrappe handelsfolk, mødte han overalt blandet sammen med skøger, toldere og syndere. Alle slags mennesker mødte han overalt, bare næsten ingen ydmyge kristne. Han løb rundt i de forskellige tungemål og fremmede religioner, der var forsamlet der, og man kan forstå, hvor skuffet han måtte føle sig over i det hellige land ikke at møde netop det, han havde tænkt sig at møde. Men helt tragisk var nu ikke alt, hvad han mødte. Han tog på mange udflugter, der var både spændende og interessante, og han oplevede en del, der fik ham til at træffe den beslutning, at han i stedet for forgæves at løbe rundt og lede efter fodspor, hellere burde koncentrere sig om at uddybe sin teologiske viden. Det gjorde han ved på stedet at sammenligne den universitetslærte teori, han havde om de forskellige religionsfilosofier med den realistiske praksis, som han mødte overalt i det hellige land.
Det fortæller en del om Chr. Richards sans for humor, når han skriver, at »selvsagt maatte det more mig meget, at jeg her i Palæstina traf en Araber, som jeg ganske vist ikke kunne forstaa, men som jeg til gengæld kunne høre tale Arabisk med en stærk jydsk Accent«.
Jesus fødselsgrotte, Golgatha, Bethlehem, Nazareth og andre historiske steder udsmykket overdådigt med sølv og guld og genstand for en hysterisk afgudsdyrkelse, fyldte ham derimod med afsky og gjorde, at han skuffet rejste hjem og tog sin teologiske doktorgrad.

For de læsere, der har fulgt med hertil, kan man roligt sige, at rejsen altså ikke bare for Chr. Richardts vedkommende har været både lang og broget. Men forhåbentlig har den ikke af den grund virket trættende.

Rejsen har været lang, fordi vi begyndte med en af Danmarks første skribenter, Saxo Gramaticus, der omkring år 1200 sad i Sorø og skrev sin Danmarks krønike, og broget er den blevet, fordi vi i store spring nu er nået frem til de forfattere, der levede i det nittende århundrede. Med et sådan spand af tid har man ikke kunnet undgå at måtte springe mange forfattere over, som kunne have været nævnt enten fordi de har rejst meget eller på grund af den indflydelse, deres rejser har haft på deres forfatterskab.
Men vi har været nødt til at måtte foretage en udvælgelse, og det er altså blevet til, at jeg mer eller mindre tilfældigt har koncentreret mig mer eller mindre vilkårligt om dem, jeg her har skrevet om.
Men man kan jo ikke blive ved med at skrive i en uendelighed, så derfor må vi nu se at få sluttet denne bog, og det gør man vel bedst ved at fortælle lidt om Danmarks måske mest berømte eller i alt fald mest berejste digter, og det bliver så H. C. Andersen (1805–75).

H. C. Andersen

Man kan sige, at H. C. Andersen gennem hele sit liv stadig var undervejs til et eller andet. Han var altid på rejse fra et sted til et andet sted. Han fik aldrig i hele sit liv en selvstændig lejlighed at bo i eller noget, som han kunne kalde sit selvstændige hjem.
Han rejste ialt 29 gange til udlandet, så man kan uden overdrivelse sige, at han blev en rutineret turist, der trods sit frygtsomme og sarte sind modigt begav sig ud på sine urolige rejser.
Når nutidige turister står på hans museum i Odense og smiler overbærende ved synet af den rulle tovværk, som Andersen medførte på sine rejser, så må dette redningstov ikke kun tages som et håndgribeligt udtryk for et skrækslagent menneskes angst for at indebrænde på et af de mange hoteller, som han overnattede på, og som ofte var rene brandfælder.
Tovet skal mere tages som et bevis på en forudseende mands fornuftige dispositioner og kan vel nærmest sammenlignes med den sikkerhedssele som vi idag har i vor bil.

Når man læser H. C. Andersens mange breve og utallige rejsebeskrivelser, kan man også undres over at de er så fyldte med klager, der fortæller om hans angst for smitsomme sygdomme, frygten for overfald af røvere og vanskeligheder med hans sarte mave eller følsomme nervesystem. Alle disse mange ting, der voldte ham besvær på hver eneste rejse. Men heller ikke det skal tages som et udtryk for et hypokonder menneskes indbildte fornemmelser. Det bør i stedet for vurderes som en rutineret og meget forudseende turists realistiske bedømmelse af risici og chancer for at kunne slippe helskindet hjem fra en vanskelig rejse. Dengang, da H. C. Andersen rejste ud, da var nemlig enhver rejse virkelig forbundet med en række vanskeligheder og farer.

Smitsomme sygdomme, mangel på kyndige læger, men til gengæld tilstedeværelsen af røvere og banditter, indgik som et naturligt led i hans daglige rejseprogram. Hertil kom alle de mange og uforudsete hændelser, som man slet ikke kunne undgå at møde, når man dengang begav sig ud på rejse. Dette var ganske enkelt de betingelser, hvorunder man foretog rejser i gamle dage. Og så må man huske på, at dengang måtte man udelukkende stole på sig selv og sine egne evner, der var ingen, der stod parat til at hjælpe en, når man stod overfor vanskeligheder i det store og til dels ubekendte udland.

Syge- og rejsegodsforsikring, der kunne hjælpe en over alle ubehagelighederne, var selvfølgelig ukendte begreber. Havde nogen dengang villet fortælle om rejsehastigheden, hotelservice, de rejsemål og den flyvemaskinekomfort som vi kender til i dag, og som vi ganske naturlig benytter os af, så ville det, han sagde dengang blive anset som sindssyg tale.

Rejselivet dengang og nu tåler ingen sammenligning. Det er ikke blot to forskellige tidsaldre, der er tale om, men faktisk to helt forskellige verdener, der næsten intet har med hinanden at gøre.

Men for nu at komme tilbage til H. C. Andersens rejser, så begyndte han den første af de mange, han foretog sig, en septembermorgen i 1819, da hans moder smuglede den 14-årige digterspire udenfor byporten i Odense. Her stak hun postkarlen en rigsdaler, for at drengen kunne køre med som blind passager til København. Og så havnede

han i byen, der aldrig blev hans faste opholdssted, men nærmest kun kan anses som hans permanente adresse på hans rejse gennem livet. Efter i København at have gået »så gruelig meget igennem«, forlader han byen efter nogle års forløb for at begive sig til Slagelse, hvor han skulle sætte sig på skolebænken hos den åndelige sadist, rektor Meisling.

Det er typisk for H. C. Andersen, at da han sent om aftenen, efter en lang og anstrengende kørsel fra København, endelig kommer frem til Gæstgivergården i Slagelse, er hans første spørgsmål, så snart han trådte over dørtærskelen, »hvad mærkeligt der var værd at se på her i Staden?«.

»Den ny engelske Sprøite og Pastor Bastholms Bibliotek er det eneste mærkelige vi har«, svarede gæstgiveren, H. C. Andersen, er professionel nysgerrig. Det, at han var dødtræt, og det var sent om aftenen, kunne ikke stoppe ham. Han lod ikke nogen chance gå fra sig for at opleve mest muligt, og denne egenskab fulgte ham heldigvis livet igennem.

Når jeg ovenfor brugte udtrykket åndelig sadist, så er det fordi jeg her vil fremhæve det misforhold, der ganske åbenlyst herskede mellem H. C. Andersen og rektor Meisling. Uden at ville komme ind på filosofi, psykologi eller anden abstrakt snakkeri, så kan dette åndelige misforhold der netop herskede mellem disse to være den direkte årsag til, at H. C. Andersen blev digter og ikke teolog eller måske noget helt andet.

Havde Meisling været et fornuftigt menneske, kunne han sikkert under rolige forhold have ført H. C. Andersen frem til først og fremmest en studentereksamen, og dernæst kunne han have vagt hans interesse for et af de humanistiske fag og derved sat ham på sporet til at fortsætte med et eller andet studium.

Men det gjorde han ikke. Tværtimod.

I stedet for at hjælpe den stakkels forvirrede og overspændte elev, så benyttede hans lærer, der samtidig var hans opdrager, sig af enhver lejlighed til at håne, forfølge og pine det stakkels ulykkelige og ensomme unge menneske.

»Med Spot, Øgenavne og ikke de heldigste Vittigheder udfyldte

Rektor mine Læsetimer, saa jeg var som lammet af Angst, naar han traadte ind i Klassen«, skriver H. C. Andersen.
Det var hård kost for sarte nerver.
Da rektoren blev ked af at være i Slagelse og vel tildels også havde gjort sig umulig, så rejste han til Helsingør. Her tog han H. C. Andersen med og tvang ham oven i købet til at bo i hans hus som betalende pensionær.
Her i Helsingør »lyste den heftige Mand sin Forbandelse over mig og udtalte, at de Vers, jeg skrev, skulle raadne paa Boghandlernes Loft, og jeg selv skulle ende i Galehuset«, skrev H. C. Andersen, der forpint og plaget følte sig som en fange i bur, så længe han var i denne plageånds varetægt.
Men samtidig med at disse pinsler foregik, åndede H. C. Andersen ud, når han gik sine lange ensomme ture. »på et af de smukkeste Punkter i Danmark, tæt ved Øresund, der her er en Miil bred og synes som en blaae svulmende Flod, mellem Danmark og Sverrig. Alle Nationers Skibe sejle i hundredvis daglig forbi«. Det var synet af disse skibe, der lå vuggende på vandet med deres mange muligheder for flugt, der vakte hans længsel. Langt bort fra pinslerne ville han, bort fra Meisling og Helsingør. Det var denne tanke om frihed, der lagde spiren til hans urolige rejseliv. Det rejseliv som han påbegyndte, så snart mulighederne for at flygte bort, ikke blot fra Mejsling, men fra alt småligt forelå. Og de muligheder var der, da han havde fået sin studentereksamen.
I sommeren 1829 foretog han da den første af sine mange rejser, der meget beskedent kun gik rundt i Danmark. Pengene til rejsen var indkommet fra hans første honorar som digter.
Ved nytårstid 1830 udkom endnu en digtsamling, og snart efter hans »Phantasier og Skizzer«, hvilket satte ham i stand til i sommeren 1831 at foretage sin første udenlandsrejse. Det blev den rejse, der gik til Harzen. Alt det nye, han så, overraskede og opfyldte ham i den grad, at han omgående skrev en rejsebog, som blev den første af hans mange fantastiske rejsebøger.
Hans bøger kom ikke til at rådne på boghandlerens loft, og han kom ikke til at ende på et galehus. Tværtimod. Der skete til gengæld no-

get andet med H. C. Andersen på denne rejse. Verden udvidede sig så forunderligt for mig, mit humør kom igen, og jeg levede op pånyt, skrev han med eftertryk. Et held for ham var det også, at de rejsebøger han skrev blev en publikumssuces. Herved lagde man så meget mærke til ham, at han i april 1833 kunne rejse til Paris, Schweiz og Italien.

»Den femte September 1833 gik jeg over Simplon ind i Italien. Netop på denne dag, hvor jeg for fjorten Aar siden, fattig og hjælpeløs kom til Kjøbenhavn, skulle jeg betræde dette Land for min Længsel«. Først i august 1834 vendte han tilbage til Danmark.

Men han havde på denne rejse ikke kun været en beundrende turist, der måbende vadede rundt og så sig omkring. Han levede med i alt, hvad der skete omkring ham. Og han var hel ivrigt efter at fortælle om alt det, han så og oplevede. Utallige og meget detaljerede breve fløj hjem til vennerne i Danmark. Breve, hvor han med en overvældende nøjagtighed beskrev alt det, han så, og det han ikke kunne udtrykke skriftligt, det tegnede han. For H. C. Andersen var også en udmærket tegner. Han har efterladt sig en bunke meget instruktive og fint detaljerede skitser, som bilag til sine rejseoplevelser.

Når man i dag ser disse skitser og læser hans rejsebeskrivelser, så forstår man tydeligt, hvad Andersen egentlig mente, når han sagde, »At rejse, det er for mig at leve«.

H. C. Andersen, der trods sin store venneskare altid følte sig som et ensomt menneske, levede først helt ud og var sig selv, når han som en anden farende svend var på rejse.

Dette rejseliv var simpelt hen livsnødvendigt for ham. Det var derfor, han blev en af sin samtids mest berejste mænd. Han nøjedes ikke blot med at rejse Europa rundt. Han foretog også en stor

Med sin naturlige trang til publicity blev H. C. Andersen en af Danmarks mest fotograferede forfattere. På dette ikke tidligere offentliggjorte fotografi har han sat sig i digterpositur med bøger og et drømmende udtryk i blikket. Fotografiet skulle bruges som gave til venner og bekendte i julen 1870.

GEORG. E. HANSEN

KONGL-HOF-PHOTOGRAPH

NORGESGADE N.° 61. PHOT. TO H.H. THE PRINCE OF WALES. KIÖBENHAVN

PHOTOG. DE LA COUR DE RUSSIE.

PHOT. DE LA COUR DE S.M. LE ROI DES HELLÈNES.

Orientrejse, der gik over Grækenland til Tyrkiet, og dengang, da han foretog denne rejse, da var det farligt at rejse i Tyrkiet. I »En Digters Bazar« fortæller han blandt andet om denne rejse.
Ofte var hans rejselyst så umættelig, at han måtte stikke af hjemmefra et par gange om året. Så måtte han væk fra alt det smålige andedammesnak, der vrøvlede rundt omkring ham og ud til de store vidder, hvor der blæste en frisk og befriende luft.
Og ham, som man har kaldt den frygtsomme og forsigtige, han var ikke bange for at prøve lidt af hvert. Han rejste til fods og i diligencer. Han rejste med tog og med dampskibe. Han rejste med alting og altid. Han led af en slags rejsefeber, der slog ud i lys lue, hver gang han hjemme i det småborgerlige miljø var ved at blive kvalt af den bekendte danske misundelse og dumhed. Når det var ved at ske, så rejste han ud og blev modtaget med den hyldest og respekt, som han måtte savne så meget blandt de småtskårne danske lilleputter, der gik og trådte hinanden over tæerne.
Det var i udlandet, han levede, og det var der, han oplevede alt det, som han måtte savne herhjemme. Det fremmede folkeliv, naturstemningerne og den mange gange stærke lokalkolorit, som han så rigt levede med i, satte ham i godt humør. Et humør, som selv ikke de ondskabsfulde og hadske breve, som han modtog fra hjemlandet kunne slå ned.
Det er i denne forbindelse værd at lægge mærke til, at mange af hans hårdeste kritikere var nogle af de småfolk, der havde henlevet hele deres liv på en endeløs vandring fra Vesterport til Kongens Nytorv. De mest hadske bemærkninger kom fra dem, der havde høstet al deres livserfaring siddende i et tilrøget kammer foran en punchebolle og med en lang pige i munden. I mellemtiden, hvor de andre havde drøsset halvsøvnigt rundt herhjemme, havde H. C. Andersen møjsommeligt stridt sig gennem tykke skove og over livsfarlige Alpepas. Han havde studeret mennesker og byer og tilbragt endeløse timer på milelange rejser fra sted til sted.
Læs blot dette lille udsnit af hans egen levnedsbeskrivelse: »Efter Carnevallet gik jeg fra Rom til Neapel. Saa paa Capri den blaae Grotte, der da nyelig var opdaget. Besøgte Templerne i Præstum

og kom i Paasken igjen til Rom, hvorfra jeg gik over Florentz og Venedig, tog til München og Wien. Naar jeg tænkte paa Danmark, følte jeg Skræk og Angest ved, hvad Ondt jeg der ventede at møde«.

I udlandet, hvor han oplevede en masse, der var H. C. Andersen ikke bange, men bare tanken om Danmark fyldte ham med skræk.

Disse få linier fortæller i al deres knaphed, hvorledes det forholdt sig og hvorfor H. C. Andersen var så ivrigt efter bestandig at rejse ud.

Efterfølgende lille episode vil fortælle lidt om, hvordan det stod til på hjemmefronten og oplyse om, hvordan hjemmefødinge følte og så på Andersens urolige rejseliv.

Komponisten C. F. Weyse, som i grunden holdt meget af H. C. Andersen, kan tages som et eksempel. Han havde, bortset fra en rejse til Lyngby og et ophold i Roskilde, aldrig været ude at rejse. Stille og roligt havde han altid gået og dasket rundt i de samme cirkler. Han forstod simpelt hen ikke, hvorfor folk kunne foretage sig sådan noget mærkeligt noget som at rejse. Det gjorde man da kun når man absolut blev tvunget til det, enten på grund af krig eller som følge af voldsomme naturkatastrofer. Det mente han i alle fald.

Engang H. C. Andersen meget beriget og fuld af indtryk kom hjem fra en længere udenlandsrejse, besøgte han Weyse. Der var stort selskab, da Andersen kom, og gæsterne lyttede høfligt interesseret til Andersens rejseberetninger. Men i aftenens løb følte Weyse alligevel trang til at gribe ind og meget alvorlig sige til ham, »Jeg har tænkt meget på dette mærkelige, at De altid er på farten. Hvad rejser De egentlig for. Hvad har De opnået, og hvad vil De opnå med alt det rejseri. For mig at se, opnår De absolut intet. Ikke andet end selve rejsebesværet, de store udgifter og så selvfølgelig alle de mange ubehageligheder, som De udsætter Dem for. Se derimod på mig. Mens De har faret rundt omkring, så er jeg blevet behageligt herhjemme, og nu står vi begge to her i min hyggelige stue. Vi er altså begge to kommet nøjagtigt lige langt. Men der er dog en væsentlig forskel på os to, og det er, at jeg har nået det samme som De uden alt det unødvendige besvær, som De har haft«.

Er der noget at sige til, at H. C. Andersen blev fuldstændig målløs

ovenpå denne svada. Han stod forlegent midt i stuen og vidste ikke, hvad han skulle svare på dette intetsigende vrøvl. I særdeleshed ikke, da hele selskabet, der hovedsageligt bestod af småborgerlige hjemmefødinge højlydt sad og grinede. De fleste af dem havde bortset fra en tur til Dyrehaven aldrig været udefor byportene. Så derfor kunne de samtykke, medens de helt og fuldt gav Weyse ret i hans mærkelige påstand.

Nu var Weyse komponist, og H. C. Andersen var som bekendt digter. Det gør måske en forskel med hensyn til de inspirationskilder, man har brug for. Det kan jeg ikke afgøre. Men det er værd i denne forbindelse at lægge mærke til, at Weyse i mange år boede i Kronprinsessegade lige overfor Rosenborg Have. Når man ser bort fra hans små og yndefulde melodier til Ingemanns sange, er det så ikke netop hans ret tamme og rent lokale ouverture til »Et Eventyr i Rosenborg Have«, som man bedst husker ham for. Og har han i det hele taget skrevet noget som helst andet, som er værd at mindes.

Når man tror sådant noget, kan man ikke lade være med at gøre sig sine tanker om, hvad han kunne have udviklet sig til. Særlig, hvis han havde forladt de københavnske gader og i stedet for at stoppe op i Lyngby og Roskilde var taget til udlandet. Her kunne han måske have modtaget så megen inspiration og impulser af sine samtidige, at det havde bevirket, at man i dag havde kunnet mindes ham som komponist til helt andre og meget større ting.

Men lad os forlade dette emne og hurtig komme tilbage til nogle af H. C. Andersens rejsebesværligheder, for dette er jo en rejsebog.

Nogle af besværlighederne har antagelig stammet fra, at H. C. Andersen antageligt har været, hvad man i dag ville kalde ordblind. Hans danske ortografi var så elendig og mærkelig, at man roligt kan sige, han aldrig lærte at skrive et bare nogenlunde ordentligt dansk. Og det mærkelige var, at han, den vidtberejste, hvis bøger er oversat til 83 forskellige sprog, trods sin studentereksamen og privat manduktion heller aldrig kom til at lære at tale et fremmed sprog bare nogenlunde forståeligt.

Da denne bog jo ikke er nogen litteraturhistorie eller kronologisk

oversigt, der slavisk skal behandle hvad han har skrevet og i hvilken rækkefølge han har skrevet hvad, så behøver jeg ikke her at fordybe mig i denne side af sagen, men kan passende slutte af med et par rejseoplevelser som han har haft på nogle af sine mange rejser. De skal imidlertid ikke opfattes som anekdoter eller konstruerede vittigheder. For det er de ikke. I alt fald ikke for H. C. Andersens vedkommende. Han kom virkelig til at opleve dem som barokke virkeligheder.

På sine talrige udenlandsrejser, der gik til Sverige, Tyskland, Italien, Østrig, Grækenland, Tyrkiet, Spanien, Portugal, Holland, England og Nordafrika kunne han selvfølgelig ikke undgå at komme ud for mange sproglige misforståelser.

I Rom modtog han således på grund af, at han ikke forstod, hvad det egentlig var man stod og sagde til ham, fem store middagsinvitationer. Men disse invitationer, der gjaldt til fem forskellige familier, var alle berammet til at skulle finde sted på en og samme dag. Men det forstod H. C. Andersen ikke. Resultatet blev selvfølgelig, at den eneste, der ikke mødte op ved de bugnende borde, der stod opdækkede i de fem hjem, var den ventede æresgæst. Han var i stedet for gået til en sjette familie, der nok havde inviteret ham til middag, men netop havde frabedt sig hans besøg den dag, han mødte op.

Resultatet af dette sprogvirvar blev, at han naturligvis blev uvenner med alle seks familier.

En gang blev han syg i Italien og lå med høj feber. Det ville han gerne forklare de folk, han boede hos, men han kom til at gøre det på en sådan måde, at værten totalt misforstod ham og omgående telegraferede hjem til vennerne i Danmark, at nu var digteren H. C. Andersen død.

På grund af sproglige misforståelse, eller fordi han ikke forstod, hvad man forklarede ham, kom han også til at foretage en rejse fra Neapel til Grækenland med et fransk krigsskib.

Under et ophold i Konstantinopel oplevede han nogle meget spændende dage. Han synes, han så en masse morsomt, ikke mindst fordi man netop efter hans mening i de dage fejrede Muhammeds fødselsdag med skyderi og store illuminationer. – Det viste sig senere, at

skyderiet og illuminationen slet ikke, som H. C. Andersen troede, var nogen almindelig fødselsdagsfest, men derimod et regulært oprør med myrdede og henrettede og livsfarligt ophold på gader og i bazarer.
Men at der kunne være tale om, at det var noget sådant, der var på færde, det havde H. C. Andersen slet ikke haft forståelsen af.
Nu må man af ovenstående slet ikke forledes til at tro, at H. C. Andersen var lettere åndssvag eller en meget dum skabning. For det var han bestemt ikke. Han var heller ikke en lallende tumling, der halvbevidstløs rejste rundt fra sted til sted med åben mund og et sløvt blink i øjet. – For det gjorde han bestemt langt fra.
H. C. Andersen var kvik nok. Han var både åndsfrisk, nysgerrig og meget nærværende.
Det var derfor H. C. Andersen så og oplevede en bunke, også fordi han tillige havde dannelse, menneskekundskab og en vis verdenserfaring. Dertil kom oven i købet at han var i besiddelse af en sikker situationsfornemmelse og et vist fond af snusfornuft. Men for at kunne bedømme ham rigtigt, må man også forstå, at han var grænseløs naiv. Det lyser ud af ham, at han var barnlig, troskyldig og meget ærlig, og det er disse sidste egenskaber, der af hårdhjertede og afstumpede mennesker så let kan forveksles med dumhed.
Men dum det var H. C. Andersen bestemt ikke.
Mellem sin tidsalders store internationale digtere indtog han sin sikre plads og opnåede at blive endnu mere berømt end både Holberg og Oehlenschlæger nogensinde nåede at blive.
Men trods denne storhed, så kunne man i en dansk avis læse følgende om vor internationale berømthed:

»Du kan ei Tydsk, Du kan ei Dansk,
og endnu meget mindre Engelsk,
og aabner Munden Du paa Fransk,
troer en Pariser, det er Bengelsk«.

Det med sprogene, som han ikke kunne tale, det passer desværre kun for godt.
Under hans besøg i London ville han ikke risikere at han ikke kunne finde hjem igen til den gade, hvori han boede. Den første gang han

HOMAGE TO HANS CHRISTIAN ANDERSEN.

Så stor var H. C. Andersens popularitet i England, at bladet Punch bragte ham en stor hyldest, da man i januar 1857 aflagde landet et besøg.

vovede sig udenfor huset, gik han derfor meget fornuftigt hen til gadehjørnet, hvor han omhyggeligt skrev gadens navn ned på et stykke papir. Når han så på sin vej ind i byen tog dette stykke papir frem, så håbede han på, at folk ville vise ham tilbage til det sted, hvor han boede.

Da han efter nogle timers vandring omkring i byen ville gå tilbage til sin gade, tog han trøstigt sit lille stykke papir frem. Men folk, de

stod bare og grinede af ham, når han viste dem det. Han forstod ikke et muk af det hele. I sin fortvivlelse over ikke at kunne finde hjem gik han hen til en gadebetjent og viste ham sedlen. Betjenten kiggede lidt på sedlen og lidt på Andersen, og så tog han ham under armen og førte ham hen på stationen. Betjenten troede, at manden med sedlen enten gjorde nar ad ham, eller også måtte han være gal.
På Stationen fik man tilkaldt en mand, der kunne fungere som tolk, og han forklarede den undrende H. C. Andersen, at på hans seddel havde han skrevet »Stick no bills«, hvilket som bekendt betyder, »Opklæbning forbudt«, og ikke som Andersen troede, navnet på den gade, hvor han tilfældigvis boede under sit London-besøg.
Der er ingen tvivl om, at H. C. Andersen har moret sig mest, da det vanvittige i situationen gik op for ham, for i privatlivet var Andersen ikke uden lune og han kunne godt goutere selv en grotesk vittighed.
Den danske gesandt, grev Reventlow, der efter denne lille affære tog sig venligt af Andersen under hans Englands-ophold, kunne glæde vor eventyrdigter med at fortælle ham, at selv om han ikke talte engelsk perfekt, så var han kendt og respekteret ud over hele imperiet gennem sine skrifter.
Han blev da også introduceret i de kongelige kredse, og gesandten fortalte ham, at Andersen med et spring havde placeret sig i de højeste societykredse, og der opnået en position, som andre berømtheder måtte vente på i årevis.
Alle døre sprang op, hvor han blot viste sig. Charles Dickens åbnede også beredvilligt sit hus for ham og trykkede ham broderligt ind i sin favn. Kom og bo hos os, og lad os rigtigt tale ud sammen, sagde Dickens. Og Andersen fulgte med stor begejstring den hjertelig mente indbydelse.
De to verdensberømte forfattere spiste og drak og havde det herligt sammen. Men det med samtalerne, det som de begge havde glædet sig så meget til, med det gik det mindre godt. Andersen talte og talte ganske vist, som det nu engang var hans vane. Han talte om alt muligt og i en uendelighed. Og Dickens, der beundrede den berømte Andersen, hørte som den dannede vært efter med den allerstørste opmærk-

I fem uger boede H. C. Andersen som gæst hos Charles Dickens i »Gads Hill Place«. Samtalerne, de to digtere førte med hinanden, var omstændelige og besværlige, indtil H. C. Andersen opgav sit »engelske« og talte frit fra leveren på godt gammelt dansk.

somhed. Men Andersens engelsk, hvis man kan kalde det han talte sådan, var så ejendommeligt og mærkeligt, at Dickens faktisk ikke forstod et suk af, hvad det egentlig var, H. C. Andersen så ivrigt sad og fortalte ham. Efter nogen tids forløb mistede Dickens ganske simpelt lysten til at spille med i denne komedie, han sagde derfor uden omsvøb til den overraskede H. C. Andersen, »Hold op med at kværne løs med det frygtelige sprog, når De taler med mig. Jeg forstår ikke et suk af, hvad det er De siger, når De taler engelsk. Prøv hellere i stedet for at tale dansk, for det sprog kan De vel tale. Gør De det, og taler De langsomt tror jeg, der er en større chance for, at De kan blive forstået. Så talte Andersen dansk i stedet for, og den gode forståelse blev igen oprettet.

Hvad de to har talt om, det kan man læse om i Andersens rejsedagbøger. Måske har Andersen, den evigt rejsende digter fortalt sin knapt så meget rejsende engelske kollega, hvordan han mente, at

rejselivet ville udvikle sig i de næste tusinde år. Det havde han nemlig skrevet en artikel om, og det lød i hans version sådan:
Man vil rejse på dampens vinger igennem luften hen over verdenshavet. Amerikas unge beboere vil gæste Europa. De vil komme til mindesmærkerne her og til de da synkende stæder, således som vi i vor tid drager til hensmuldrende herligheder.
Themsen, Donau og Rhinen ruller endnu, og Mont Blanc står med snetop. Nordlysene skinner stadigvæk over Nordens lande, medens slægt på slægt er blevet til støv.
Men luftskibet, det kommer flyvende. Det er overfyldt med rejsende, thi farten er hurtigere end til søs. Den elektromagnetiske tråd under verdenshavet har allerede telegraferet, hvor stor luftkaravanen er.
I England begræder de Shakespeares land. En hel dag bliver opholdet her, så megen tid har den travle slægt til at opleve det store England og Skotland.
Luftdamperen flyver hen over det land, hvorfra Columbus gik ud, hvor Cortes blev født, og hvor Calderon sang dramaer i bølgende vers. Dejlige sortøjede kvinder bygger og bor endnu i de blomsterende dale, og i ældgamle sange nævnes Cid og Alhambra.
Til Grækenland for at sove en nat i det rige hotel højt på Olympens top. Så har man været der. Farten går videre mod Bospurus, for der i nogle timer at hvile ud og se det sted, hvor Byzans lå. Fattige fiskere spænder deres net, der hvor sagnet fortæller om haremets have i Tyrkernes tid.«
Ja, sådan var det at H. C. Andersen sad og skrev for hundrede år siden om rejselivets udvikling. Han troede, at disse fantasitanker, som han beskrev, måske nok engang ville gå i opfyldelse, men først i løbet af de næste tusinde år.
Men her må man sige, at på dette punkt der slog hans fantasi ikke til. Vi er nået meget længere, end han turde drømme om, og ikke i løbet af tusinde år, men i løbet af bare knapt hundrede år. Indenfor dette tidsrum har vi ikke blot nået alle hans dristige drømme. Luftskibet og dampkraften er forlængst passé. Vi bruger i dag helt andre midler for at nå ud til helt andre mål.

Vi har allesammen ganske ubevidst begivet os ud på en rejse, der går ud i en fremtid der indeholder så mange muligheder, at hverken fantasifunde digtede eller indsigtsfulde videnskabsmænd kan fortælle os noget om eller bare tør spå om, hvordan denne rejse engang vil ende.

Hele vor egen jord den har vi forlængst erobret. Nu gælder det andre og mere spændende rejser, der går langt ud i verdensrummet. Ud til andre planeter og samtidig ud til den store ubekendte fremtid.

INDHOLD

	Side
Absalon	8
Andersen H. C.	138
Arndes Stephan	24
Baggesen Jens	86
Beethoven Ludvig van	111
Brahe Tycho	25
Brix Christian	47
Bruun Conrad Malthe	97
Dickens Charles	150
Ewald Johannes	56
Folkeviserne	15
Goethe	112
Grammaticus Saxo	8
Grundtvig N. F. S.	122
Gyllembourg Thomasine	117
Hauch J. Carsten	129
Heger Christiane	103
Heiberg Johan Ludvig	116
Heiberg Peter Andreas	95
Heise Peter	135
Holberg Ludvig	39
Hulegaard Arendse	60
Meisling Simon	140
Møller Poul Martin	119
Oehlenschlæger Adam	100
Reichardt Nanna	103
Richardt Chr.	135
Saxo	8
Scharling Henrik	132
Snell Johan	23
Steno Nicolaus	27
Vedel Anders Sørensen	17
Weyse C. F.	145
Winther Chr.	126

John. F. Ekvall. »På rejse med danske digtere« er udgivet i anledning af Europæiske Vare- og Rejsegodsforsikrings Akts. 50 års jubilæum 17. juni 1971. Trykt i Næstved Tidendes bogtrykkeri. Skriften er Intertype Garamond. Illustrationsmaterialet er velvilligt udlånt af »Det kgl. Bibliotek«. Klicheer fremstillet hos Clipho Chliche A/S. Et begrænset antal bøger stilles til publikums rådighed ved salg gennem boghandlerne.